

БОЛОВСРОЛ,
ШИНЖЛЭХ УХААНЫ
ЯАМ

THE WORLD BANK
IBRD • IDA | WORLD BANK GROUP

БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ЯАМ
БОЛОВСРОЛЫН СУДАЛГААНЫ
ҮНДЭСНИЙ ХҮРЭЭЛЭН

**“БАГА БОЛОВСРОЛЫН БАГШ БЭЛТГЭХ” ХӨТӨЛБӨРИЙН
ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА**
(Судалгааны тайлан)

Улаанбаатар
2022 он

АГУУЛГА

Хүснэгтийн жагсаалт	3
Зургийн жагсаалт	3
Товчилсон үгийн жагсаалт	5
УДИРТГАЛ.....	7
НЭГ. БАГШ БОЛОВСРОЛЫН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ.....	11
1.1. Багш боловсролын бодлого, эрх зүй	11
1.2. Багшийн мэргэжлийн статус, нөлөөлөх хүчин зүйлс	12
1.2. Дээд боловсролын сургалтын хөтөлбөр.....	21
ХОЁР. БАГА БОЛОВСРОЛЫН БАГШ БЭЛТГЭЖ БУЙ ИХ, ДЭЭД СУРГУУЛИЙН СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРТ ХИЙСЭН ШИНЖИЛГЭЭ	33
2.1. Бага боловсролын багш бэлтгэж буй үндэсний их, дээд сургуулийн сургалтын хөтөлбөрт хийсэн судалгааны үр дүн.....	33
2.2. Гадаадын улс орнуудын багш бэлтгэх туршлага	71
ЕРӨНХИЙ ДҮГНЭЛТ	92
НОМ ЗҮЙ.....	93

Хүснэгтийн жагсаалт

Хүснэгт 1. Судалгааны үе шат, алхам:.....	9
Хүснэгт 2. Дэлхийн улс орнуудын бага боловсролын чанарын индекс (2017-2018).....	10
Хүснэгт 3. Мэргэжлийн статусын рейтинг.....	15
Хүснэгт 4. Хүн амын өсөлт, 2018 оныхтой харьцуулснаар.....	20
Хүснэгт 5. Шаардлагатай бага боловсролын багшийн тоо, прогноз (2018-2030).....	20
Хүснэгт 6. Төрийн өмчийн их, дээд сургуулийн тогтмол зардал (2016-2018 он) (ЮНЕСКО, Монгол улсын боловсролын бодлогын тойм шинжилгээ, 2019).....	31
Хүснэгт 7. Ерөнхий суурь хичээлийн заавал судлах хичээлийн харьцуулалт.....	43
Хүснэгт 8. Ерөнхий суурь хичээлийн сонгон судлах хичээл.....	43
Хүснэгт 9. Мэргэжлийн суурь хичээлийн заавал судлах хичээл.....	43
Хүснэгт 10. Багш боловсролын суурь хичээл харьцуулалт.....	44
Хүснэгт 11. Мэргэжлийн заавал судлах хичээл.....	44
Хүснэгт 12. Мэргэшүүлэх хичээлийн сонгон судлах хичээл.....	44
Хүснэгт 13. Багшлах дадлагын харьцуулалт (2011-2021).....	45
Хүснэгт 14. Сургалтын төлөвлөгөөний нийт кредитийн харьцуулалт (2000-2021 он).....	45
Хүснэгт 15. Их дээд сургуулийн сургалтын төлөвлөгөөнд туссан хичээлийн тоо.....	46
Хүснэгт 16. Хичээлийн хөтөлбөрийн бүтэцийн жишээ.....	47
Хүснэгт 17. Их дээд сургуулиудын ашигладаг сургалтын аргууд.....	48
Хүснэгт 18. Дээд боловсролын байгууллагад тавигдах шаардлага.....	50
Хүснэгт 19. Анги, кабинетийн нэр.....	51
Хүснэгт 20. Элсэгчдэд тавих шаардлага.....	53
Хүснэгт 21. Сонгон шалгаруулалтад орох багшид тавих шаардлага.....	56
Хүснэгт 22. Төгсөгчийн эзэмших мэдлэг, чадвар, хандлага.....	58
Хүснэгт 23. Суралцагчийн үнэлгээ.....	61
Хүснэгт 24. Суралцагчийн тоон болон үсгэн үнэлгээ.....	64
Хүснэгт 25. Их, дээд сургуулиудын хамтын ажиллагаатай байгууллагууд.....	67
Хүснэгт 26. Австралийн Багшийн мэргэжлийн стандарт.....	71
Хүснэгт 27. Калифорнийн багшийн мэргэжлийн стандарт.....	72
Хүснэгт 28. Вашингтон мужийн боловсролын стандарт.....	74
Хүснэгт 29. Английн багш нарын стандарт.....	74
Хүснэгт 30. Багшлах мэргэжлийн дадлагын Онтариогийн стандарт.....	76
Хүснэгт 31. Шинэ Зеландын сургууль төгсөх багш нарын стандарт.....	78
Хүснэгт 32. Улс орнууд дахь багшийн стандарт, багш бэлтгэл, багшлах эрх.....	85
Хүснэгт 33. Улс орнууд дахь багшийн стандарт, багш бэлтгэл, багшлах эрх.....	85

Зургийн жагсаалт

Зураг 1. Багшийн статусын индекс.....	14
Зураг 2. 2018 оны багшийн статусын индекс (2015 оны PISA-гийн үзүүлэлтээр).....	16
Зураг 3. Ерөнхий боловсролын сургуулийн багшийн насны байдал, 2017.....	16
Зураг 4. Дээд боловсролын сургалтын байгууллагад суралцагчид.....	18
Зураг 5. Багшийн мэргэжлээр суралцагчид.....	18
Зураг 6. Бага боловсролын багшийн тоо, хангалтын хувь.....	20
Зураг 7. Үр дүнд суурилсан хөтөлбөр боловсруулах загвар (Бадарч, Д. ба бусад, 2017).....	23

Зураг 8. Сургалтын хөтөлбөрийн боловсруулах загвар	24
Зураг 9. Монгол улсын төрийн өмчийн их сургуулийн орлогын бүтэц	29
Зураг 10. Их дээд сургуулийн хөтөлбөр боловсруулахад ашиглаж буй баримт бичгийн ашиглалтын давтамж	37
Зураг 11. Ерөнхий суурь хичээлийн багц цагийн эзлэх хувь	40
Зураг 12. Мэргэжлийн суурь хичээлийн багц цагийн эзлэх хувь.....	40
Зураг 13. Мэргэжлийн хичээлийн багц цагийн эзлэх хувь	41
Зураг 14. Нийт багц цагийн харьцуулалт	41
Зураг 15. Элсэгчдэд тавих шаардлага тус хамаарах шаардлага	55
Зураг 16. Үнэлгээний хэлбэр.....	63
Зураг 17. Хөтөлбөрийн чанарын баталгаажуулалттай холбоотой судалгааны ажлууд	64
Зураг 18. Харилцаа хамтын ажиллагаатай байгууллагын тоо, түүний эзлэх хувь	67
Зураг 19. Багш бэлтгэх боловсрол эзэмших хугацаа, боловсролын түвшнээр (2021)	86
Зураг 20. Багш бэлтгэх боловсролын талаар шийдвэр гаргахад талуудын үүрэг, оролцоо	89
Зураг 21. Дэлхийн иргэний боловсрол, тогтвортой хөгжлийн төлөөх боловсролыг бодлого, сургалтын хөтөлбөр, багш боловсрол, үнэлгээнд тусгах байдал (2020)	90

Товчилсон үгийн жагсаалт

Товчилсон нэр	Тайлбар
АНУ	Америкийн Нэгдсэн Улс
АШУУИС	Анагаахын шинжлэх ухааны үндэсний их сургууль
ББ	Бага боловсрол
БМИҮЗ	Боловсролын магадлан итгэмжлэх үндэсний зөвлөл
БНСУ	Бүгд Найрамдах Солонгос Улс
БНХАУ	Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс
БСШУСЯ	Боловсрол, Соёл, Шинжлэх Ухаан, Спортын Яам
БСШУЯ	Боловсрол, Соёл, Шинжлэх Ухааны Яам
БХИС	Батлан хамгаалахын их сургууль
БШУ	Боловсрол, Шинжлэх ухаан
БШУЯ	Боловсрол, Шинжлэх Ухааны Яам
БҮТ	Боловсролын үнэлгээний төв
БСҮХ	Боловсролын судалгааны үндэсний хүрээлэн
БХ	Боловсролын хүрээлэн
ДБ	Дээд боловсрол
ДБСБ	Дээд боловсролын сургалтын байгууллага
ДИБ	Дэлхийн иргэний боловсрол
ДХИС	Дотоод хэргийн их сургууль
ЕБС	Ерөнхий боловсролын сургууль
ЕХ	Европын Холбоо
ЗГ	Засгийн Газар
ИДС	Их, дээд сургууль
МБС	Мэргэжлийн боловсрол, сургалт
МБСБ	Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллага
МСҮТ	Мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төв
МУ	Монгол улс
МУЗГ	Монгол Улсын Засгийн Газар
МУБИС	Монгол улсын боловсролын их сургууль
МУИС	Монгол улсын их сургууль
НҮБ	Нэгдсэн Үндэсний Байгууллага
ОУБ	Олон улсын байгууллага
ОХУ	Оросын холбооны улс
СУИС	Соёл, урлагийн их сургууль
СӨБ	Сургуулийн өмнөх боловсрол
ТББ	Төрийн бус байгууллага
ТХ	Тогтвортой хөгжил
ТХБ	Тогтвортой хөгжлийн боловсрол
ТХЗ	Тогтвортой хөгжлийн зорилго
УБ	Улаанбаатар

УИХ	Улсын Их Хурал
ҮСХ	Үндэсний статистикийн хороо
ХААИС	Хөдөө аж ахуйн их сургууль
ХБНГУ	Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс
ШУТИС	Шинжлэх ухаан, технологийн их сургууль
ЭЕШ	Элсэлтийн ерөнхий шалгалт
ЭЗХАХБ	Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага
ЭША	Эрдэм шинжилгээний ажилтан
ЮНЕСКО	Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагын Боловсрол, Шинжлэх Ухаан, Соёлын Байгууллага
ЮНИСЕФ	Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагын Хүүхдийн Сан
PISA	Programme for International Student Assessment
ARWU	Academic Ranking of World Universities
RUR	Round University Ranking
QS	Quacquarelli Symonds
RAEX	Expert Rating Agency
STEM	Science, Technology, Engineering and Mathematics
R&D	Research & Development

УДИРТГАЛ

Бүх шатны боловсролын чанарт нөлөө үзүүлдэг хүчин зүйлсээс хамгийн эерэг нөлөөтэй нь мэргэжлийн чадамжтай багшийн нөөц гэдэгтэй судлаачид санал нийлдэг. 1996 оны Делорын илтгэлд тусгагдсан чухал үзэл баримтлалуудын нэг болох *суралцах үйл ажиллагааны дөрвөн тулгуур зарчим*д тусгасан боловсролд нэгдмэл хандах санаа нь боловсролын бодлого, багш бэлтгэх, сургалтын хөтөлбөр боловсруулах зэрэг асуудлаар дэлхийн олон оронд явагдаж байгаа хэлэлцүүлэгт ихээхэн нөлөө үзүүлсэн байна. Монгол Улсын боловсролын бодлогын тойм шинжилгээнд (2019) “БНСУ-ын Инчон хотноо 2015 оны 5-р сард болсон Дэлхийн боловсролын чуулга уулзалтад оролцогчид Тогтвортой хөгжлийн зорилтын хүрэн дэх боловсролын ерөнхий хөтөлбөрийн тэргүүлэх чиглэлүүдийн хүрээг тогтоохдоо “Боловсролын бүх түвшинд үр өгөөжтэй суралцахад багш болон багшлахуйн онцгой чухал үүрэг гүйцэтгэх”-ийг санал нэгтгэйгээр хүлээн зөвшөөрсөн. Багшлах боловсон хүчний бодлогыг боловсролын бүх түвшинтэй (бага насны хүүхдийн, бага, дунд, бүрэн дунд, МБС, дээд), мөн хувьсан өөрчлөгдөж буй тэргүүлэх чиглэлүүдтэй уялдуулж чадвал боловсролын тулгамдсан хэрэгцээний нарийн холбоо хамаарлыг хангаж, амжилттай хэрэгжих боломжийг нэмэгдүүлнэ.” хэмээн дурдсан байна.

Монгол Улсын хувьд Боловсролын тухай хуулийн 28.1.8-д боловсролын хөтөлбөр, норм, нормативыг хэрхэн хэрэгжүүлж байгааг тогтоох зорилгоор боловсролын сургалтын байгууллагын үйл ажиллагаа, сургалтын хөтөлбөрийн чанарт үнэлгээ хийх, дүгнэлт гаргах тухай зааснаас гадна Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого “Алсын хараа 2050”, “Боловсролын салбарын дунд хугацааны хөгжлийн төлөвлөгөө (2021-2030)”-д багш мэргэжилтний тасралтгүй хөгжлийг боловсролын чанарыг сайжруулах тулгуур зорилт болгожээ. Тухайлбал: “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого (2021-2030)-ын Суралцагчийн хөгжлийн хэрэгцээ, шаардлагыг хангасан, бүтээлч, чадварлаг багш, хүний нөөцөөр хангах чиглэлээр 2.1.34-д “Багш бэлтгэх сургалтын чанарын баталгаажуулалтын тусгай шалгуур үзүүлэлт бий болгож, сургалтын хөтөлбөрт тавигдах шаардлагыг нэмэгдүүлж, сургалтын байгууллагад багшлах эрхийн баталгаажуулалтыг үе шаттай хийдэг тогтолцоог бэхжүүлнэ”, Боловсролын салбарын хөгжлийн дунд хугацааны төлөвлөгөө (2021-2030)-ний 4.2.4.-д “Шинэ багшийг бэлтгэх, хөгжүүлэх, нийт багш нарын мэргэжлийн болон сургалтын арга зүйг дээшлүүлэх бодлого хэрэгжүүлж, ... судалгааны ур чадвараа нэмэгдүүлэх нөхцөлийг сайжруулна.” хэмээн тусгажээ.

Түүнчлэн Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт туссан “Чадварлаг багш” хөтөлбөр нь багш бэлтгэх, багшийн мэргэжлийн тасралтгүй хөгжил, багшийн ажлын нөхцөл, цалин хөлсийг сайжруулах, ажиллах нөхцөл боломж, чадвар, чадамжийг дээшлүүлэх, багшийн хөгжилд анхаарч байгаагаараа онцлог юм. Төлөвлөгөөнд “багш бэлтгэх их, дээд сургуулийн хөтөлбөрийг нэг түвшинд хүргэх, түүний чанар, нийцийг албан ёсоор баталгаажуулж, магадлан итгэмжлэх, багшийн мэргэжлийн нэр хүндийг өсгөх зорилгоор нэгдсэн стандарттай болгоно” гэсэн зорилтуудыг дэвшүүлсэн байна.

Монгол Улсын боловсролын суурь мэдээллийн тайланд (2019) “Монгол Улсад ...1990-ээд оны сүүлчээр ...боловсролын, түүний дотор суралцахуйн төлөвлөлтийг оролтод бус гаралтад баримжаалан тодорхойлсон боловсролын стандарт, сургалтын нээлттэй хөтөлбөрүүд, сонголттой сургалтын төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх зорилт нь “шинжлэх ухааны бэлэн мэдлэг

дамжуулдаг багш төвтэй арга зүй”-гээс “суралцагчдын бүтээлч үйлээр шинэ мэдлэг бүтээлгэх суралцагч төвтэй арга зүйд шилжих шинэчлэлийг шаардсан. Өөрөөр хэлбэл, багшийн албан тушаалын үндсэн чиг үүрэг, багшлах үйлийн агуулга, зарчим, хөдөлмөрийн харилцааг цоо шинээр авч үзэж, шийдвэрлэх хүндхэн сорилтыг бий болгосон юм.” гэж дурдаад, “Боловсролын бүх түвшний сургалтад мөрдөх сургалтын хөтөлбөр, сургалтын төлөвлөгөө, сурах бичиг, үнэлгээний журам нь ойр ойрхон үндэслэл султай өөрчлөгдөж байгаа нь сургууль багш нарын үйл ажиллагааны тогтвортой байдлыг алдагдуулахад хүргэж байна. ...Тухайлбал, олон улсад өргөн хэрэглэж буй “action oriented”, “competence/competency based” ба “learning outcomes” гэсэн нэр томъёо, тэдгээрийн агуулгыг манай улсын СӨБ-д “үйл ажиллагаанд суурилсан”; бага, дунд боловсролд “цогц чадамжид суурилсан”; МСҮТ-д “чадамжид суурилсан”; их дээд сургуульд “хөтөлбөр ба хичээлийн суралцахуйн үр дүнд суурилсан” гэх мэтээр янз бүрийн нэр томъёог хууль, тогтоомжид тусгаж албажуулан хэрэглэж байгаа нь нэгдмэл нэг үзэл баримтлал бүхий суралцахуйн гаралтын үр дүнд суурилсан төлөвлөлтийн үзэл санааг боловсролын түвшин бүрд ялгаатай өөрчлөлт явагдаж байгаа мэт зөрүү ойлголтыг хүмүүст төрүүлж, түвшин хоорондын залгамж холбоог бүдгэрүүлэх хандлагатай байгааг анхаарах хэрэгтэй.” мөн “...багшийг их дээд сургуулиудаар бэлтгэх тогтолцоотой боловч төрийн болон хувийн хэвшлийн 40 гаруй их дээд сургуулиуд багш бэлтгэх магадлан итгэмжлэгдээгүй хөтөлбөрүүдээр сургалт явуулж байгаа нь бэлтгэж буй багшийн чанарт сөргөөр нөлөөлөхөд хүргэж байна. Иймд юуны өмнө багш бэлтгэхдээ үндэсний хэмжээний багш мэргэжлийн үйлийн хүрээг багш бэлтгэх мэргэжлийн хослол, индекс ба ЕБС-ийн зураглал (байршил, хэмжээ, хэв шинж), сургалтын төлөвлөгөөний бүтэц, агуулгын нийцлийг бүрэн хангаж чадахаар боловсруулж батлах хэрэгтэй байна. Шинэчлэн батлах үйлийн хүрээгээ үндэслэн багш мэргэжлийн хөтөлбөрүүдийг магадлан итгэмжлэх замаар суралцахуйн оролтын тэгш боломжийг хангах, улмаар багш мэргэжлээр төгсөгчдийн суралцахуйн гаралтын үр дүнг харьцуулан хөтөлбөрүүд тасралтгүй сайжирч байх хүчин зүйлс болох байгууллагын ба хүний нөөцийг чадавхыг бэхжүүлж байх шаардлага байна.” гэж зөвлөмжилсөн байна.

Энэ талаар Монгол Улсын боловсролын бодлогын тойм шинжилгээнд (2019) “Багш бэлтгэх салбарт төрийн болон хувийн өмчийн нийт 40 ИДС үйл ажиллагаа явуулж байгаагаас 14 нь (орон нутагт 4, төрийн өмчийн 3) бага боловсролын багш бэлтгэж байна. Гэсэн хэдий ч МУБИС дангаараа бага боловсролын багшийн 50-иас илүү хувийг бэлтгэж байна. Эдгээр олон тооны ИДС-ийн бага боловсролын багш бэлтгэх сургалтын хөтөлбөрүүд нь үндэсний хэмжээнд магадлан итгэмжлэгдээгүй, сургууль хооронд ялгаатай байгаа нь өөр хоорондоо зохицон нийцээгүй хөтөлбөрүүдээр бэлтгэгдсэн багшлах боловсон хүчин бий болж, мэргэжлийн чанар, цаашлаад тэгш боломжид (equity) нөлөөлж байна. Өнөөдрийн байдлаар ердөө таван их, дээд сургууль бага боловсролын багш бэлтгэх сургалтын хөтөлбөрөө Боловсролын магадлан итгэмжлэх үндэсний зөвлөлөөр (БМИҮЗ) магадлан итгэмжлүүлсэн байдаг.” хэмээн илүү тодруулан тусгасан байна.

Судалгааны зорилго: Бага боловсролын багш бэлтгэж буй дотоод, гадаадын их, дээд сургуулийн сургалтын хөтөлбөрт шинжилгээ хийн, санал зөвлөмж боловсруулахад оршино. Судалгааны зорилгын хүрээнд дараах зорилтуудыг шийдвэрлэв. Үүнд:

- Багшийн статус, багш бэлтгэх тогтолцоо, хөтөлбөрийн сайжруулалтын асуудал эрх зүйн болон бодлогын баримт бичигт туссан байдлыг тодруулах;

- Бага боловсролын багш бэлтгэж буй дотоодын их, дээд сургуулийн сургалтын хөтөлбөрийн дээд боловсролын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлагын хангалтын байдлыг тодруулах;
- Бага боловсролын багш бэлтгэж буй гадаадын улс орны их сургуулийн сургалтын хөтөлбөрийн харьцуулсан шинжилгээ хийх;
- Харьцуулсан шинжилгээний үр дүнд үндэслэн бага боловсролын багш бэлтгэх сургалтын хөтөлбөрийг сайжруулах санал, зөвлөмж боловсруулах.

Судалгаа арга, аргачлал: Тус судалгаа нь бүхэлдээ үндэсний болон олон улсын эрх зүй, бодлогын баримт бичиг, их, дээд сургуулийн сургалтын хөтөлбөрт суурилан хийгдэв. Үүний тулд Ажлын хуудас 1: МУ-ын болон гадаадын улс орны их, дээд сургуульд хэрэгжиж байгаа бага боловсролын багш бэлтгэж буй сургалтын хөтөлбөрийн харьцуулсан шинжилгээ хийх аргачлалыг боловсруулан ашиглав. Тус ажлын хуудас нь сургалтын хөтөлбөрийн бүтэц, сургалтын төлөвлөгөөний бүтэц, хөтөлбөрийн агуулга, хөтөлбөрийн суралцахуйн үр дүн, мэргэжлийн зарим хичээлийн хөтөлбөрийн бүтэц, агуулга зэрэг үзүүлэлтийг агуулсан болно.

Баримт бичгийн судалгаанд:

- Монгол улсын хууль
- Улсын их хурлын тогтоол
- Засгийн газрын тогтоол
- Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын тушаал
- Бага боловсролын багш бэлтгэж буй их, дээд сургуулийн сургалтын хөтөлбөрүүд

Олон улсын баримт бичиг

- ЮНЕСКО, ЭЗХАХБ, Дэлхийн банк зэрэг олон улсын байгууллагаас гаргасан санамж, зөвлөмж, баримт бичиг

Эрдэм шинжилгээ, судалгаа бүтээл

- Судалгаа, төслийн тайлан
- Судлаачдын бүтээл: нэг сэдэвт зохиол, эрдэм шинжилгээний өгүүлэл

Хүснэгт 1. Судалгааны үе шат, алхам:

№	Судалгааны үе шат	Хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа
1.	Судалгааны бэлтгэлийг хангах	<ul style="list-style-type: none"> - Хамрах хүрээг тодорхойлох - Ажлын хуудас 1 боловсруулах - Ажлын хэсгийн судлаачдаар хэлэлцүүлэх - Ажлын хэсгийн судлаачдад улс орны сургалтын хөтөлбөрийн талаарх мэдээлэл цуглуулах хуваарилалтыг хийх
2.	Судалгааны мэдээлэл цуглуулах	<ul style="list-style-type: none"> - 16 улсын 19 сургалтын хөтөлбөрийн мэдээллийг цуглуулах - Ажлын хуудас 1-ийн дагуу мэдээллийг шивэх, бааз үүсгэх
3.	Судалгааны мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх, судалгааны үр дүнг нэгтгэх	<ul style="list-style-type: none"> - Нэгтгэсэн судалгааны мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх - Тайлан бичих

Гадаадын улс орнуудыг сонгосон үндэслэл:

Гадаадын улс орнуудын их, дээд сургуульд хэрэгжиж байгаа бага боловсролын багш бэлтгэх сургалтын төлөвлөгөө, хөтөлбөрийг харьцуулан шинжлэх, олон улсын туршлагыг өргөн хүрээнд авч үзэхийн тулд дараах зүйлсийг харгалзан улс орнуудыг сонгов. Үүнд:

- Тухайн улс орнууд өөр өөр соёл, ялгаатай боловсролын загваруудад хамаардаг байх.

- Тухайн улс орнууд нь боловсролын чанараараа төлөөлж буй боловсролын загвартаа төдийгүй олон улсад тэргүүлэгч байх.
- Тухайн улс орнуудын бага боловсролын чанарын индексийн үзүүлэлт дээгүүр байх (Хүснэгт 2).

Хүснэгт 2. Дэлхийн улс орнуудын бага боловсролын чанарын индекс (2017-2018)

(Department, 2022)

Улс орон	Финлянд	Швейцар	Сингапур	Нидерланд	Эстон	Бельги	Шинэ Зеланд	Ирланд	Канад	Кагар	АНУ	Норвеги	Малта	Япон	Ливан	Англи	Исланд	Австрали	Тайван	Герман
Индекс (1=маш муу, 7=маш сайн)	6.7	6.2	6.2	5.9	5.8	5.7	5.7	5.6	5.6	5.6	5.5	5.5	5.5	5.4	5.4	5.4	5.4	5.4	5.4	5.3

Судалгаанаас хүлээгдэж буй үр дүн

Их дээд сургуулийн бага боловсролын багш бэлтгэж буй сургалтын хөтөлбөрийн харьцуулсан судалгаа хийж дүгнэлт гаргах.

НЭГ. БАГШ БОЛОВСРОЛЫН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

1.1. Багш боловсролын бодлого, эрх зүй

Багш боловсролын бодлого, эрх зүй нь Монгол улсад багш бэлтгэх, багшийн мэргэжлийг дээшлүүлэхтэй холбоотой бодлого, хууль, эрх зүйг хамаарна. Монгол Улсад багш боловсролын талаар 2002 онд батлагдсан Бага, дунд боловсролын тухай хууль, 2008 онд батлагдсан Сургуулийн өмнөх боловсролын тухай хууль болон 2018 онд батлагдсан Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулиар тус тус зохицуулсан байна.

Ерөнхий боловсролын сургуулийн багшийг Бага, дунд боловсролын тухай хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 21.1 дэх хэсэгт “багш бэлтгэдэг их сургууль, дээд сургууль, коллежид бэлдэнэ” гэж заасны дагуу бэлтгэж байна. Энэ нь Монгол Улс багшийг их сургуульд суурилсан багш бэлтгэх бодлогоор бэлтгэдэг болохыг илтгэж байна. Мөн түүнчлэн хуулийн энэ хэсэг нь багшийг зөвхөн их, дээд сургуулийн бакалаврын хөтөлбөрөөс гадна коллежид буюу дипломын сургалтаар бэлтгэж болох боломжийг тусгажээ. Гэсэн хэдий ч өнөөдрийн байдлаар багшийг дипломын сургалтаар бэлтгэхээ больж бакалаврын хөтөлбөрөөр бэлтгэж байна. Багш мэргэжилд элсэхийн тулд иргэд бүрэн дунд буюу түүнээс дээш боловсролын зэрэгтэй байх¹ бөгөөд бусад мэргэжлээр элсэгчийн нэгэн адил элсэлтийн ерөнхий шалгалт өгч тэнцсэн байх шаардлагатай юм. Өмнө нь 2013 онд Боловсрол, шинжлэх ухааны яамнаас батлагдсан “Багшлах эрх, мэргэжлийн зэрэг олгох, хасах журам”-ын дагуу багш мэргэжлээр төгсөгч нь мэргэжлийн шалгалт өгч, тэнцсэнээр багшлах эрхтэй болдог байсан бол 2018 онд Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хууль батлагдан хэрэгжиж эхэлснээр 2019 оноос эхлэн багш мэргэжлээр дээд боловсрол эзэмшсэн төгсөгч нь багшлах эрхтэй байхаар болсон юм. Харин багш бус мэргэжил эзэмшсэн иргэн багш мэргэжлээр суралцах бол Бага, дунд боловсролын тухай болон Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хуульд заасны дагуу заах арга зүйн сургалтад хамрагдаж, шалгалт өгсний дараа багшлах эрхтэй болохоор зохицуулжээ.

Багш мэргэжлээр төгсөгч нь ажлын байранд гарсны дараа түүний мэргэжлийн тасралтгүй хөгжилд төрөөс дэмжлэг үзүүлэхээр хууль тогтоомжид зохицуулсан байдаг. Тухайлбал, Бага, дунд боловсролын тухай хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 21.6 дахь хэсэгт “Ерөнхий боловсролын сургуулийн багшийн заах арга, мэргэжлийн ур чадвар, мэргэшил дээшлүүлэх сургалтыг төвлөрсөн, бүсчилсэн болон зайны хэлбэрээр зохион байгуулахад Боловсролын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлд заасан байгууллага мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангана”, Боловсролын тухай хуулийн 40 дүгээр зүйлийн 40.8 дахь хэсэгт “Ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэгийн багшийн мэргэжлийг өмчийн хэлбэр үл харгалзан улсын төсвийн хөрөнгөөр 5 жил тутам дээшлүүлнэ” гэж тус тус заасан нь төрөөс багшийн мэргэжлийн тасралтгүй хөгжлийг дэмжсэн зохицуулалт юм. Багшийн мэргэжил дээшлүүлэхтэй холбоотойгоор өмнө нь “Сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын сургалтын байгууллагын багш, ажилтны мэргэжил дээшлүүлэх журам”-ын БШУЯ-аас мөн 2013 онд батлан хэрэгжүүлж ирсэн боловч 2017 оноос эхлэн хэрэгжилт нь түдгэлзэж, улмаар хүчингүй болсон байна. Өнөөдрийн байдлаар багшийн мэргэжил дээшлүүлэхтэй холбоотой зохицуулсан журам байхгүй байгаа

¹ Дээд боловсролын тухай хууль, 2002

хэдий ч хамгийн сүүлд БШУ-ны сайдын 2022 оны А/170 дугаар тушаалын хоёрдугаар хавсралтаар батлагдсан “Багшийн тасралтгүй хөгжлийг дэмжих үйл ажиллагааны санхүүжилт, түүнийг зарцуулах заавар”-ын дагуу багшийн мэргэжлийг дээшлүүлэх үйл ажиллагааг Монгол Улсад хэрэгжүүлж байна. Энэхүү зааврын дагуу багшийн хөгжлийг дэмжих сургалт, үйл ажиллагааг багшийн тасралтгүй хөгжлийг дэмжих сургалт, багшийн хөгжлийг дэмжих бусад үйл ажиллагаа гэсэн чиглэлээр зохион байгуулахаар зохицуулжээ.

Дээрх хууль тогтоомжоос гадна багш боловсролын талаар төрөөс тодорхой бодлогыг тодорхойлсон. Монгол Улсын Их Хурлаас 2020 онд баталсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогод боловсролтой холбоотойгоор “Зорилт 2.1.Хүн бүрд чанартай боловсрол эзэмших тэгш боломж бүрдүүлж, боловсролыг хувь хүний хөгжил, гэр бүлийн амьдралын баталгаа, улс орны хөгжлийн суурь болгон насан туршдаа суралцахуйн тогтолцоог бэхжүүлнэ” гэсэн зорилт тавьсан байна. Энэхүү зорилтод хүрэхийн тулд 2021-2030 онд багш бэлтгэх, багшийн мэргэжлийн тасралтгүй хөгжлийг хангах чиглэлээр хэд хэдэн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхээр бодлогын баримт бичигт тусгажээ. Тухайлбал, “2.1.35.Ерөнхий боловсролын сургуульд шаардлагатай бага ангийн, тусгай хэрэгцээт болон мэргэжлийн багш нарыг бэлтгэж, мэргэжлийг нь тогтмол дээшлүүлнэ”, “2.1.37.Багш бэлтгэх сургалтын чанарын баталгаажуулалтын тусгай шалгуур үзүүлэлт бий болгож, сургалтын хөтөлбөрт тавигдах шаардлагыг нэмэгдүүлж, сургалтын байгууллагад багшлах эрхийн баталгаажуулалтыг үе шаттай хийдэг тогтолцоог бэхжүүлнэ”, “2.1.34.Багшийн стандартыг мэргэжлийн, заах арга зүйн, судалгааны, мэдээлэл, харилцаа, холбооны технологийн, гадаад хэлний гэх мэт чадваруудаар ялган тодорхойлж, багшийн хөгжил, хүний нөөцийн бодлоготой уялдуулан хэрэгжүүлж, бүх шатны сургалтын байгууллагыг мэргэжлийн багшаар хангана”, “2.1.44.Багш нарын мэдээлэл, харилцаа, холбооны технологийг сургалтад ашиглах, цахим, зайн сургалт хөтлөх, англи хэлний чадварыг дээшлүүлэх, ерөнхий боловсролын сургуулийн мэдээлэл, харилцаа, холбооны технологийн сургалтын агуулга, стандартыг олон улсын түвшинд хүргэж суралцагчдад цахим бичиг үсгийн боловсрол олгох, цахим орчинд аюулгүй байдлаа хангах чадвар олгох, иргэд, олон нийтэд зориулсан мэдээлэл, харилцаа, холбооны технологийн чадварыг дээшлүүлэх сургалт, үйл ажиллагаа зохион байгуулах ажлыг эрчимжүүлж, сургалт явуулдаг бүх төрлийн байгууллагын оролцоог хангана” гэх зэргээр багш боловсролтой холбоотой үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхээр зорьж байна.

1.2. Багшийн мэргэжлийн статус, нөлөөлөх хүчин зүйлс

Дэлхий нийтээр багшийн мэргэжил эзэмшсэн хүний тоо хангалттай боловч боловсролын чанарыг сайжруулах, хөтөлбөрийг амжилттай хэрэгжүүлэх гол хүчин зүйлсийн нэг нь багшлахад тохирох зөв хүмүүсийг энэхүү мэргэжилд татах явдал хэмээн сонирхогч талууд болон олон судалгааны үр дүнд дурдсан байна. Багш мэргэжилд чадварлаг, сайн элсэгчдийг татаж, элсүүлэхэд анхаарал хандуулах явдал нь олон улсын туршлагаар нотлогдоод буй багшийн чанар, сурагчийн сурлагын амжилт (мөн багшийн мэргэжлийн тасралтгүй хөгжил болон сургалтын үр дүн) хоёр хоорондоо эерэг харилцан хамааралтай нь илэрхий байна гэж дүгнэлттэй тохирч байна (БСШУСЯ, Боловсролын хүрээлэн, ЮНЕСКО, 2019).

Орчин үеийн багшийн нийгмийн статуст нөлөөлж буй хүчин зүйлсийн тогтолцоо, холбоо хамаарал, эдийн засаг, санхүүгийн байдалдаа сэтгэл ханамжгүй байдал, нийгэмд өөрийгөө

дордоор мэдрэх мэдрэмж, мэргэжлийн тасралтгүй хөгжил зэрэг өргөн хүрээнд судалгааны ажлууд хийгдсэн байдаг. Тэдгээр судалгаануудад багшийн нийгмийн статусыг бүрдүүлэгч хэсэгт эдийн засгийн (хувь хүний ажил, амьдралдаа сэтгэл хангалуун байдал, нийгмийн статусыг тодорхойлогч хүчин зүйлс хамаарагддаг эдийн засгийн байдал, хөдөлмөрийн хөлсний хэмжээ), нийгэм-мэргэжлийн (боловсролын түвшин, нарийн мэргэшил), хөдөлмөрийн (хөдөлмөрийн нөхцөл, ажлын ачааллын түвшин), эрх мэдлийн статусыг (нийгмийн талаас багшийн гүйцэтгэх үүргийн хүрээ) хамруулан тодорхойлжээ. тухайлбал, Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийг байгууллага (OECD)-аас хэрэгжүүлдэг TALIS судалгаа, Дэлхийн банкны санхүүжилттэй хэрэгждэг SABER судалгаануудыг нэрлэж болно. TALIS (OECD, TALIS 2018 Results (Volume I, II), 2018) судалгаа нь багшлахуйн арга зүй, сургалтын байгууллагын орчин дахь хөдөлмөрийн нөхцөл байдал, түүнтэй холбоотойгоор улс орнуудад тулгардаг бэрхшээлийг илрүүлдэг. Тус судалгаанд 2013 онд 37 улс орны боловсролын тогтолцоог хамарч байсан бол 2018 онд 49 улс орныг хамруулсан байна. 2013 оны судалгааны үр дүнгийн мөрөөр авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээнээс дурдвал: БНХАУ-ын Шанхай хотод багш нарын цалинг 10% нэмсэн; Мексик улс: багшийн цалинг 25.0 хувь хүртэл нэмэх боломж бүрдүүлсэн; Австрали улс Бага ангийн багш бэлтгэдэг бакалаврын хөтөлбөрүүдийг магадлан итгэмжлэх, элсэгчдээс тусгайлан шалгалт авах, төгсөгчдийн мэдлэг ур чадвар нь тухай ажлын байрны тодорхойлолттой нийцэж буй талаас нь хянаж, үнэлэх болсон; Итали улс багшийн нийгмийн болон эдийн засгийн асуудлыг оновчтой шийдвэрлэх зорилго бүхий “Сайн сургууль” хөтөлбөр хэрэгжүүлэх болсон; Япон улс багшийн хүрэлцээ хангамжид тулгамдсан асуудлаа олж харснаар багш бэлтгэх асуудлыг нэн чухал тэргүүлэх чиглэлд оруулсан; Англи улс багшийн цагийн ачаалал өндөр байгааг олж харсан, багшийн цагийн ачаалал бууруулах зэргийг дурдаж болно.

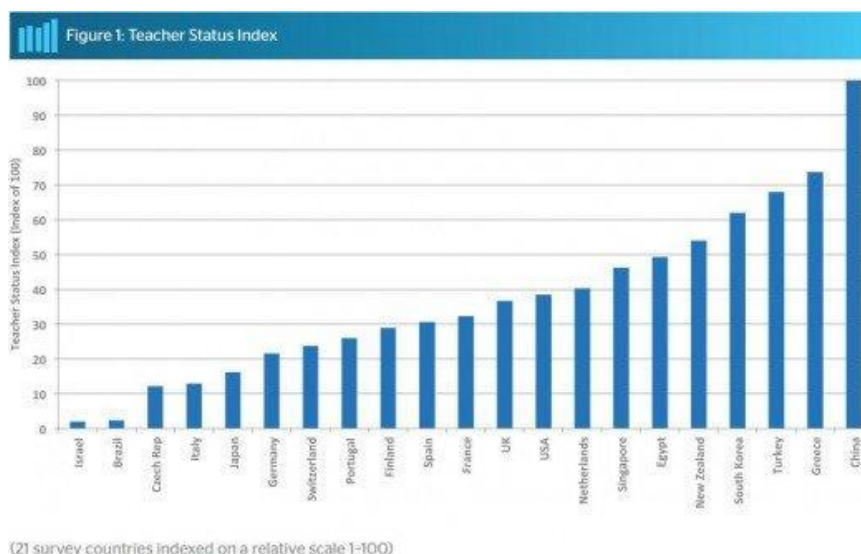
Дэлхийн банк нь улс орны хэмжээнд боловсролын салбарын тогтолцоог шинэчлэх, дэлхийн түвшинд боловсролын шинэчлэлд өндөр чанарын мэдээллийн баазыг бий болгон ажиллаж байна. Боловсролын үр дүнг дээшлүүлэх тогтолцооны арга болох SABER (Worldbank) хөтөлбөр нь Дэлхийн банкинд энэхүү зорилгоо хэрэгжүүлэхэд туслалцаа үзүүлдэг бөгөөд улс орнуудын боловсролын тогтолцооны бодлого, байгууллагуудын харьцуулсан өгөгдлийн санг Бага насны хүүхдийн хөгжил, Боловсролын удирдлагын мэдээллийн систем, Боловсролын тогтвортой байдал, Хувийн хэвшлийн түншлэл, Өмч ба хамрах хүрээ, Мэдээлэл, харилцаа холбооны технологи; Сургуулийн бие даасан байдал ба хариуцлага; Сургуулийн санхүү; Сургуулийн эрүүл мэнд, сургуулийн хоол тэжээл; Сурагчийн үнэлгээ; Багш; Дээд боловсрол; Ажиллах хүчний хөгжил зэрэг чиглэлээр бүрдүүлж, сайн туршлагаудтай харьцуулдаг.

ОХУ-ын Москвагийн Сэтгэл судлал, сурган хүмүүжүүлэх ухааны их сургуулиас явуулсан судалгаанд багшийн нийгмийн статусыг хэмжих судалгааны загварыг ашигласан бөгөөд дараах үндсэн элементийг илрүүлжээ. Тухайлбал, нийгмийн нэр хүнд (нийгэмд багшийн мэргэжлийг хүлээн зөвшөөрөх байдал, нийгмийн нэр хүндийн шатан дээр багшийн эзлэх байр суурь, бусад мэргэжилтэй харьцуулсан байдал, хөдөлмөрийн хөлсний хэмжээ); эцэг эх болон сурагчдын зүгээс үзүүлэх хүндэтгэл; багш өөрийн мэргэжлийн үйл ажиллагааны янз бүрийн аспектад сэтгэл хангалуун байдал: хөдөлмөрийн үр дүн, мэргэжлийн сонголт, чөлөөт цаг, өөрийгөө бүтээлчээр харуулах зэрэг юм. Багш өөрийн мэргэжлийн статусыг сөргөөр хүлээж авах үндсэн шалтгаануудад эдийн засгийн хувьд хангалтгүй нөхцөл байдал, багшийн халаа, солио; сургуулийн бюрократ удирдлагын тогтолцоо; хэтэрхий их ачаалал, сургуулийн дээд удирдлагын өмнө хүчин мөхөс байдал; стандарчилал, багшийн өөрийгөө илэрхийлэх боломж, бүтээлч эрх чөлөөг боогдуулах байдал; багшийн сөрөг дүрийг бий болгох; сурган

хүмүүжүүлэх ухааны дээд боловсролын сургалтын байгууллагуудын нэр хүндгүй байдал; нийгэм дэх боловсролын үнэ цэнийн уналт зэргийг авч үзсэн байна. Судалгаанд оролцогчдын 91 хувь нь ажлын байрандаа сэтгэл хангалуун байгаа бол үлдсэн 10 хүрэхгүй хувь нь ажлаас солих, өөр салбарт ажиллах хүсэлтэй байсан бөгөөд нь энэ 5 жил хүртэл ажиллаж байгаа залуу багш нарын хувьд юм. Энд багшийн статусыг доогуур мэдэрч байгаа гол шалтгаануудад чөлөөт цаг бага, нийгэмд багшийн ажлын нэр хүнд доогуур байдал гэжээ. Харин сурган хүмүүжүүлэх үйл ажиллагааны бие хүний сонголттой холбоотой эерэг хүчин зүйлд “мэргэжил сонголтондоо сэтгэл хангалуун байдал”, “өөрийн хөдөлмөрийн үр дүнд сэтгэл хангалуун байдал”, “бүтээлчээр өөрийгөө илэрхийлэх, хөгжүүлэх байдал” зэрэг багтжээ (Хуснутдинова, 2017).

Дэлхийн олон улс оронд багш мэргэжлийн нэр хүнд эрс унаж байгаа хандлага ажиглагдаж байгаа. Их Британийн судлаачид 1967-2003 онд багшийн статус, мэргэжлийн тухай ойлголт хэрхэн өөрчлөгдсөн талаар судалгаа хийжээ. 1967 онд багшийн мэргэжил 4.2, 1979 онд 3.7, 1988 онд 2.9, 1997 онд 2.4, 2003 онд 2.2 оноогоор тус тус үнэлэгджээ. Энэхүү судалгаагаар олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл зөвхөн олон нийт төдийгүй багшид өөрт нь шийдвэрлэх нөлөөг авч үзжээ. Судалгааны үр дүнд орчин үеийн багш нь өөрийн мэргэжлийн имидж, нэр хүнд төлөвшихөд багш өөрөө идэвхтэй оролцох шаардлагатай гэсэн дүгнэлтэд хүрчээ. “Багшийн статусын глобал индекс” төслийн хүрээнд Их Британийн эрдэмтэд дэлхийн 21 орны багшийн нийгмийн статусын эрэмбийг тогтоожээ (foundation, 2013).

Зураг 1. Багшийн статусын индекс

Эх сурвалж: (What is the Social Status of Teachers, 2020) <https://soapboxie.com/>

Эрэмбийн үнэлгээнд бага, дунд, ахлах сургуулийн багшийн статусыг зарим мэргэжлүүдтэй харьцуулсан байдал; багшийн мэргэжлийн эрэлт нь эцэг, эх, сурагчдын дунд ирээдүйн мэргэжил болох; сурагчийн зүгээс хүлээсэн хүндлэл зэрэг хувьсагчийг ашигласан бөгөөд БНХАУ-д багшийн статус хамгийн өндөр, харин Израйл, Бразилд хамгийн бага байв.

2015 онд ЮНЕСКО-оос гаргасан “Боловсролын тухай дахин эргэцүүлэх нь” бүтээлд үндэсний удирдах байгууллагуудтай холбогдох асуудлуудыг хөндсөн. Үүнд: багшлах бүрэлдэхүүний насжилт, багшийн хүрэлцээгүй байдал, залуу багш нарыг мэргэжлээр нь ажиллахад тулгарч буй асуудал, бэрхшээл, цаашлаад боловсролын бүхий л түвшин дэх боловсон хүчний бүрэлдэхүүн дэх хүйсийн ялгаатай байдал зэрэг олон хүчин зүйлийг

хамруулжээ. Эдгээр асуудлуудаас хамгийн хурцаар тавигдаж байгаа асуудал бол Европын улс орнуудын тэн хагаст нь тулгарч байгаа ажлын байрны хүрэлцээгүй байдал юм. Хэдийгээр суралцагчдыг багшийн мэргэжилд татах янз бүрийн сэдэл, идэвхжүүлэх арга хэрэгслийг хэрэглэж байгаа ч энэ нь шийдлийг бүрэн илэрхийлж чадахгүй байгаа юм. Хангалттай тооны оюутнуудыг бага боловсролын багшийн мэргэжлээр суралцуулахаар элсүүлж буй хэдий ч тэдгээр суралцаж буй оюутнууд өөр мэргэжлээр суралцах, төгсөхгүйгээр гарах зэрэг олон асуудлууд тулгарч байна. 2014 онд явуулсан нэгэн судалгаанд Европын холбооны орнуудын 3 багш тутмын нэг нь багшийн хомсдолтой сургуульд ажиллаж байгаа үр дүн гарчээ. Ялангуяа боловсролын тусгай хэрэгцээт сурагчидтай ажиллах мэргэжлийн багш нар дутагдалтай байгааг дурджээ. Европын холбооны багш нарийн 81 хувь нь өөрсдийгөө нийгэмд үнэ цэнэгүй, хүлээн зөвшөөрөгдөхгүй байгаагаар мэдэрдэг гэсэн дүн гарчээ.

Хүснэгт 3. Мэргэжлийн статусын рейтинг

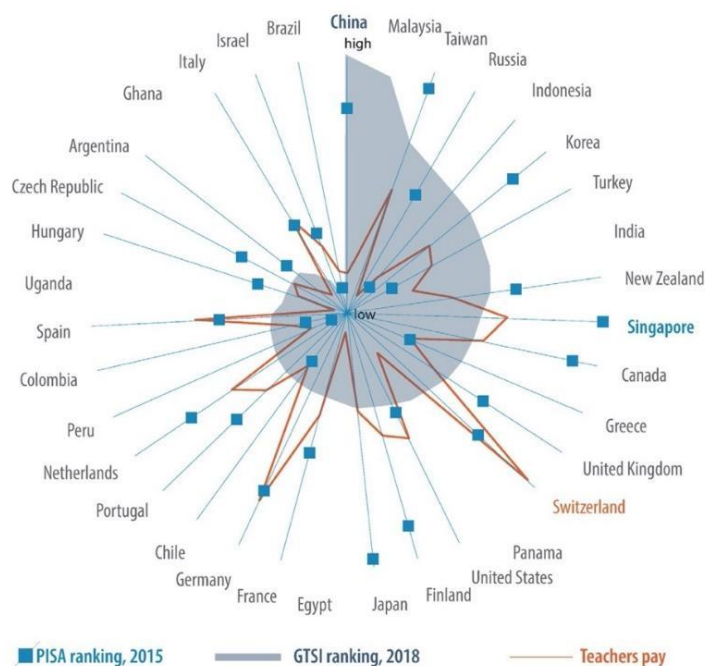
Occupation	Average Rank (with 14 being the highest and 1 being the lowest)
Doctor	11.6
Lawyer	9.5
Engineer	9.1
Head Teacher	8.1
Policeman	7.8
Nurse	7.4
Accountant	7.3
Local Government Manger	7.3
Management Consultant	7.1
Secondary School Teacher	7.0
Primary School Teacher	6.4
Web Designer	5.9
Social Worker	5.8
Librarian	4.6

Эх сурвалж: Global teacher status index 2018, Varkey Foundation

Багш мэргэжлийн нийгмийн рейтинг

Багшийн статусыг суралцагчдын амжилт (PISA) болон багшийн хөдөлмөрийн хөлсний хэмжээгээр хэмждэгээрээ чухал ач холбогдолтой. Багш мэргэжлийн нийгмийн статусыг тодорхойлохын тулд дэлхийн 35 улс орны оролцогчдын оролцсон судалгаанд бусад 14 мэргэжилтэй харьцуулан үзэхэд бага боловсролын багшийн мэргэжил 11-р байр эзэлжээ (Хүснэгт 3). Харин багшийн мэргэжилтэй ойролцоо статустай мэргэжлийг нэрлэхэд судалгаанд оролцогчдын 50 хувь нь нийгмийн ажилтан мэргэжлийг нэрлэжээ. Малайз, БНХАУ, ОХУ зэрэг улс оронд багшийн мэргэжлийг эмчийн мэргэжилтэй дүйцүүлж байсан бол Испани, Франц, Унгар зэрэг улс орны хувьд номын санч мэргэжилтэй, Португали, Шинэ Зеланд, Япон зэрэг улсуудад сувилагчийн мэргэжилтэй эн зэрэгцэхүйцээр үнэлжээ. Мөн багшийн мэргэжилд илүү хүндэтгэлтэй ханддаг улс орнуудад хөдөлмөрийн хөлснөөс үл хамааран эцэг эхчүүд хүүхдээ багшийн мэргэжлээр суралцуулахыг ихээхэн дэмждэг байна. Европын холбооны улс орнуудыг бодвол Ази, Африк, Ойрх Дорнодын улс орнуудад багшийн мэргэжилд илүү хүндэтгэлтэй ханддаг байна (Зураг 2).

Зураг 2. 2018 оны багшийн статусын индекс (2015 оны PISA-гийн үзүүлэлтээр)

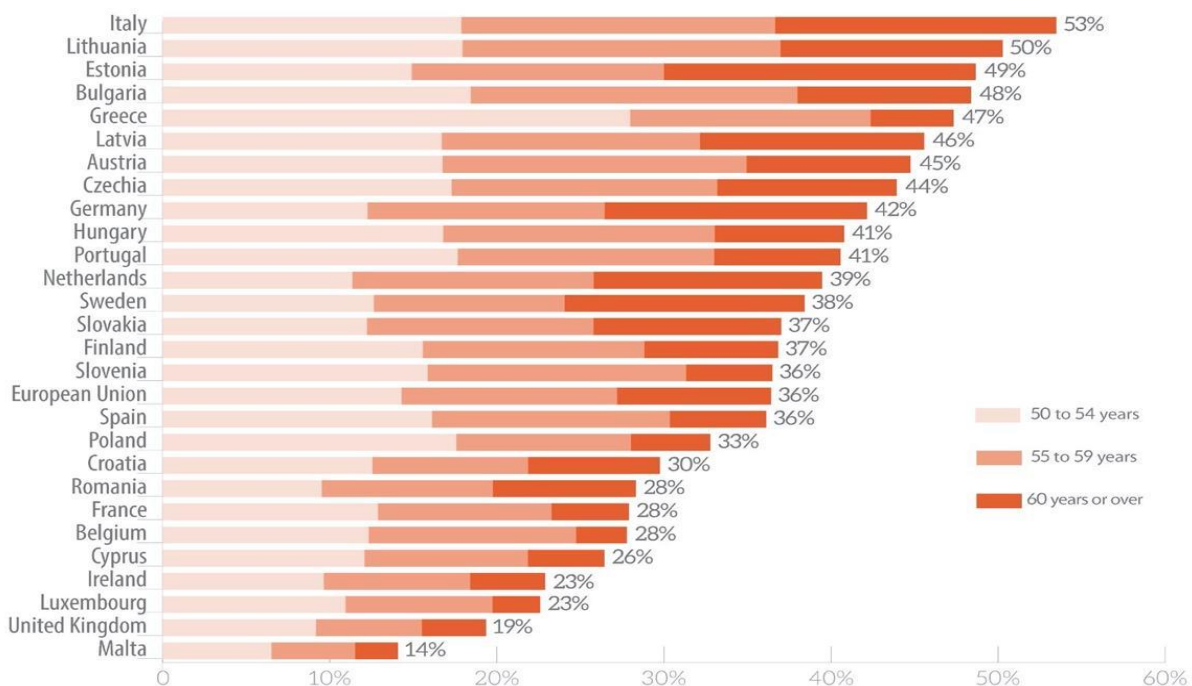
Эх сурвалж: Global teacher status index 2018, Varkey сан

Зураг 2-оос харахад багшийн статус нь PISA-гийн оноо, суралцагчдын амжилтаар тодорхойлоод буй хэдий ч яг бодит байдал илүү нарийн төвөгтэй байна. Өөрөөр хэлбэл, багшийн статус өндөр буй байдал нь хөдөлмөрийн хөлс өндөр байгаатай хамааралгүй байгаа нь тухайн улс үндэстний соёлын өвөрмөц онцлог, уламжлалтай холбоотой ажээ.

Багшийн мэргэжлийн сонирхол татах байдал

Европын холбооны зарим улс орнууд сайн төгсөгчдийг багшийн мэргэжилд татах, суралцуулахаар дэмжлэг үзүүлж байна. Тэдгээрийн нэг болох Финлянд улсад багшийн мэргэжлээр суралцах, ажиллах сонирхол өндөр байдаг. Европын холбооны 11 улс оронд багшлах бүрэлдэхүүний насжилт тулгамдсан асуудлын нэг болж байгаа бөгөөд ерөнхий боловсролын сургуульд ажиллаж байгаа нийт багш нарын дөнгөж 7 хувь нь 30 хүртэлх насных, 36 хувь нь 50 түүнээс дээш насныхан байна (Зураг 3.). Итали улсад маш ноцтой нөхцөл байдал үүссэн байна. Италийн нийт багш нарын 53.0 хувь нь 50 түүнээс дээш насных, 17.0 хувь нь 60 түүнээс дээш насныхан байна. Мөн хамгийн өндөр насжилттай багшлах нөөцтэй улсаар Литва-50.0 хувь бүртгэгдсэн бол Эстон-49.0 хувь, Болгарь-48.0 хувь, Грек-47.0 хувь, Латви-46.0 хувьтайгаар удаалсан байна. Бельги, Болгар, Франц, Румынь, Швед, Их Британи зэрэг улс орнуудад залуу багш нарыг мэргэжлээр нь тогтвортой ажиллуулахад ихээхэн хүндрэл учирч байгаа нь багш мэргэжлийн нэр хүнд, мэргэжлээрээ цаашид өсөн дэвших боломж хязгаарлагдмал, хөдөлмөрийн хөлс, ачаалал гэх мэт хүчин зүйлүүдтэй нягт холбоотой гэжээ. Иймд Европын улс орнуудад багшийн мэргэжлийн нэр хүндийг өргөх, суралцагчдыг багшийн мэргэжлээр суралцахад татах талаар бодлогын түвшинд улс төрийн арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж байгаа ажээ.

Зураг 3. Ерөнхий боловсролын сургуулийн багшийн насны байдал, 2017

Эх сурвалж: *Teachers in the EU, Eurostat, 2017*

2013 онд Европын Холбооноос (Commission, Study on Policy Measures to improve the Attractiveness of the Teaching Profession in Europe, 2013) багшийн мэргэжлийн сонирхол татах байдлыг сайжруулах бодлогын арга хэмжээний талаар судалсан нэгэн судалгаа хийгдсэн байна. Энэхүү судалгааны зорилго нь багшийн мэргэжилд хамаарах “Боловсрол ба мэргэжлийн бэлтгэлжилт-2020” хөтөлбөрийн хүрээнд Европын комисс болон гишүүн орнуудын хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг дэмжих байв. Европын улс орнууд дахь багшийн мэргэжлийн нэр хүнд, сонирхол татах байдалд нөлөөлөх хүчин зүйлсийг илрүүлэх цаашлаад тэдгээр хүчин зүйлс нь улс төрийн ямар нэгэн санаачлагад нөлөө үзүүлсэн, үзүүлж болох юм гэж үзжээ. Судалгааны зорилгын хүрээнд хэд хэдэн зорилтыг дэвшүүлсэн. Үүнд:

- Багшийн мэргэжлийн нэр хүнд, сонирхол татах байдалд нөлөөлөх үндсэн хүчин зүйлсийг илрүүлэх цаашлаад эдгээр хүчин зүйлс нь улс төрийн ямар нэгэн санаачлагад нөлөө үзүүлсэн, үзүүлж болох бөгөөд цаашлаад улс орнуудын соёлын өвөрмөц онцлогтой уялдуулах;
- Европын орнуудад багшийн мэргэжлийн өнөөгийн нөхцөл байдалд шинжилгээ хийх;
- 34 улс орны багшийн мэргэжлийн сонирхол татах байдалд нөлөөлж байгаа бодлогын арга хэмжээнүүдэд шинжилгээ хийх;
- Бодлогын түвшинд орон нутаг, бүс нутаг, үндэсний болон европын улс орнуудын түвшинд илүү үр ашигтайгаар хэрэгжүүлэх чухал арга хэмжээнүүдийг багтаасан зөвлөмж гаргах байв.

Судалгаа нь баримт бичгийн судалгаа, 31 улс оронд явуулсан онлайн асуулга судалгаа, 20 улс орны боловсролын салбарын дээд удирдах ажилтнуудтай хийсэн ярилцлага гэсэн 3 үе шаттай явагдсан. Судалгааны үр дүнд багшийн мэргэжлийн сонирхол татах байдалд нөлөөлдөг олон элементүүдийг тодруулсан бөгөөд ажлын байранд гарсан эхний жилүүдэд үзүүлэх дэмжлэгийг сайжруулах, газар зүйн байршлын болоод мэргэжлийн хувьд хөрвөх байдлыг сайжруулах, багшийн гүйцэтгэлийг үнэлэх үнэлгээг боловсронгуй болгох, багшид тавигдах шаардлагыг эргэн харах, багшийн мэргэжлийн нийгэм дэх нэр хүндийг сайжруулах, цалин хөлс, ажиллах орчныг сайжруулах гэх мэт олон чиглэлээр шийдвэр гаргах түвшинд зөвлөмж боловсруулагдсан байна.

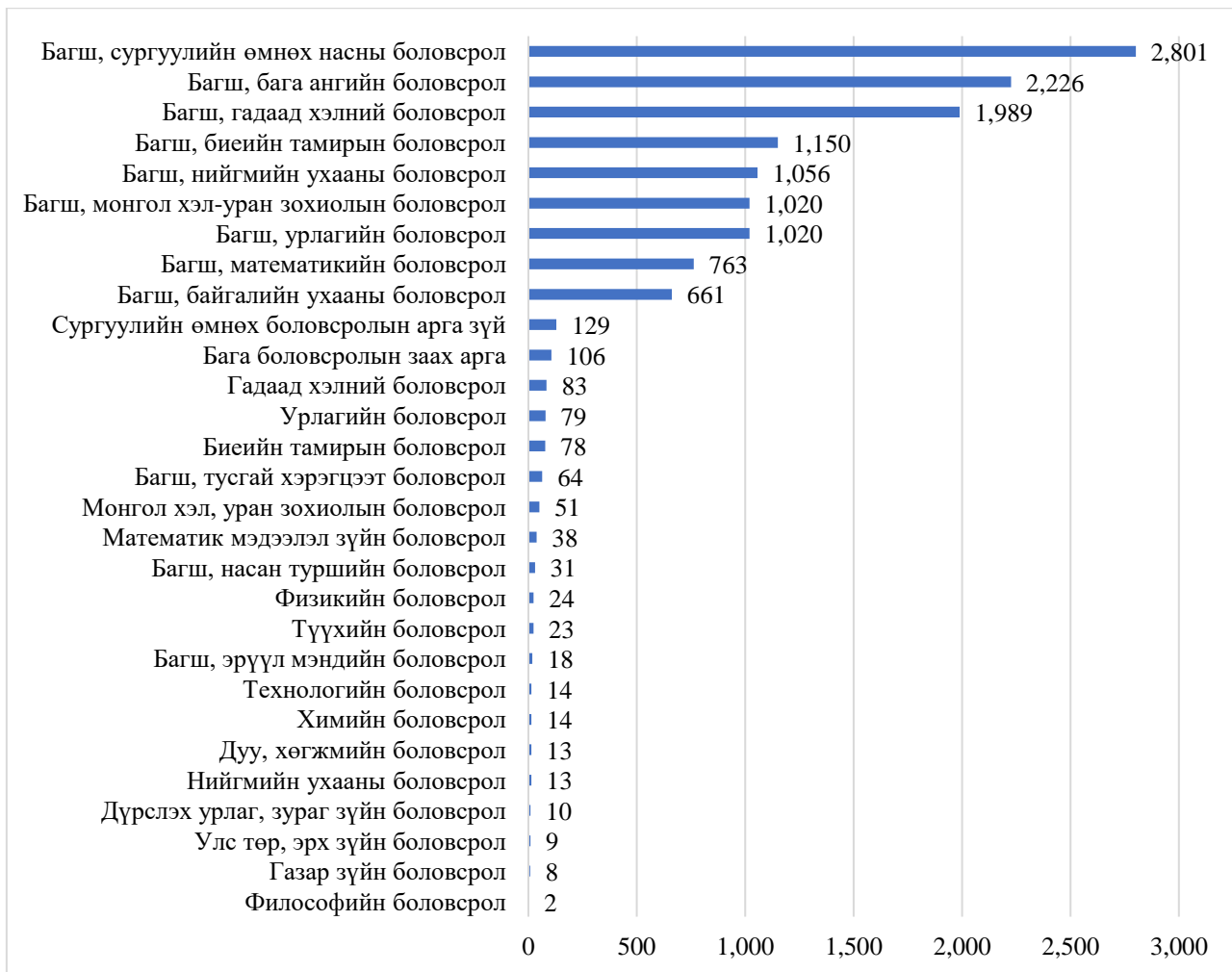
Монгол улсын хувьд багшийн мэргэжлийн сонирхол татах байдал харьцангуй тааруу байгааг бага ангийн багшийн ажлын ачаалал, ангийн хүүхдийн тоо их байх, цалин хөлс, үнэлэмжийн асуудалтай холбон тайлбарладаг.

Сүүлийн жилүүдэд сургуулийн өмнөх боловсрол, бага боловсролын багшийн мэргэжлээр суралцагчдын тоо тасралтгүй нэмэгдэж байгаа статистик тоо байгаа хэдий ч бага боловсролын чиглэлээр суралцаж буй оюутны тоо нийт суралцагчдын 9.0 хувийг, багш боловсролын бусад мэргэжлийн суралцагчдын дунд 17.2 хувийг эзэлж байгаа (Зураг 4,5) нь хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлтэд хангалтгүй үзүүлэлт юм.

Зураг 4. Дээд боловсролын сургалтын байгууллагад суралцагчид

Зураг 5. Багшийн мэргэжлээр суралцагчид

Дээд боловсролын суралцагчдад үзүүлдэг төрөл бүрийн тэтгэлгүүд байдгийн дотор Монгол Улсын Засгийн газрын 71 дүгээр тогтоолоор баталсан “Дээд боловсролын сургалтын байгууллагад суралцагчид суралцагчийн тэтгэлэг олгох журам” (тогтоол, Боловсролын зээлийн сангийн талаар авах зарим арга хэмжээний тухай, 2021) -ыг 2014 онд батлан хэрэгжүүлж эхэлсэн нь багшийн мэргэжлээр элсэн суралцагчдын тоо, чанарт томоохон түлхэц болсон бодлогын шийдвэр болсон юм. Энэхүү журмын 4.1.5.-д: “Төрийн өмчийн их, дээд сургуульд багш мэргэжлээр элсэгч нь элсэлтийн ерөнхий шалгалтад 650-750 оноо авсан бол сургалтын төлбөрийг 70 хувь, 751-ээс дээш оноо авсан бол сургалтын төлбөрийг 100 хувь хичээлийн жилийн эхний улиралд; суралцагч 3.0 болон түүнээс дээш голч оноотой суралцсан тохиолдолд сургалтын төлбөрийг үргэлжлүүлэн 100 хувь олгоно” гэж заасан. Тухайлбал, журам хэрэгжиж эхэлсээр МУБИС-д 2014-2022 онд 7609 оюутан элсэн суралцсан бөгөөд тэдгээрийн 93.0 хувь нь сургуулиа амжилттай төгсөж, 74.0 хувь нь мэргэжлээрээ ажиллаж байна (Алтангоо, 2022). Судалгаагаар багш мэргэжлээр төгсөгчдийн 68.0 хувь нь мэргэжлээрээ 15.0 хувь нь боловсролын бусад байгууллагад ажиллаж, үлдсэн хэсэг мэргэжлийн бус ажил хийж байгаа дүн байна. Орчин үеийн хувьсаж буй хөдөлмөрийн зах зээлийн болон боловсролын чиг хандлагаар мэргэжлийн бус ажил хийх нь шүүмжлэх өнцөг биш болсон бөгөөд хүн өөрийн эзэмшсэн мэдлэг, чадварыг ашиглан амьдралаа авч явах чадварыг чухалчилж байгаа билээ.

Монгол улсын бага боловсролын багшийн эрэлт хэрэгцээний нөхцөл байдал

Монгол улсын Засгийн газрын 2020 оны “Боловсролын зээлийн сангийн талаар авах арга хэмжээний тухай” (тогтоол, Боловсролын зээлийн сангийн талаар авах арга хэмжээний тухай, 2020) 70 дугаар тогтоолоор Монгол Улсад шаардлагатай тэргүүлэх чиглэлийн мэргэжлийн жагсаалтыг шинэчлэн баталсан бөгөөд “Багш, бага боловсрол” мэргэжил зүй ёсоор багтсан. Энэхүү тэргүүлэх мэргэжлийн жагсаалтыг салбарын бодлого боловсруулах төрийн захиргааны төв байгууллагуудын хүний нөөцийн талаарх санал, салбарын бодлого төлөвлөлтөд үндэслэн гардаг.

Боловсролын дэд салбаруудын төсөөллийн тоон шинжилгээнээс үзэхэд Монгол Улсын нийт иргэдийн тоо 3.238.479 бөгөөд үүний 46.0 хувь буюу 1.491.375 нь нийслэл хот Улаанбаатарт оршин сууж байна. Хүн амын насаар нь ангилсан өсөлтийн 2030 он хүртэлх таамаглалыг ҮСХ-ноос тооцоолж гаргасан байна (Боловсролын салбарын өгөгдөл мэдээллийн боловсруулалтын тайлан, 2019). Энэ тооцооллоор 2018 оны мэдээтэй харьцуулсан хүн амын өсөлтийн тоо, хувийг тоймлон харуулбал: 2025 он гэхэд бага сургуулийн насны сурагчдын тоо өнөөгийн түвшнээс 14.0 хувь, 2030 он гэхэд 18.0 хувиар өсөх төлөвтэй байна (Хүснэгт 4).

Хүснэгт 4. Хүн амын өсөлт, 2018 оныхтой харьцуулснаар

Сургалтын түвшин		2019	2020	2025	2030
ЕБС	Бага боловсрол	358321	371142	389702	403922
Өсөлтийн хувь		5.0	9.0	14.0	18.0

Эх сурвалж: Боловсролын салбарын өгөгдөл мэдээллийн боловсруулалтын тайлан, 2019

Харин ЕБС-д шинээр ажилд авах шаардлагатай багшийн тоо 31284 байгаагаас бага ангийн багш 5457 (17.4%) байна. (Хүснэгт 5)

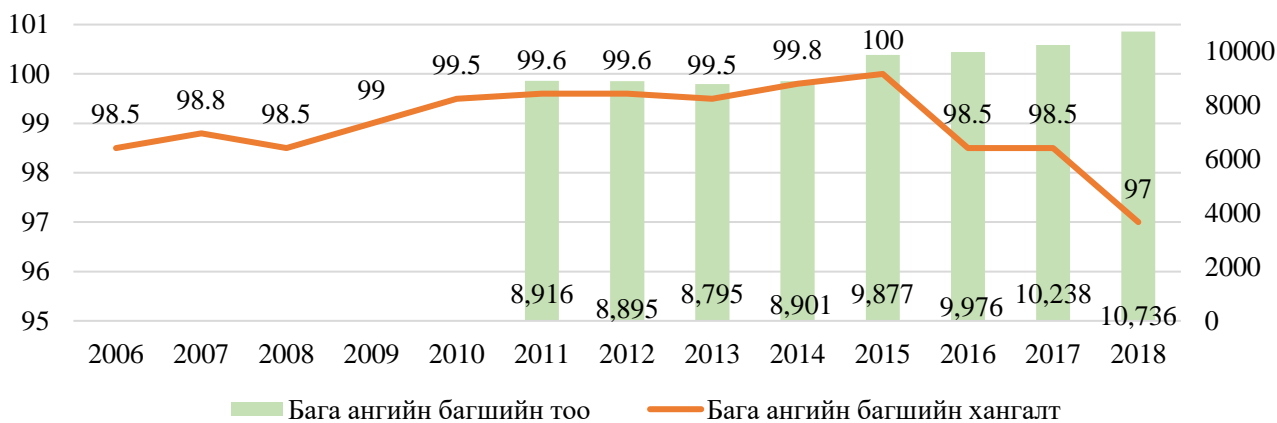
Хүснэгт 5. Шаардлагатай бага боловсролын багшийн тоо, прогноз (2018-2030)

Хичээл	2018			2020		2025		2030	
	Одоо	Нийт	Шинэ	Нийт	Шинэ	Нийт	Шинэ	Нийт	Шинэ
Бага анги	10397	10759	362	11727	1590	12265	3428	12696	5158
Нийт	29940	34323	4383	38355	9163	49025	23576	53082	31284

Эх сурвалж: Боловсролын салбарын өгөгдөл мэдээллийн боловсруулалтын тайлан, 2019

2025 он гэхэд 23576 багшийг шинээр бэлтгэн хөдөлмөрийн зах зээлд нийлүүлэх хэрэгтэй байгаа бөгөөд тэдгээрийн 14.5 хувь нь бага боловсролын багш байна. 2030 он гэхэд ЕБС-д шаардлагатай багш нарын тоо 53082 хүрэх төлөвтэй байгаа бөгөөд үүний 24.0 хувь (12.735) нь бага боловсролын багш байна. Одоогоор хөдөлмөрийн зах зээлд ажиллаж байгаа бага боловсролын багш нарын 1508 нь дипломын, 8137 нь бакалавр, 873 нь магистрын, 4 нь докторын зэрэгтэй; насны хувьд 2966 нь 30 хүртэлх, 3051 нь 30-39, 3359 нь 40-49, 1255 нь 50-59, 118 нь 60-аас дээш насныхан байна. 2000 оноос хойш бага боловсролын багшийн хангалт 95.0 хувиас дээш байсан. Харин 2009-2015 онуудад багшийн хангалт 99.0-100.0 хувь байсан ч 2016 оноос буурсан үзүүлэлттэй байна (Зураг 5).

Зураг 6. Бага боловсролын багшийн тоо, хангалтын хувь

Эх сурвалж: Боловсролын салбарын өгөгдөл, мэдээллийн боловсруулалтын тайлан, 2019 он

1.2. Дээд боловсролын сургалтын хөтөлбөр

Юуны өмнө дээд боловсролын сургалтын хөтөлбөрийн талаар авч үзсэн тодорхойлолтыг авч үзье. Сургалтын хөтөлбөр гэж суралцагч ямар агуулгыг, хэзээ, ямар зорилгоор, хэрхэн судлахыг системтэй бөгөөд зорилготойгоор тодорхойлсон баримт бичгийг хэлнэ (UNESCO, 2013). Тодорхой нэг мэргэжлээр суралцан төгсөхөд шаардлагатай багц хичээлийн тогтолцоо. Ажил мэргэжлийн салбарт хөл тавихад нь шаардлагатай мэргэжил эзэмшүүлэн баталгаажуулахын тулд сургалтын байгууллагаас суралцагчдад санал болгож буй сургалтын агуулга болон хэрэглэгдэхүүнийг багтаасан ерөнхий төлөвлөгөө (VETP-1, 2018) гэжээ. Энэхүү боловсрол судлалын ухагдахуун нь ямар утгыг илэрхийлж байгааг үгийн язгуур утга, үндсээр нь үзвэл Curriculum гэсэн үг нь Run Course буюу сургалтыг явуулах гэсэн утга санааг агуулж байгаа нь зөвхөн сургалтын агуулгаас гадна сургалтын үйл явцыг чухалчилсан утгыг илэрхийлж байна (Орхон, 2018). Сургалтын хөтөлбөр нь нийгэм ба суралцагчдын сурах хэрэгцээ, түүний үзэл хандлага, зорилго, зорилт, агуулга ба судлагдахуун, арга зүй, сурах орчин, үнэлгээний тогтолцоо гэсэн тодорхойлолтуудаар хэмжигддэг (Null, Curriculum: From Theory to Practice, 2011).

Хөтөлбөр (curriculum) нь хоорондоо холбоо бүхий бүрэлдэхүүн хэсгүүдээс бүрдсэн (хөтөлбөрийн танилцуулга, сургалтын төлөвлөгөө хичээлийн хөтөлбөр, сургалтын арга зүй, суралцах орчин, элсэгчдэд тавих шаардлага, багшид тавих шаардлага, төгсөгчдийн эзэмших ур чадвар, суралцагчийн үнэлгээ, чанарын баталгаажуулалт, удирдлагын мэдээллийн систем, харилцаа хамтын ажиллагаа) тодорхой шатны боловсролын зэрэг (degree) олгоход нийцүүлсэн оюутны суралцах хөтөлбөр гэжээ (БШУЯ, 2014).

Дээд боловсролын зорилго, зорилтот үр дүн, гарц, боловсруулах үйл явцаас хамаарч сургалтын хөтөлбөрийг хэд хэдэн төрөл, хэлбэрээр авч үзсэн байдаг. Тухайлбал, Wesley Null “Хөтөлбөр” (Null, Curriculum: From Theory to Practice, 2011) хэмээх бүтээлдээ *либерал хөтөлбөр (liberal curriculum)* (Хичээл хоорондын сэдвүүдэд илүү анхаарч, оюун санааг чөлөөлөх арга барилыг баримталснаар илүү, ухаалаг эргэцүүлэл хийх чадвар олгодог гэж үздэг. Асуудалд олон талаас нь алсын бодолтой хандаж, өөрсдийн үзэл бодлыг илэрхийлдэг); *системт хөтөлбөр (systematic curriculum)* нь системт хандлагаар сургалтын маш өндөр зохион байгуулалтын бүтэцтэйгээр, цогц тогтолцоогоор нь авч үзэхийг зорьдог; *экзистенциалист хөтөлбөр (existentialist curriculum)* -өөр суралцагчид өөрт нь шийдвэр гаргах боломжийг олгох хэрэгтэй. Хэрэв хүн сурах зорилго, чиглэлээ өөрөө сонгохгүй бол хэзээ ч хүн болон бүрэн төлөвшихгүй гэж үздэг. Суралцагчид ямар чиглэлийн асуудлыг судлахыг хүсч байна

түүнийгээ сонгохыг нь зөвшөөрдөг бөгөөд суралцагчдад сонирхол татахуйц, сургалтын агуулгыг орчин нөхцөлтэй нь уялдуулан боловсруулах арга замыг санал болгодог; *радикал хөтөлбөр (radical curriculum)*: хөтөлбөрийн агуулгаас илүү хэн гэсэн ухагдахууныг хөтөлбөр боловсруулагчид анхаарах ёстой гэж үзсэн байна; системтэй сэтгэгчид үр ашгийг онцолж, экзистенциалистууд хувийн эрх чөлөөг чухалчилдаг бол радикалууд эсэргүүцэл, хувьсгал, улс төрийн үзэл баримтлал, бодлогыг чанд баримтлах зэрэгт анхаарлаа хандуулдаг; *прагматик хөтөлбөр (pragmatic curriculum)*: суралцагчдыг сорилт, туршилт, алдаагаа ашиглах, замаар асуудлыг өөрсдөө шийдвэрлэх, шийдлийг өөрсдөө олох тийм нөхцөл байдалд авчирдаг. Прагматик үзэлтнүүд үр дүнг тодорхойлохдоо эмпирикийн нотолгоог ашиглан асуудлыг шийдвэрлэх нийтлэг арга барилтай байдаг; *зөвлөлдөх хэлэлцэх хөтөлбөр (deliberative curriculum)*: Зөвлөлдөх гэдэг нь хуулийн салбарт түгээмэл хэрэглэгддэг. Хөтөлбөрийг төлөвлөхдөө багш, хөтөлбөр боловсруулагч нар нь зөвлөлдөж аль болох олон сонирхогч, оролцогч талуудын оролцоонд анхаардаг. Тухайлбал эцэг, эх, бизнесийн төлөөлөгч, улс төрч, багш нар, захиргааны ажилтнууд, ажил олгогч болон бусад сонирхогч талуудын төлөөлөл байж болно.

Түүнчлэн сургалтын хөтөлбөрийг ямар арга зүйгээр боловсруулснаас хамаарч салбарын дундын (interdisciplinary), үр дүнд суурилсан (outcome-based), агуулгад суурилсан (content-led planning), асуудалд суурилсан (problem-based), суралцагч төвт хөтөлбөр (learner-centered) зэрэг загваруудыг нэрлэж болно. Эдгээр загвараас үр дүнд суурилсан загварын талаар товчхон өгүүлбэ. Сүүлийн жилүүдэд боловсролын салбарт гарч байгаа гол хандлага бол багш төвтэй сургалтаас оюутан төвтэй сургалт руу аажмаар шилжиж байгаа үйл явц юм. Оюутан төвтэй сургалтын онцлог нь юуны өмнө тухайн сургалтын хөтөлбөрийг дүүргэсний эцэст оюутан хүн юу хийж чаддаг болсныг тодорхойлоход орших бөгөөд энэ арга барилыг үр дүнд чиглэсэн хандлага гэдэг. Өөрөөр хэлбэл, тухайн мэргэжлийн хөтөлбөрийн дагуу боловсрол олох үйл ажиллагааны эцсийн үр дүнг эхэлж тодорхойлж, дараа нь сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулдаг аргыг үр дүнд суурилсан боловсрол гэж хэлдэг байна. Үр дүнд суурилсан боловсролын үндсэн дөрвөн зарчим (Бадарч, Д., Очирбат, Б., Намнан, Т., Мөнххүж, Б., 2017) нь:

1. Гол анхаарлаа сурах үйл ажиллагааны үр дүнд төвлөрүүлэх. Өөрөөр хэлбэл, тухайн хөтөлбөр, хичээлийг дүүргээд эзэмшвэл зохих мэдлэг, чадвар, хандлагыг олж авахад нь оюутанд бүх талаар дэмжлэг үзүүлэх хэрэгтэй.
2. Илүү өргөн боломж олгох. Оюутанд сурах арга барилаа сонгох боломжийг олгох хэрэгтэй. Бүх оюутныг нэг арга барилаар сургахыг оролдох нь төлөвлөсөн үр дүнд хүргэхгүй. Энэ бол оюутан төвтэй сургалтыг хэрэгжүүлэх зарчим юм.
3. Бүх оюутанд төгсөөд амжилтад хүрэх итгэл үнэмшлийг төрүүлэх. Хэрэв оюутан бүрд сурах боломжийг нь олговоос дийлэнх оюутан өндөр үр дүнд хүрч чадна.
4. Сургалтын төлөвлөгөөг урвуу дарааллаар боловсруулах. Сургалтын төлөвлөгөөг зохиохдоо эхлээд түүний эцсийн үр дүнг урьдчилан харж тодорхойлоод түүнд хүрэх заах арга барил, сургалтын хэлбэрүүд, үнэлгээний аргуудыг сонгодог байна. Ингэхдээ тухайн сургалтын байгууллагын эрхэм зорилго, алсын харааг энд бас бодолцох ёстой. Мөн тухайн мэргэжлийн үндсэн зорилго, шаардлагыг ажил олгогч, төгсөгчид, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд тулгуурлан тодорхойлно. Энэ бүхэн бол тухайн мэргэжлээр олж авах боловсролын эцсийн үр дүнг тодорхойлоход тус дэм болно. Түүний дараа тухайн сургалтын төлөвлөгөөнд орсон хичээл бүрээр олж авах үр

дүн болох мэдлэг чадвар, хандлагыг тодорхойлох ёстой. Үүнийг суралцахуйн үр дүн гэдэг.

Зураг 7. Үр дүнд суурилсан хөтөлбөр боловсруулах загвар (Бадарч, Д. ба бусад, 2017)

Дээд боловсролын сургалтын байгууллагын урт хугацааны төлөвлөлт, алсын хараа, эрхэм зорилгыг хангахад тухайн хөтөлбөр өөрийн үүргээ хэрхэн гүйцэтгэж, ямар чадамжтай, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, хэрэгцээнд нийцсэн төгсөгч бэлтгэх ёстойг тодорхойлно гэсэн үг юм.

Дээд боловсролын сургалтын байгууллагын алсын хараа, эрхэм зорилго

Аливаа их сургуулийн үйл ажиллагааны төлөвлөлт нь алсын хараа, эрхэм зорилгод агуулагддаг. Энэхүү төлөвлөлт нь сургуулийн хөгжлийн зураглал, урт, дунд хугацааны төлөвлөгөө (стратегийн, мастер төлөвлөгөө)-өөр хэрэгжих бөгөөд улс орны хөгжлийн бодлого, салбарын хөгжлийн чиг хандлага, үндэсний болон дэлхийн түвшний технологийн хөгжил, чиг хандлага, орчин үеийн мэргэжилтний зайлшгүй эзэмших цогц чадамж зэрэг олон хүчин зүйлсийг харгалзан хийгдсэн байдаг. Сүүлийн үед үндэсний болон гадаадын дээд боловсролын сургалтын байгууллагын алсын хараа, эрхэм зорилгоо томъёолохдоо олон улсын, глобал түвшинд тодорхойлох болсон. Энэ нь үндэсний дээд боловсролын үр нөлөөг сайжруулах, интернациональчлалын бодлогыг хэрэгжүүлэх, авьяасын төвлөрлийг бий болгох, зэрэг олон хүчин зүйлсээр нөхцөлдөж байна. Тухайлбал, Монгол улсын төрийн өмчийн дээд боловсролын сургалтын байгууллагууд алсын хараагаа томъёолсон байдлыг авч үзье.

- МУИС – "Дэлхийн түвшний их сургууль" болоход оршино. Үүний дүнд 2024 онд МУИС нь чөлөөт мэдлэг буюу "либерал арт" уламжлалд суурилсан, бүс нутгийн хэмжээнд тэргүүлэх байр суурьтай судалгааны их сургууль болж, улмаар Азийн шилдэг 100 их сургуулийн эгнээнд багтаж орно.
- ШУТИС – Дэлхийд үнэлэгдэх оюуны үнэ цэнийг бүтээнэ.
- АШУҮИС – Дэлхийн шилдэг 1000 их сургуулийн нэг болно.
- МУБИС – Багш боловсролын чанараар Ази тивд өрсөлдөхүйц их сургууль байх.
- ХААИС – Бүс нутгийн шилдэг их сургуулиудын эгнээнд хүрэх.
- СУИС – Бүс нутгийн шилдэг их сургуулиудын эгнээнд багтсан соёл, урлагийн төрөлжсөн их сургууль болно.
- ДХИС – Шударга ёсыг дэлгэрүүлэгч, Азийн тэргүүлэх их сургуулийн жишигт хүрнэ.
- БХИС – Аюулгүй байдал, батлан хамгаалахын боловсрол, судалгаа боловсруулалтын ажил, үйлчилгээг олон улсын нийтлэг жишигт хүргэх зэргээр томъёолсон байна.

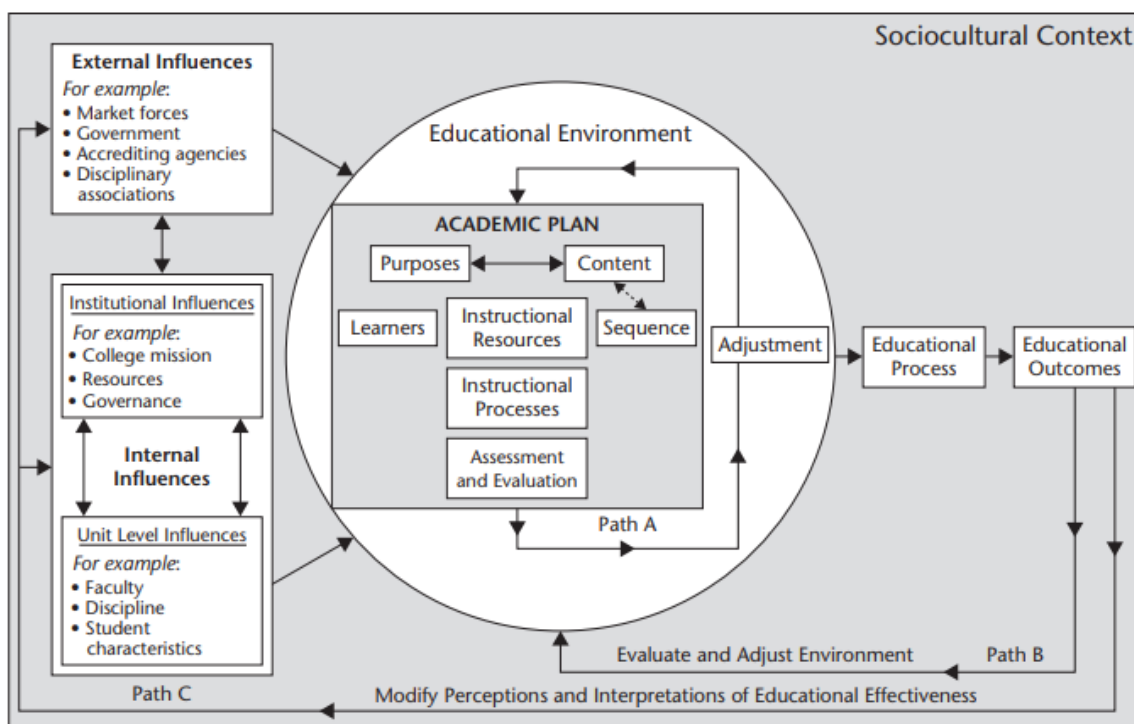
Үндэсний томоохон их сургуулиудын алсын хараа нь бүс нутаг, олон улсад өрсөлдөхүйц, чанартай боловсролыг эзэмшсэн, дэлхийд хүлээн зөвшөөрөгдөх сургалт, судалгаа эрхлэх гэсэн өргөн утгыг агуулж байгаа юм. Энэ нь хөтөлбөрийн зорилго, хэрэгцээг тодорхойлох гол үндэслэл болох учиртай.

Дээд боловсролын сургалтын хөтөлбөр боловсруулалт

Дээд боловсролын сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулах асуудал нь уламжлал, тухайн мэргэжлийн хөгжлийн чиг хандлага, хөтөлбөрт хамаарах багшлах хүний нөөцийн чадамж, мэргэшсэн байдал, хөтөлбөрийн суралцахуйн орчин, хэрэглэгдэхүүний нөөц зэрэг олон хүчин зүйлсийг харгалзах үзэхээс эхлэнэ.

Lattuca, Stark (Lisa R. Lattuca, Joan S. Stark, 2009) нарын санал болгосон Зураг 8-т үзүүлсэн загвар нь хөтөлбөр боловсруулалтын үйл явцыг бүхэлд багтаасан байдаг. Энэхүү загварыг дээд боловсрол судлаач Г. Орхон (Орхон, 2018) нэмэн дэлгэрүүлсэн бөгөөд сургалтын хөтөлбөрийн зорилгын доор төгсөгчийн жишиг загварыг тодорхойлох, үүнээс үүдэн суралцахуйн зорилтот үр дүнг тодорхойлохыг нэмж оруулжээ. Хөтөлбөр боловсруулалтыг зөвхөн төлөвлөлтөөр хязгаарлах бус, үйл явц, үнэлгээ, сайжруулалтыг цогцоор нь тусгаснаараа давуу талтай гэж үздэг. Өөрөөр хэлбэл, дээд боловсролын сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулахдаа нийгмийн захиалга, нийгэм-соёлын орчин, хамтын ажиллагаа, түншлэлийн түвшин, оролцогч талуудыг харгалзах хэрэгтэй харуулсан.

Зураг 8. Сургалтын хөтөлбөрийн боловсруулах загвар

Эх сурвалж: (Lattuca & Stark, 2009, p.6) *Academic plans in Sociocultural context.*

Зураг 8-т үзүүлсэн загвараас харахад сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулах ажлын эхний шат нь хөтөлбөрийн зорилго, төгсөгчийн жишиг загварыг тодорхойлох юм. Гадаад хүчин зүйлд багшийн нийгмийн статус, нийгмийн захиалга, хөдөлмөрийн зах зээл дэх мэргэжилтний ур чадварын хэрэгцээ, шаардлага, хомсдлыг ажил олгогчийн болон төгсөгчдийн хэрэгцээний судалгаагаар илрүүлдэг. Монгол улсын дээд боловсролын сургалтын байгууллагуудын хувьд сургалтын хөтөлбөр боловсруулах үйл явц мэргэжлийн тэнхим, профессорын багт тулгуурлан хийгддэг. БШУС-ын 2014 оны А/174 тоот тушаалаар баталсан “Бакалаврын хөтөлбөрт тавих нийтлэг шаардлага”-ын хөтөлбөрийн чанарын баталгаажуулалтын хэсэгт сургалтын

хөтөлбөрийн хэрэгжилт, үр дүнг хэд хэдэн судалгаа, шинжилгээний үндсэн дээр дүгнэх ёстой талаар тусгасан. Үүнд: сэтгэл ханамжийн үнэлгээ (оюутан, төгсөгч), явцын үнэлгээ (оюутны ахиц дэвшилд үе шаттай хийх үнэлгээ), гүйцэтгэлийн үнэлгээ (мэргэжлийн салбар дахь нөлөөллийг үнэлэх), хөтөлбөрийн санхүүгийн байдлын шинжилгээ, үнэлгээ, хөтөлбөрийн чанарын үнэлгээ журамыг батлах зэргийг тусгасан. БМИҮЗ-өөр магадлан итгэмжлэгдэж байгаа сургалтын хөтөлбөрүүд болон судалгаанд ашиглагдаж байгаа бага боловсролын багш бэлтгэх сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулсан байдлыг харахад хөтөлбөрийн боловсролын зорилт, хүрэх үр дүнг (PEO, PLO) тодорхойлохдоо тухайн мэргэжлийн орчин үеийн хөгжлийн чиг хандлага, нийгмийн захиалга, эрэлт хэрэгцээ, ажил олгогч, мэргэжлийн хөндлөнгийн үнэлгээ, мэргэжлийн салбар дахь нөлөөллийн үнэлгээнд тэр бүр ач холбогдол өгөхгүй байгаа нь харагдсан. Иймд сургалтын хөтөлбөрийг төлөвлөх, боловсруулах, хүрэх үр дүнгээ тодорхойлоход оролцогч бүх талууд бүхлээрээ, цогцоор ажиллах соёл, хандлага дутагдалтай байна. Дотоод хүчин зүйлд сургуулийн өөрийн нөөц, чадамжид суурилсан зүйлсийг авч үздэг. Тухайлбал, сургалтын хөтөлбөрийг амжилттай хэрэгжүүлэх түлхүүр нөхцөл нь санхүүгийн чадавх юм.

Дээд боловсролын хөтөлбөрийн хэрэгжилт

Дээд боловсролын сургалтын хөтөлбөрийг амжилттай хэрэгжүүлэх үндсэн нөхцлүүдийн нэг нь санхүүжилтын асуудал байдаг. Дэлхийн улс орнууд дээд боловсролын салбарт санхүүгийн нөөцийг чөлөөтэй удирдах, санхүүжилтын олон талт эх үүсвэрийг татах эрх чөлөөг хэрэгжүүлэх стратегийг түлхүү олгох бодлого баримталж байна. Их сургуулийн ялгаатай байдал, зориулалт, инновац, нийгмийн боловсролын хэрэгцээ, хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлт зэрэг олон хүчин зүйлсээс шалтгаалж их сургууль, төр хоорондын харилцааг шинэ шатанд гаргах нийгмийн хэрэгцээ бий болжээ. Энэ тохиолдолд төр дээд боловсролын хөгжлийн ерөнхий чиглэлийг тодорхойлох, санхүүжилтын тодорхой хувийг шийдвэрлэх, орлогын бүтцийг солонгоруулах эрхийг олгох тухай яригдах болсон (Kaiser, F., Maassen, P., Meek, L., Vught, F.van, Weert, E.de., Goedegebuure, L., 2014). Барууны эрдэмтдийн олон судалгаанд их сургуулийн санхүүгийн бие даасан байдал болон түүний үр нөлөөтэй байдлын талаарх үр дүн нилээд дурдагдсан байдаг (Aghion, Philippe, Mathias Dewatripont, Caroline Hoxby, Andreu Mas-Colell, and Andru Sapir., 2010).

Дээд боловсролын санхүүжилтын хэд хэдэн хувилбарыг авч үзье. Хувь хүн, төрийн бус байгууллага, дээд боловсролын салбарын төрийн бус өмчийн байгууллагууд, сангаас хөрөнгө татахад улс орнууд төрөл бүрийн санхүүгийн болон санхүүгийн бус арга хэрэгслийг ашиглах замаар *нөөцийг хуваарилах* инновацийн загварыг ашиглахыг зорьж байна. Тухайлбал, Нэгдсэн Вант улсад хувь хүний амьдралынхаа туршид авсан тэтгэлэг, амжилт бүтээлийн талаарх (lifelong learning accounts) (Ministry of Housing, 2021) мэдээлийг нэг дор багтаасан Хувийн Интернет хуудсыг бий болгох боломж байдаг. Энэхүү загвар нь хувь хүний тасралтгүй суралцах, хөгжих стратегийг дэмждэг. Австрали улсад дээд боловсролын салбарт хувь хүний хөгжилд шууд хөрөнгө оруулалт хийхээр гэрээ түгээмэл байдаг. Энэхүү гэрээгээр хөрөнгө оруулагч оюутны сургалтын төлбөрийг төлдөг бөгөөд оюутан сургуулиа төгссөний дараа ирээдүйд авах орлогын тодорхой хувийг өгөх бөгөөд зохицуулагддаг. Мэргэжилтнүүдийн үзэж байгаагаар санхүүжилтын энэхүү загвар нь дээд боловсролын зах зээлийн үр ашгийг нэмэгдүүлдэг гэжээ. БНХАУ хөгжлийн тэргүүлэх чиглэлээр (батлан хамгаалах, сурган хүмүүжүүлэх ухаан, анагаах ухаан, хөдөө аж ахуй) суралцаж байгаа оюутны сургалтын төлбөрийг төрөөс даах бөгөөд сургуулиа төгссөний дараа мэргэжлийнхээ дагуу дор хаяж 5-6

жилээс багагүй хугацаагаар ажиллах үүрэг хүлээдэг. Мөн БНХАУ-ын Сангийн яам 2002 онд “Үндсэн зардлын төсөв”, “Төслийн төсөв”-д суурилсан их сургуулийн санхүүжилтын загварыг боловсруулсан. Үндсэн зардлын төсөвт үйл ажиллагаа хэвийн явагдах нөхцлийг бүрдүүлэх зорилгоор сургуулийн өдөр тутмын зардал хамаарах бол төслийн төсөвт илүү хөгжлийн зорилго, зорилтыг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой зардал хамаардаг ажээ (Де Мартино, М., Ткач, Г.Ф., Коваленко, С.А. , 2020).

Монгол улсын БШУЯ-ны харьяа Боловсролын зээлийн сангаар дамжуулан дээд боловсролын сургалтын байгууллагын суралцагч тодорхой шалгуур (ЭЕШ-ын дундаж оноо, оюутны сурлагын голч дүн, бусад) хангасны үндсэн дээр оюутны хөгжлийн зээл авах боломжтой. МУ-ын Засгийн газрын 2021 оны 275-р тогтоол “Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн нэрэмжит сургалтын тэтгэлэг олгох журам”, “Монгол Улсын Ерөнхий сайдын нэрэмжит сургалт тэтгэлэг олгох журам”-аар (тогтоол, Боловсролын зээлийн сангийн талаар авах зарим арга хэмжээний тухай, 2021) дотоодын болон гадаадын их сургуульд ("Times Higher Education World University Rankings" болон "Academic Ranking of World Universities" байгууллагын тогтоосон эрэмбээр тухайн жилийн эхний 100 их, дээд сургууль) суралцаж буйг нэрлэж болно. *Засгийн газрын зорилтот, үр дүнд суурилсан санхүүжилт* – үндсэн үйл ажиллагааны чиглэлээр гэрээт ажлыг (төрийн) үр дүнтэй гүйцэтгэхэд чиглэсэн санхүүжилт юм. Санхүүжилтыг олгохдоо хэд хэдэн шалгуур үзүүлэлтийг тооцдог. Тухайлбал, их сургуулийн суралцагчийн тоо, төгсөгчийн тоо, судалгааны нөөц, судалгааны идэвх, гадаад оюутан, багш, судлаачийн тоо, төгсөгчдийн хөдөлмөр эрхлэлт, туршилт судалгааны лабораторийн нөөц, их сургуулийн нийгмийн үнэлэмж (нэр хүнд, нөлөө), патентын тоо, үндэсний болон олон улсын их сургуулийн чансаа тогтоох системд эзэлж байгаа байр зэргийг нэрлэж болно. Эдгээр үзүүлэлтийг ЕХ-ны 21 орны их сургуулийн ерөнхийлөгчдийн үндэсний чуулганы хүрээнд тодорхойлжээ (Балацкий, 2014). Түүнчлэн үндэсний хэмжээний зорилтот хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэхэд их сургуулийн оролцоог хангадаг тогтолцоо бий. Тухайлбал, Нэгдсэн Вант улс сурагчдад зориулсан STEM төвүүдийн сүлжээг хөгжүүлэхэд чиглэсэн хөтөлбөр идэвхтэй хэрэгжиж байна. Цаашлаад боловсролын байгууллагуудын хамтарсан санхүүжилтыг хэрэгжүүлэхэд идэвхтэй оролцохыг дэмждэг. Чех улсад боловсролын стратегийн хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэхэд төрийн дэмжлэгийг чухлаар авч үздэг (Салми, Д., Шадрикова, А.П., 2016).

Европын Холбоо болон БНХАУ, БНСУ, ОХУ зэрэг улс орон их сургуулийн сургалт, эрдэм шинжилгээ, судалгааны чадавх, үр дүнг сайжруулах зорилгоор үндэсний хэмжээний томоохон хөтөлбөр, төслийг санаачлан хэрэгжүүлж байна. Европын Холбооны “Horizon-2020” (Commission, Horizon-2020, 2018), БНХАУ-ын “985” (Han Zhang, Donald Patton, Martin Kenney, 2013), “211” хөтөлбөр, АНУ-ын “National Nanotechnology Initiative” (Government, 2021) төсөл, БНСУ-ын “National R&D program” (Unu-Merit, Universiteit Maastricht, 2005), ОХУ-ын “Стратегия инновационного развития РФ на период до 2020 года” (Федерации, 2011) зэргийг нэрлэж болно. “Horizon-2020” төслийн стратегийн 5 үндсэн зорилтын нэг нь ялангуяа төрийн ба хувийн секторуудын аль алиных нь хөрөнгө оруулалтын түвшинг ДНБ-ний 3%-д хүргэн нэмэгдүүлэх замаар судалгаа, хөгжүүлэлтийн (R&D) нөхцлийг сайжруулах явдал байв. Дээр нэрлэсэн үндэсний хөтөлбөр, төсөл нь ихэнхдээ улс орны засгийн газрын тусгай санхүүжилтээр хэрэгждэг. Олон улсын практикаас харахад их сургуулиуд төсвийнхөө 30.0-50.0 хувийг эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлын орлогоосоо бүрдүүлдэг бөгөөд энэ нь улсын захиалгат судалгаа, судалгааны саналын өрсөлдөөнт санхүүжилт, судалгааны тэтгэлэг, хувийн секторын захиалгат судалгаа зэрэг олон эх үүсвэртэй байдаг. ОХУ-ын Санкт-Петербургийн

Политехникийн их сургуулийн орлогын бүтцийг үзвэл төрийн санхүүжилт (60.0%), сургалтын төлбөр (53%), захиалгат судалгаа (23%), гадаад харилцаа (14%), бусад төсөл хөтөлбөр (12%), ОХУ-ын Үндэсний Судалгааны Эдийн Засгийн Их Сургууль (НИУ ВШЭ) нь 2021 оны байдлаар 130 суурь судалгаа, 500 орчим хавсарга судалгаа, ОХУ-ын ШУ-ны сангийн 300 орчим төслөөс судалгааны санхүүжилтыг бүрдүүлсэн байна. Монгол улсын төрийн өмчит нэгэн их сургуулийн орлогын бүтцийг харахад 2021 оны байдлаар сургалтын төлбөр (70%), гэрээт ажил (793,4 сая.төг), гадаад харилцаа (1.160.0 сая төг.), улсын захиалгат төсөл (361,5 сая төг.) байгаа бөгөөд гэрээт ажил, захиалгат судалгаанаас орсон орлого нь ихэнхдээ сургуулийнх бус судлаач, багшийн нэмэгдэл орлого болсон байдаг.

Эндаумент, зорилтот хөрөнгө оруулалт. Энэхүү хэлбэр нь дээд боловсролын байгууллагын санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангахад чухал үр нөлөөтэй санхүүжилтын хэлбэр юм. Эндаумент нь мөнгө, үнэт цаас, үл хөдлөх болон бусад хөрөнгөн хэлбэртэй байдаг. Дээд боловсролын сургалтын байгууллагын санхүүгийн тогтвортой байдлыг хадгалж, профессор багш, суралцагчдад боломж олгож, санхүүгийн олон талт эх үүсвэр бүрдүүлж, эрдмийн эрх чөлөөг хангаж өгдөг ач холбогдол бүхий филантроп хандлагад суурилсан санхүүжилтийн загвар. Филантроп хандлага нь нийгмийн сайн сайхны төлөө, шударга зарчимд тулгуурладаг бөгөөд байгууллага, олон нийт, хувь хүмүүсийн үйл ажиллагааны чанарт нөлөөлөх, асуудлын үндсэн шалтгаан, нөхцөлийг шийдвэрлэх бодит хандив, тусламж хэлбэрээр хэрэгждэг. Тухайлбал, Харвардын их сургуулийн 2011-2012 оны хичээлийн жилийн нийт орлогыг аваад үзвэл, сургалтын төлбөр – 20.0 хувь, эндаумент орлого – 32.0 хувь, засгийн газрын тэтгэлэг, гэрээт ажил – 18.0 хувь, бусад орлого – 26.0 хувийг эзэлж байна (University H. , 2012). Стэнфордын их сургуулийн 2013-2014 оны хичээлийн жилд 28.1 хувь – судалгааны орлого, засгийн газрын санхүүжилт – 83.0 хувь, эндаумент орлого – 21.0 хувь, сургалтын төлбөр – 16.0 хувь байна (University S. , 2014). ХБНГУ-ын эртний, тэргүүлэх их сургуулиудын нэг болох Гейдельбергийн их сургуулийн (Heidelberg University) хувьд төрийн санхүүжилт – 61.0 хувь, ХБНГУ-ын Судалгааны сангаас – 14.6 хувь, үйлдвэрлэгчдийн хөрөнгө оруулалт – 5.7 хувь эзэлсэн байна. Мюнхений Техникийн их сургуулийн нийт орлогын 53.5 хувийг төрөөс, 4.2 хувийг сургалтын төлбөр, өөрийн үйл ажиллагааны орлогоос 8.5 хувь, гуравдагч этгээдээс орсон орлого 32.4 хувь, ХБНГУ-ийн Судалгааны сангаас 10.7 хувь, хувийн сектороос 6.4 хувийн орлогыг бүрдүүлжээ. Монгол улсын дээд боловсролын системд анхны хэмээн тооцогддог профессорын эндаумент сан АНУ-ын бизнесмен Зак Тейлорын гэр бүл, АНУ-ын Азийн сан, Азийн сангийн Монгол дахь суурин төлөөлөгч Билл Инфанте, МУИС-ийн Экологийн тэнхимийн эрхлэгчээр ажиллаж байсан Б. Болдгив нарын хүчин чармайлтаар 2008 онд байгуулагдсан гэж үздэг. Гэсэн хэдий ч дээд боловсролын салбарт эндаумент сан байгуулах асуудал нь шинэ тутам яригдаж байгаа бөгөөд боловсролын шинэчилсэн хуулийн төсөлд тусгах, их, дээд сургуулиуд эндаумент сантай болох чиглэлээр салбарын яам санаачлан бэлтгэл ажил хийж байна. Гэхдээ энэхүү хандлага нь тухайн улс орны хөгжлийн түвшин, шинжлэх ухаан, дээд боловсролын салбарын олон зуун жилийн хөгжил, тэдэнд итгэх итгэл зэрэг олон хүчин зүйлээр нөхцөлдөн бий болдог соёл ажээ.

Гадаад харилцаа, хамтын ажиллагаанаас орох орлого. Дээд боловсролын сургалтын байгууллагын орлогын багагүй хувийг бүрдүүлэх эх үүсвэрийн нэг нь интернациональчлалд суурилсан санхүүжилт юм. Энэ нь олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн мэргэжилтэн, судлаач, шинжээчийг ажиллуулах, тэргүүн туршлага бүхий их, дээд сургуулиудтай хамтарсан судалгаа,

хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, олон улсын чансаа тогтоох эрэмбийн тогтолцооны үнэлгээ, олон улсын мэргэжлийн нийгэмлэг, холбоодын сүлжээнд хамтран ажиллах, дээд боловсролын хөтөлбөрийн болон байгууллагын магадлан итгэмжлэх үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцох зэрэг олон хэлбэрээр хөгжиж байдаг. Дэлхий оюутны тоо 1970 онд 28.5 сая байсан бол 2025 онд 262 сая болох төлөвтэй байна. Бүс нутгийн түвшинд үзвэл, оюутны тоо Азид хамгийн өндөр үзүүлэлттэй гарчээ. 2000 онд 41 сая оюутны тоо 2012 он гэхэд 105 сая болж өссөн буюу 155 хувиар өссөн байдаг. Түүний араас 117 хувийн өсөлттэй Латин Америк, 92 хувийн өсөлттэй Африк орно. Харин Европын бүс нутгийн орнуудад дээд боловсролын сургалтын байгууллагад суралцагчдын тоо хамгийн бага өсөлттэй буюу сүүлийн 12 жилийн хугацаанд 27 хувиар өссөн байна (ЮНЕСКО, Коммюнике, Всемирная конференция по высшему образованию 2009 г. Новая динамика развития высшего образования и исследований в целях социальных изменений и развития , 2009). Дээд боловсролын интернациональчлалын хөгжилд нөлөөлөх олон хүчин зүйл байгаагийн дотор тухайн улс орны болон сургалтын байгууллагын эдийн засгийн чадавхтай холбоотой байна. Тухайлбал, сургалтын байгууллагын нэр хүнд (үндэсний, дэлхийн брэнд их сургууль); цагаачлалын бодлого, байнгын оршин суух боломж; сургалтын зээл тэтгэлэгт хамрагдах боломж; нээлттэй боловсролын нөөц; ажиллаж амьдрах таатай орчин; нэмэлт орлоготой байх боломж, нөхцөл; бизнесийн харилцаа, түншлэлээ хөгжүүлэх сонирхол, боломж; хөдөлмөрийн зах зээлийн өргөн боломж (Лхамцэрэн, 2017) зэргийг дурдаж болно.

Орлогын бусад эх үүсвэр. Их сургуулиуд харьяалалд сургалт, судалгааны үндсэн чиглэл, нөөцдөө тулгуурлан санхүүжилтыг эх үүсвэрийг эрэлхийлдэг. Тухайлбал, их сургуулийн эмнэлэг, студи, телевиз, радио, үйлдвэрлэл, сургалт, судалгааны үндсэн болон тэргүүлэх чиглэлээр мэргэжлийн болон зөвлөн туслах үйлчилгээ үзүүлэх, урт богино хугацааны сургалт, оношилгоо, татвар, төлбөр, хураамж, хүүгийн болон түрээсийн орлого зэрэг олон эх үүсвэрийг нэрлэж болно (Бадарч, Дээд боловсролын онол, арга зүй: Хүний капитал, судалгаа шинжилгээ, бодлого санхүүжилт, 2021).

Монгол улсын төрийн өмчийн их сургуулиудын удирдлагууд тулгамдаж байгаа санхүүгийн асуудлыг дараах хүрээнд тодорхойлсон (Төрийн өмчийн их сургуулиудын санхүү хариуцсан захирал, 2022). Үүнд: их сургуулийн засаглал, удирдлага бусад үйл ажиллагаан дахь улс төрийн нөлөө, оролцоо их; удирдах зөвлөлийн бүтэц, төлөөллийг эргэн харах; сургалтын төлбөр хэт бага, тогтмол санхүүжилт зогссон, боловсролын шинэ хуулийн төслүүдэд төрийн өмчийн их сургуулийн статусыг салаа утгагүйгээр маш тодорхой тусгах; үндсэн үйл ажиллагааны чиглэлээр ашиг, орлого олох хууль, эрх зүйн орчин нөхцлийг бүрдүүлэх; зардлын зарцуулалтад төрөөс хатуу хяналт тавихгүй байх; санхүүгийн эрх чөлөөг өгөх, их сургуулийн зарим зардалд (эрдэм шинжилгээний ажил, хүний нөөцийн хөгжлийг дэмжих г.м.) төрөөс 30-40 хувийн санхүүжилтыг олгох (Сүхбаатар, 2018) (шинэчилсэн хуулинд тодорхой заалтаар тусгах) зэргийг дурдсан.

Дээд боловсролын сургалтын байгууллагын чансаа тогтоох үнэлгээний (Times Higher Education, QS World University Rankings, RUR, ARWU, Multirank ба бусад) шалгуур үзүүлэлт ч мөн адил их сургуулийн өрсөлдөх чадвар, сургалт судалгааны чанар, үр дүн (research), орчин, хүний нөөцийн чадавх (teaching), гадаад харилцаа (international diversity), эдийн засгийн тогтвортой байдлаас ихээхэн шалтгаалдаг. Тухайлбал, RUR үнэлгээний системээр их сургуулийг 4 хэсгийн 20 үзүүлэлтээр (багшлахуй - 40%, судалгаа - 40%, гадаад харилцаа - 10%, санхүүгийн тогтвортой байдал - 10%) үнэлдэг. Санхүүгийн тогтвортой байдал хэсэгт: 1. Их

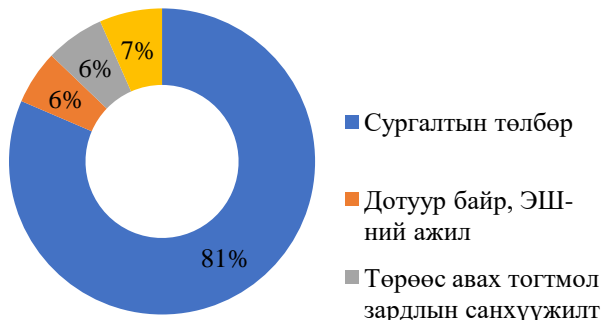
сургуулийн орлого, багшийн харьцаа, 2. Их сургуулийн орлого, оюутны харьцаа, 3. Судалгааны орлого, хэвлэгдсэн бүтээлийн харьцаа, 4. Судалгааны орлого, багш, судлаачийн харьцаа, 5. Байгууллагын нийт орлого, судалгааны орлогын харьцааг авч үздэг. ОХУ-ын РАЕХ (“Эксперт РА”) (Плеханова, 2021) үнэлгээгээр их сургуулийн санхүүгийн хэд хэдэн үзүүлэлтийг гаргасан байна. Үүнд: төсвийн болон бусад эх үүсвэрийн санхүүжилтын хэмжээ; эндаумент сангийн хөрөнгийн хэмжээ; хувь хүн, хуулийн этгээдээс их сургуульд үнэ төлбөргүй үзүүлэх санхүүгийн тусламжийн хэмжээ; сургалтын төлбөрийн хэмжээ; Туршилт, зохион бүтээлт, эрдэм шинжилгээний ажлын орлогын хэмжээ; сүүлийн 5 жилийн хугацаанд ОХУ-ын суурь судалгааны сан, шинжлэх ухааны сангийн тэтгэлгийн санхүүжилт зэргийг багтаажээ. Эдгээрээс дүгнэхэд дээд боловсролын сургалтын байгууллагын санхүүгийн чадавх, санхүүжилтийн эх үүсвэрээс сургалт, судалгааны чанар, хүртээмж, элсэгч, төгсөгчийн чанар, сургалтын орчин, хөтөлбөр, судалгаа, эрдэм шинжилгээний ажлын чанар, авьяастай хүний нөөцийн төвлөрөл, сэтгэл ханамж, тогтвортой байдал, засаглалын тогтолцоо зэрэг олон зүйл шууд хамаарна.

Монгол улсын дээд боловсролын санхүүжилтын эрх зүйн зохицуулалтыг аваад үзвэл, Боловсролын тухай хуулийн 40.2-т “Төрийн өмчит бүх шатны сургуулийн тогтмол зардал, ... улсын төсвөөс тус тус санхүүжүүлнэ”, 43.2.4.-д зааснаар “оршин суудаг газраасаа өөр аймаг, хотод суралцаж байгаа оюутны жилд 2 удаа орон нутагтаа ирж, очих зардлыг Засгийн газраас тогтоосон журмын дагуу хөнгөлөх”, Дээд боловсролын тухай хуулийн 18.4-д “Зайлшгүй шаардлагатай зарим мэргэжлээр гадаадад мэргэжилтэн бэлтгэх сургалтын зардлыг жил бүрийн улсын төсвөөс санхүүжүүлж болох бөгөөд боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь мэргэжлийн хэрэгцээг үндэслэн төрөөс суралцагчдад үзүүлэх санхүүгийн дэмжлэгийг хуваарилан зохицуулна”, 19.2-т “Өнчин, тахир дутуу болон амьжиргааны баталгаат төвшнөөс доогуур орлоготой өрхийн болон бусад шаардлагатай суралцагчид тэтгэлэг, буцалтгүй тусламж, сургалтын төлбөрт зориулан хөнгөлттэй зээл олгоно”, “Сургалт, эрдэм шинжилгээний ажилд амжилт гаргасан суралцагчид нэрэмжит тэтгэлэг олгох, сургалтын төлбөрийн зарим хэсгийн хөнгөлөх буюу бусад хэлбэрээр хөхүүлэн дэмжинэ” гэжээ. Түүнчлэн багшлахуй, сувилахуйн чиглэлээр суралцагсдад элсэлтийн ерөнхий шалгалтын оноог харгалзан тэтгэлэг олгохоор зохицуулалт хийсэн.

Гадаадын улс орнууд санхүүгийн эх үүсвэрийг зохицуулах янз бүрийн арга хэрэгсэл, механизм ашиглан төсвийн хүндрэлийг арилгахыг эрэлхийлэн нөөцийг бүрдүүлж байна. Монгол улсын дээд боловсролын сургалтын байгууллагын үндсэн санхүүжилтын 80.0-90.0 хувийг суралцагчийн *сургалтын төлбөр* эзэлдэг (Зураг 9).

Зураг 9. Монгол улсын төрийн өмчийн их сургуулийн орлогын бүтэц

ХААИС

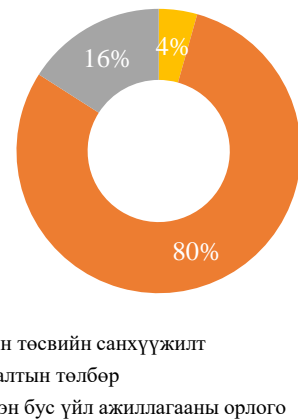
МУБИС

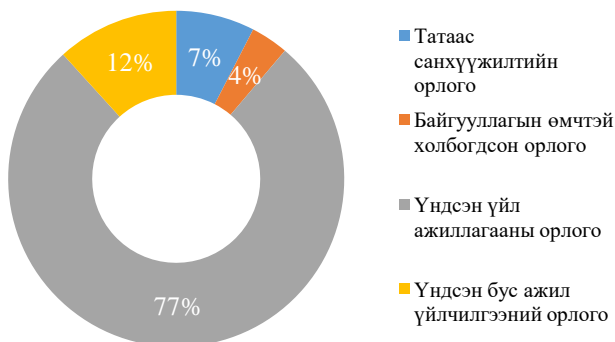
СУИС

МУИС

ШУТИС

УБ-ын сургууль

Эх сурвалж: Монголын их сургуулиудын хөгжлийн өнөөгийн нөхцөл байдлын шинжилгээ, үнэлгээний тайлан, 2018.

Төрийн өмчийн их, дээд сургуулиудын орлогын 70-85 хувийг сургалтын төлбөр, 30-15 хүртэл хувийг бусад эх үүсвэрээс бүрдүүлж байна. Монгол улсын төрөөс дээд боловсролын салбарт зарцуулж байсан цөөн санхүүжилтын нэг нь Боловсролын тухай хуулийн 40.2-т төрийн өмчийн их, дээд сургуулийн тогтмол зардлыг төрөөс санхүүжүүлнэ хэмээн заасны дагуу олгогддог санхүүжилт юм. Тогтмол зардал нь их, дээд сургуулийн орлогын бүтцийн дунджаар

5.0-6.0 хувийг тогтмол зардал эзэлдэг (Хүснэгт 6.) байсан бөгөөд 2019 оноос тус санхүүжилтыг зогсоосон.

Хүснэгт 6. Төрийн өмчийн их, дээд сургуулийн тогтмол зардал (2016-2018 он) (ЮНЕСКО, Монгол улсын боловсролын бодлогын тойм шинжилгээ, 2019)

№	Сургуулийн нэр	2016		2017		2018	
		Олгосон санхүүжилт	Өглөг/Авлага	Олгосон санхүүжилт	Өглөг/Авлага	Олгосон санхүүжилт	Өглөг/Авлага
1	МУИС	1,100,000.00	866,263.10	882,983.40	1,082,752.59	350,000.00	1,799,421.59
2	МУБИС	870,000.00	1,469,677.10	1,367,413.40	1,843,196.73	412,749.36	3,045,441.71
3	ХААИС	580,000.00	719,639.60	1,128,241.00	470,642.00	200,000.00	1,213,158.00
4	ШУТИС	1,375,647.90	1,204,983.40	966,363.90	1,597,833.87	400,000.00	2,639,119.06
5	Соёл урлагийн их сургууль	218,335.00	(12,856.30)	115,000.00	76,681.10	90,000.00	223,543.73
6	АШУҮИС	992,786.80	988,878.20	1,212,554.50	943,691.53	300,000.00	1,469,949.85
7	Дорнод их сургууль	112,519.70	(13,230.60)	-	67,601.92	50,000.00	109,648.65
8	Ховд их сургууль	643,404.00	731,417.00	874,797.30	490,834.84	200,000.00	940,171.61
9	Дархан-Уул ХААИС	170,093.40	(17,957.70)	-	80,099.40	25,631.80	96,371.80
10	Худалдаа үйлдвэрлэлийн их сургууль			43,580.40	(11,143.58)	40,000.00	92,990.40
11	Улаанбаатарын их сургууль			67,447.10	(2,928.08)	40,000.00	11,085.70
	Нийт дүн	6,062,786.80	5,936,813.80	6,658,381.00	6,639,262.31	2,108,381.16	11,640,902.08

Тогтмол зардал нь их, дээд сургуулийн хувьд санхүүгийн бодитой, үр дүнтэй санхүүжилт болсон эсэх талаар судлаачид янз бүрээр байр сууриа илэрхийлдэг ч их сургуулийн зардалд тодорхой хэмжээнд дэмжлэг болж байсныг онцлон дурдаж байв (Төрийн өмчийн их сургуулиудын санхүү хариуцсан захирал, 2022). Иймээс сургалтын төлбөрийн орлогоор амьдарч буй их, дээд сургуулийн хувьд аль болох олон төрлийн хөтөлбөрөөр аль болох олон оюутныг татах бодлого барихаас аргагүй юм.

Дээд боловсролын сургалтын хөтөлбөрийн үнэлгээ

Дээд боловсролын сургалтын байгууллагын сургалтын хөтөлбөрийн үнэлгээ хэд хэдэн түвшинд явагддаг гэж үздэг. Сургалтын байгууллага (оюутан, тэнхим, профессорын баг, бүрэлдэхүүн сургууль, их сургууль), үндэсний, олон улсын түвшинд сургалтын хөтөлбөрийн хэрэгжилт, чанар чансааг үнэлэх тогтолцоо бүрдсэн байдаг. Тухайлбал,

- Сургалтын байгууллагын түвшинд оюутан, суралцагч, төгсөгчдийн сэтгэл ханамжийн үнэлгээ, суралцагчийн явцын үнэлгээ, багш, ажилчдын сэтгэл ханамжийн үнэлгээгээр хэрэгждэг.
- Үндэсний түвшинд: Дэлхийн ихэнх улс орон боловсролын магадлан итгэмжлэлийн чиг үүргийн зөвлөл, байгууллагатай байдаг. АНУ-ийн багш бэлтгэх сургалтын магадлан итгэмжлэлийн үндэсний зөвлөлийг нэрлэж болно (Бадарч, Дээд боловсролын чанар, 2018). Чадварлаг багш бэлтгэх зорилгоор 1954 онд байгуулагдсан энэхүү зөвлөл нь АНУ-ын их, дээд сургуулиудын багш бэлтгэдэг салбар сургууль, нэгжүүдийн сургалтын хөтөлбөрийг магадлан итгэмжилж, багш бэлтгэх чанарын өндөр түвшинг хангаж байдаг. 5 жил тутам шалгуур үзүүлэлт, стандартаа шинэчилдэг ажээ. Монгол улсын хувьд Боловсролын магадлан итгэмжлэх үндэсний зөвлөл нь сургалтын байгууллага, суралцагч, дэмжигч байгууллага, төр ба олон нийт, ажил олгогчдын оролцоонд тулгуурлан боловсролын үйлчилгээний чанарыг тасралтгүй сайжруулахад дэмжлэг үзүүлэх үндсэн чиг үүрэгтэйгээр ажилладаг. Сургалтын хөтөлбөрийг үнэлж, магадлан итгэмжлэхдээ БМИҮЗ-өөс тогтоосон шалгуур, шаардлагыг хангаж буй эсэхэд эрх бүхий хөндлөнгийн этгээд хараат бус үнэлгээ хийж, чанарыг баталгаажуулж,

дүгнэлт гаргадаг. Өнөөгийн байдлаар магадлан итгэмжлэгдсэн дээд боловсролын сургалтын хөтөлбөр 299 (БМИҮЗ, 2022) байгаагаас төрийн өмчийн 4 сургууль (МУБИС, МУИС-ийн Дорнод, Ховд салбар сургууль, МУБИС-ийн Баян-Өлгий салбар сургууль), төрийн бус өмчийн 1 сургуулийн (Дархан дээд сургууль) “Багш, бага боловсрол” бакалаврын хөтөлбөр байна.

- Олон улсын түвшинд магадлан итгэмжлэх шалгуур, стандартыг боловсруулан, шинжээчийн баг томилон, уг шалгуур стандартыг хангаж буй эсэхэд хөндлөнгийн үнэлгээ хийх үндэсний эсвэл бүс нутгийн, төрийн, төрийн бус боловсролын агентлаг, холбоо, нийгэмлэг, зөвлөл, комисс үйл ажиллагаа явуулдаг. Энэ нь боловсролын үйлчилгээний чанарыг үнэлдэг, эрэмбэлдэг системүүд нь нэг талаас тухайн байгууллагуудын боловсролын үйлчилгээний чанарыг дээшлүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх; сургалтын байгууллагууд өөрсдийн чанар чансааг мэдэх, харьцуулах, нөгөө талаас тодорхой чиглэлээр суралцахаар элсэгчдэд, элсэхийг хүсэгчдэд, суралцагчдад зориулан шилдэг сургууль, сургалтын хөтөлбөрийг таниулах, сурталчлах олон талын ач холбогдолтой байдаг. Тухайлбал, дээд боловсролын чанарын баталгаажуулалтын байгууллагуудын олон улсын сүлжээг (INQAАНЕ, 2022) нэрлэж болно. 1991 онд байгуулагдсан энэхүү байгууллага нь дээд боловсролын чанарыг сайжруулах, үнэлэх чиглэлээр гарч буй онол практикийн мэдээллийг цуглуулах, түгээн дэлгэрүүлэх зорилготой бөгөөд өнөөдөр 80-аад орны 300 гишүүнтэй, 21 стратегийн түнштэй болж бэхжиж, дээд боловсролын чанарын талаар хамтын ажиллагааг дэмжлэг байгууллага болон өсжээ. Чанарын баталгаажуулалтын талаар тэргүүний сайн туршлагад үндэслэн магадлан итгэмжлэлийн байгууллагын үйл ажиллагаанд нэвтрүүлбэл зохих зөвлөмжийг агуулсан гарын авлагыг энэ байгууллагаас боловсруулдаг. Түүнээс гадна чанарын талаар судалгаа хийх, сургалт явуулах, чанарыг соёлыг түгээх чиглэлээр үйл ажиллагаагаа явуулдаг. Түүнчлэн 2000 онд байгуулагдсан Дээд боловсролын чанарын баталгаажуулалтын Европын холбоо (ENQA) нь чанарын баталгаажуулалтын чиглэлээр 8 төрлийн үнэлгээг хийдэг. Үүнд, хичээл, хөтөлбөр, сургалтын байгууллага, үйлчилгээний төрөл тус бүрийн үнэлгээ, аккредитац, аудит, бенчмаркинг хийдэг байна. Олон улсын магадлан итгэмжлэлийн олон улсын байгууллагаар (ASIIN, ACQUIN, ACBSP, ABET) Монгол улсын дээд боловсролын сургалтын байгууллагын 111 сургалтын хөтөлбөр магадлан итгэмжлэгдсэний дотор “Багш, бага боловсрол” хөтөлбөр хараахан байхгүй байна.

Ер нь магадлан итгэмжлэх байгууллагыг бүс нутгийн болон олон улсын сүлжээнд дэмжлэг үзүүлж, бэхжүүлэхийг Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага болон НҮБ-ийн Боловсрол, шинжлэх ухаан, соёлын байгууллагаас уриалдаг.

ХОЁР. БАГА БОЛОВСРОЛЫН БАГШ БЭЛТГЭЖ БУЙ ИХ, ДЭЭД СУРГУУЛИЙН СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРТ ХИЙСЭН ШИНЖИЛГЭЭ

2.1. Бага боловсролын багш бэлтгэж буй үндэсний их, дээд сургуулийн сургалтын хөтөлбөрт хийсэн судалгааны үр дүн

Судалгааны зорилго нь Дээд боловсролын “Багш, бага боловсрол” (011301) сургалтын хөтөлбөр дэх БШУ-ны сайдын 2014 оны 03 –р сарын 13-ны өдрийн “Мэргэжлийн чиглэл индекс шинэчлэн батлах тухай” А/78 тоот тушаал; БШУ-ны сайдын 2022 оны 05 –р сарын 09-ны өдрийн “Мэргэжлийн чиглэл индекс шинэчлэн батлах тухай” А/160 тоот тушаал; Боловсрол шинэчлэх ухааны сайдын 2014 оны 04-р сарын 28 -ны өдрийн “Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлага” А/174 тоот тушаал; БШУ-ны сайдын А/285 тоот албан тушаал; БШУ-ны сайдын А/103 тоот албан тушаал; БШУ-ны сайдын А/162 тоот албан тушаалуудын хэрэгжилтийн байдалд шинжилгээ хийхэд оршино.

Судалгааны үндсэн арга: Барим бичгийн харьцуулсан судалгаа

Судалгааны хамрах хүрээ: Төрийн болон төрийн бус өмчийн их дээд сургуулийн хэрэгжүүлж буй “Багш бага боловсрол” (011301) сургалтын хөтөлбөрүүд

Судалгааг хэрэгжүүлэх үе шат:

I шат: Судалгааны арга зүй боловсруулах

II шат: Судалгааны материал цуглуулах

III шат: Судалгааны материалаас мэдээллийг түүвэрлэх нэгтгэх

IV шат: Судалгааны үр дүнг боловсруулах, дүн шинжилгээ хийх

Ерөнхий мэдээлэл

Судалгаанд “Багш, бага боловсрол” мэргэжлийн сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлдэг төрийн болон төрийн бус өмчийн 21 их дээд сургууль хамрагдсан болно. Эдгээр сургуулийн 81 хувь нь тус хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж ирсэн бөгөөд 18.2 хувь нь шинэ хичээлийн жилд хэрэгжүүлэхээр тусгай зөвшөөрөл авсан байна. Хөтөлбөрийн судалгааг хийхдээ зарим их сургуулийн тухайлбал МУБИС-ын Архангай аймаг дахь салбар сургуулийн хөтөлбөр ижил тул судалгаанд оруулаагүй, харин Монгол улсын их сургуулийн Дорнод аймаг дахь салбар сургууль, Монгол улсын их сургуулийн Ховд аймаг дахь салбар сургуулийн хөтөлбөрүүд ялгаатай тул судалгаанд хамруулан авч үзсэн. Үүнд:

1. Монгол улсын боловсролын их сургууль
2. Монгол улсын боловсролын их сургуулийн Архангай аймаг дахь салбар сургууль
3. Монгол улсын боловсролын их сургуулийн Баян-Өлгий аймаг дахь салбар сургууль
4. Монгол улсын их сургуулийн Дорнод аймаг дахь салбар сургууль
5. Монгол улсын их сургуулийн Ховд аймаг дахь салбар сургууль
6. Монголын үндэсний их сургууль
7. Глобал удирдагч их сургууль
8. Идэр их сургууль
9. Их засаг олон улсын их сургууль
10. Орхон их сургууль
11. Рояль олон улсын их сургууль
12. Сити их сургууль

13. Улаанбаатар Эрдэм их сургууль
14. Боловсрол соёл эрх зүйн дээд сургууль
15. Гурван-эрдэнэ дээд сургууль
16. Дархан дээд сургууль
17. Засагт Хан дээд сургууль
18. Нийгэм, сэтгэл судлалын дээд сургууль
19. Тэнгэр дээд сургууль
20. Хангай дээд сургууль
21. Этүгэн их сургууль
22. Эдийн засгийн үндэсний дээд сургууль

1. ХӨТӨЛБӨРИЙН БҮТЭЦ:

Боловсрол шинэчлэх ухааны сайдын 2014 оны 04-р сарын 28 -ны өдрийн “Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлага” А/174 тоот тушаалаар дээд боловсролын сургалтын хөтөлбөр нь дараах бүтэцтэй байна.

- Хөтөлбөрийн танилцуулга
- Сургалтын төлөвлөгөө
- Хичээлийн хөтөлбөр
- Сургалтын арга зүй
- Суралцах орчин
- Элсэгчдэд тавих шаардлага
- Багшид тавих шаардлага
- Төгсөгчдийн эзэмших ур чадвар
- Суралцагчийн үнэлгээ
- Хөтөлбөрийн чанарын баталгаажуулалт
- Удирдлагын мэдээлэлийн систем
- Харилцаа хамтын ажиллагаа

Монгол улсын боловсролын их сургууль

Нийт 11 бүлэг 27 дэд бүлгээс бүрдэж байна. Хөтөлбөрийн танилцуулга бүлэгт эрх зүйн зохицуулалт дэд бүлгийг орхигдуулсан харин сургалт явуулж ирсэн түүх, туршлага дэд бүлгийг шинээр оруулж бичсэн байна. Сургалтын хөтөлбөрийн зорилго, зорилтууд, хөтөлбөрийн үр дүн гэсэн 2 бүлэг 7 дэд бүлэг Сургалтын төлөвлөгөө бүлэгт хичээлийн хөтөлбөрүүдийг багтааж өгсөн онцлогтой байна.

Монгол улсын их сургуулийн Дорнод аймаг дахь салбар сургууль

Нийт 12 бүлэг 18 дэд бүлгээс бүрдэж байна. Бүтцийн хувьд “бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлага”-д нийцүүлэн боловсруулсан байна.

Монгол улсын их сургуулийн Ховд аймаг дахь салбар сургууль

Нийт 12 бүлэг 18 дэд бүлгээс бүрдэж байна. Бүтцийн хувьд “Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлага”-д нийцүүлэн боловсруулсан байна.

Монголын үндэсний их сургууль

Нийт 12 бүлэг 37 дэд бүлгээс бүрдэж байна. “Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлага”-д нийцүүлэн боловсруулсан байна.

Орхон их сургууль

Нийт 12 бүлгээс бүрдэж байна. Бүтцийн хувьд “Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлага”-д нийцүүлэн боловсруулсан байна.

Улаанбаатар эрдэм их сургууль

Нийт 2 бүлэгтэй Сургалтын төлөвлөгөө, Хичээлийн хөтөлбөрүүд гэсэн 2 бүлгээс бүрдэж байна.

Рояль олон улсын их сургууль

Нийт 1 бүлэгтэй Сургалтын төлөвлөгөө гэсэн 1 бүлгээс бүрдэж байна.

Этүгэн их сургууль

Нийт 9 бүлэг 31 дэд бүлгээс бүрдэж байна. Хөтөлбөрийн танилцуулга хэсэгт Хөтөлбөрийг боловсруулах үндэслэлийг орхигдуулсан Бүтцийн хувьд “Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлага”-д нийцүүлэн боловсруулсан байна.

Гурван-эрдэнэ дээд сургууль

Нийт 12 бүлэг 9 дэд бүлэгтэй. “Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлага”-д нийцүүлэн боловсруулсан байна.

Засагт хан дээд сургууль

Нийт 12 бүлэг 11 дэд бүлгээс бүрдэж байна. Бүтцийн хувьд “Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлага”-д нийцүүлэн боловсруулсан байна.

Дархан дээд сургууль

Нийт 12 бүлэг 9 дэд бүлгээс бүрдэж байна. Хөтөлбөрийн танилцуулга бүлэгт хөтөлбөрийн зориулалт дэд бүлгийг шинээр нэмсэн. Бүтцийн хувьд “Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлага”-д нийцүүлэн боловсруулсан байна.

Нийгэм сэтгэл судлалын дээд сургууль

Нийт 12 бүлэг 10 дэд бүлгээс бүрдэж байна.

Бүтцийн хувьд “Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлага”-д нийцүүлэн боловсруулсан байна.

Хангай дээд сургууль

Нийт 12 бүлэг 7 дэд бүлэгтэй. Хөтөлбөрийн танилцуулга бүлэгт хөтөлбөрийг хариуцах нэгж, захирал, харилцах хаяг дэд бүлгийг орхигдуулсан Бүтцийн хувьд “Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлага”-д нийцүүлэн боловсруулсан байна.

Боловсрол соёл эрх зүйн дээд сургууль

Нийт 12 бүлэг 31 дэд бүлгээс бүрдэж байна. Хөтөлбөрийн танилцуулга хэсэгт Хөтөлбөрийг боловсруулах үндэслэлийг орхигдуулсан Бүтцийн хувьд “Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлага”-д нийцүүлэн боловсруулсан байна.

Хөтөлбөрийн нэр болон индекс

Сургалтын хөтөлбөр дэх мэргэжлийн нэрийг “Дээд боловсролын сургалтын байгууллагад мөрдөх бакалаврын мэргэжлийн чиглэл хөтөлбөр” (А/78)-т тусгаснаар нэрлээгүй байна. Тухайлбал, “Бага боловсролын багш/Хангай дээд сургууль/, зэрэг олон янзаар бичсэн байна.

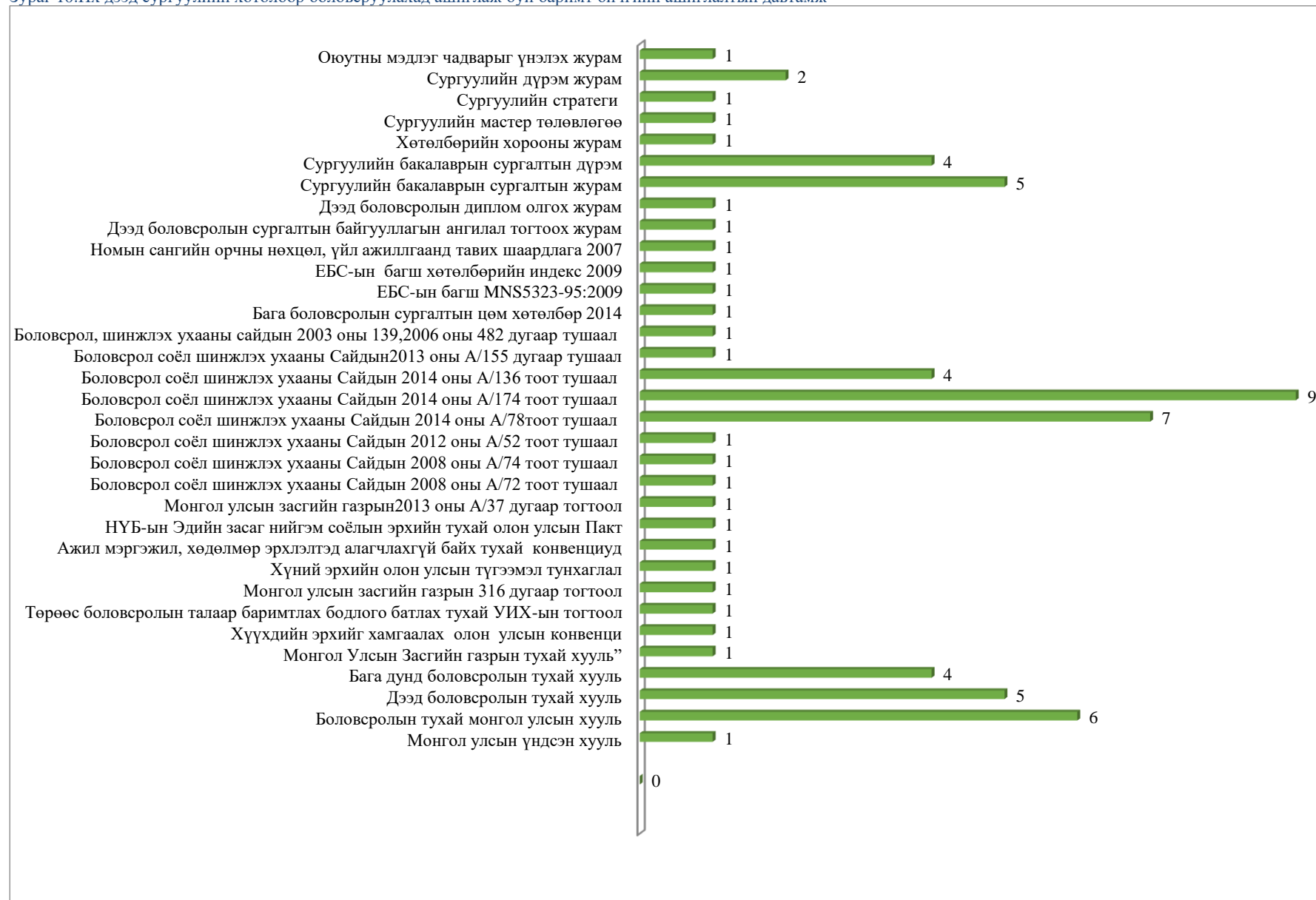
Сургалтын хөтөлбөрийн эрх зүйн зохицуулалт

Судалгаанд хамрагдсан их дээд сургуулиуд нийт 37 төрлийн баримт бичгийг сургалтын хөтөлбөр боловсруулах эрх зүйн үндэслэл болгон авч үзсэн байна. Эдгээр баримт бичгийг ашиглаж буй нийт сургуулийн эзлэх хувийг тооцож үзвэл дараах 8 төрлийн баримт бичгийг илүү олон сургуулиуд хэрэглэсэн байна. Тухайлбал,

- Боловсрол соёл шинжлэх ухааны Сайдын 2014 оны А/174 тоот тушаалыг -24.3 %
- Боловсрол соёл шинжлэх ухааны Сайдын 2014 оны А/78 тоот тушаал -19%
- Боловсролын тухай монгол улсын хууль-16.2%

- Дээд боловсролын тухай хууль-13.2%
- Сургуулийн бакалаврын сургалтын журам-13.2%
- Бага дунд боловсролын тухай хууль-10.8%
- Боловсрол соёл шинжлэх ухааны сайдын 2014 оны А/136 тоот тушаал -10.8%
- Бусад 29 дүрэм журмууд тус бүр - 2.7 %

Зураг 10. Их дээд сургуулийн хөтөлбөр боловсруулахад ашиглаж буй баримт бичгийн ашиглалтын давтамж

Хөтөлбөрийн тодорхойлолт

Сургалтын хөтөлбөрийг хэд хэдэн янзаар тодорхойлсон байна. Тухайлбал,

- *Баримт бичиг хэмээн тодорхойлсон* (Засагт хан дээд сургууль, Дархан дээд сургууль, Зохиомж дээд сургууль зэрэг сургуулиуд сургалтын хөтөлбөрийг сургалт явуулах цогц баримт бичиг хэмээн тодорхойлсон байна.
- *Суралцагчийг зохих шатны мэдлэг,чадвар эзэмшүүлэх, сурах арга барил эзэмшүүлэхэд чиглэнэ хэмээн зорилго байдлаар томъёолсон байна* (Дорнод их сургууль, Хангай дээд сургууль)
- *Үйл ажиллагааг хөтлөн явуулах удирдамж хэмээн тодорхойлсон*
- *Сургалтын хөтөлбөрт ерөнхий суурь чиглэлийн, мэргэжлийн суурь чиглэлийн, мэргэжлийн хичээлийн тодорхойлолтуудыг бичсэн байна*
- *Боловсролын их сургууль сургалтын хөтөлбөртөө хичээлийн тодорхойлолт хэсгийг тусгаагүй байна.*

Цаашид сургалтын хөтөлбөрийн тодорхойлолтыг хөтөлбөрийн үндэслэл, зорилго зорилт хүрэх үр дүнг уялдуулан тодорхойлох шаардлагатай байна.

Хөтөлбөрийн үндэслэл

Хөтөлбөрийн үндэслэлийг дараах хэд хэдэн байдлаар томъёолсон байна. Бага боловсролын цөм хөтөлбөрт тусгасан судлагдахуунуудыг стандарт, хөтөлбөрийн дагуу багш боловсон хүчин бэлтгэх шаардлагатай гэж үзсэн.

Монгол улсын Ерөнхий боловсролын “Бага боловсролын цөм хөтөлбөрт тусгасан судлагдахуунуудыг стандарт, хөтөлбөрийн дагуу үр өгөөжтэй, чанартай удирдан явуулдаг орчин үеийн боловсролын агуулга, арга зүйн талаар гүн гүнзгий мэдлэг, чадвар хандлагатай багш боловсон хүчин хэрэгтэй байгаа нь хөтөлбөрийн гол үндэслэл болно.

Нийгмийн эрэлт хэрэгцээнд үндэслэсэн

Сургалтын агуулгыг ардчилсан нийгмийн иргэн төлөвшүүлэх, хувь хүний сонирхол, эрэлт хэрэгцээг хангахад чиглэсэн, уян хатан, нэгдмэл бөгөөд түүнийг хэрэгжүүлэх арга зам, хэрэглэгдэхүүнийг олон хувилбартай болгох, хүүхдэд насанд хүрэгчдийн туслалцаа дэмжлэгт тавих шаардлагыг хангах,хүүхдэд боловсрол, эрүүл мэнд, нийгмийн халамж хамгаалал, хоол тэжээлийн үйлчилгээ үзүүлж буй байгууллагуудын ажлын уялдаа холбоог сайжруулах зэрэг эрэлт хэрэгцээний дагуу боловсруулсан юм.

Сургуулийн зорилтод үндэслэсэн

Зүүн бүсийн инновацийн төв, нээлттэй их сургууль болж, эдийн засаг, хүрээлэн буй орчны хамгаалал, нийгмийн тогтвортой хөгжлийн талаарх НҮБ-ын үзэл баримтлал болон багш боловсролын шинэчлэлийг хэрэгжүүлэх мэдлэг, ур чадвар бүхий төлөвшсөн, хөрвөх чадвартай мэргэжилтэн бэлтгэхэд чиглэгдэнэ

Бодлогын баримт бичигт үндэслэсэн

Сургуулиуд нийт 12 төрлийн баримт бичгийг ашигласан байна. Үүнд:

- Монгол улсын боловсролыг 2006-2015 онд хөгжүүлэх мастер төлөвлөгөө
- Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого
- Монгол улсын засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр
- Төрөөс боловсролын талаар баримтлах бодлого (2014-2024)

- Зөв монгол хүүхэд-үндэсний хөтөлбөр
- Боловсрол соёл шинжлэх ухааны Сайдын 2014 оны А/174 тоот тушаал
- "ЕБС-ын багш" дээд боловсролын стандарт MNS5323-95:2009
- Бага боловсролын сургалтын цөм хөтөлбөр
- “Бага, дунд боловсролын чанарын шинэчлэл ” дэд хөтөлбөр
- Стратеги төлөвлөгөө
- МУ-ын Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал 2030
- Тогтвортой хөгжил-дээд боловсрол улсын II зөвлөгөөн
- Шинэ зууны Монгол багшийн загвар

Хөтөлбөрийн зорилго, зорилт

Их дээд сургуулиуд хөтөлбөрийн зорилго зорилтыг тухайн сургуулийн эрхэм зорилго зорилт боловсролын зорилго зорилттой уялдуулан тодорхойлохоос гадна тухайн мэргэжлийн онцлогтой уялдуулан тодорхойлсон байна. Тухайлбал,

- Дээд боловсролын орчинд сургалтын байгууллагын үйл ажиллагааны бие даасан байдлыг хангаж, сургалт олон хувилбартай байх нөхцөлийг бүрдүүлэхэд
- Хүүхдийг зөв зохистой хооллох, өсөлт хөгжлийг хянах, өсч хөгжих, амьдрах эрүүл орчин бүрдүүлэх үйл ажиллагааг эрүүл ахуйн шаардлагад нийцүүлэн явуулах, эрүүл аж төрөх ёсны талаар мэдлэг, чадвартай болох
- Мэргэжилтэн бэлтгэх
- Багш мэргэжилтнийг
- Шилдэг багш бэлтгэх
- Мэдлэг, чадвар, зөв дадалтай, хариуцлагатай, ёс зүйтэй, багш бэлтгэнэ гэх мэтээр тодорхойлсон байна.

Хөтөлбөрийн төгсгөлд хүрэх үр дүн

Тус хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр хүрэх үр дүнг сургууль бүр өөрийн онцлогтойгоор тодорхойлсон байна. Дараах чиглэлүүдийг тусгажээ.

1. Сургалтын агуулга : Бага боловсролын багш бэлтгэдэг сургуулиудын сургалтын арга агуулга нэгдсэн бодлогын хүрээнд шинэчлэгдэж боловсронгуй болно.
2. Багш нарын мэргэжил, заах арга зүй : Бага боловсролын багш бэлтгэдэг сургуулиудын багш нарын мэргэжил, заах арга зүй ур чадвар дээшилнэ.
3. Багш нарын хандлага, сургалтын арга барил : Бага боловсролын багш нарын боловсролын шинэчлэлд хандах хандлага, сургалтын арга барил сайжирна.
4. Төгсөгчдийн эзэмших цогц чадамж: Бага боловсролын багш бэлтгэдэг сургуулиудын төгсөгчдийн эзэмших цогц чадамжийн түвшин дээшилнэ.
5. Хөтөлбөрөөр эзэмших мэдлэг, чадвар, хандлага:
 - Багш мэргэжилтний үнэт зүйл, итгэл үнэмшил
 - Хувь хүний суурь мэдлэг чадвар
 - Багш боловсролын мэдлэг чадвар
 - Бага боловсролын багшийн мэдлэг, чадвар
 - Мэргэжлийн мэдлэг, сэтгэлгээ
 - Хувь хүний болон ур чадвар, хандлага
 - Хүмүүстэй харилцах, багаар ажиллах ур чадвар

- Салбар болон нийгэмд чиглэсэн үр дүнтэй үйл ажиллагаа явуулах чадвар
6. Хөтөлбөрөөр эзэмших мэдлэг, чадвар, хандлагыг хөтөлбөрийн зорилгод тусгахын хамт төгсөгч гэж хэн байх тухай тодорхойлон бичсэн байна.

"Бага боловсролын багш" мэргэжлээр төгсөгч нь тухайн боловсролын онцлогийг харгалзан сургалтын ажлыг оновчтой төлөвлөх, зохион байгуулах, улмаар бие хүний төлөвшил, бүтээлчээр сонгож хэрэглэх, суралцагчдад боловсролын стандартын шаардлагад тохирсон, мэдлэг, чадвар эзэмшүүлэх, холбогдох хууль тогтоомжид тусгагдсан суралцагчдын эрхийг хангах, тэдний эрүүл мэндийг хамгаалах, авьяас билгийг хөгжүүлэх, эцэг эх, төр олон нийттэй хамтран ажиллах, өөрийн мэргэжил боловсролоо тасралтгүй дээшлүүлэх бэлтгэлтэй байна.

Түүнчлэн МУБИС, Этүгэн их сургууль, МҮИС зэрэг сургуулиуд хөтөлбөрөөр эзэмших мэдлэг, чадвар, хандлага болон хөтөлбөрийн зорилго, зорилтуудын хоорондын уялдаа, холбоог гаргаж матриц хийсэн давуу талтай байна. Цаашид их, дээд сургуулиудын сургалтын хөтөлбөрийн ерөнхий зорилго, зорилт хүрэх үр дүнг хоорондоо уялдаа холбоотойгоор томъёолох шаардлагатай байна.

2. СУРГАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Сургуулиудын сургалтын хөтөлбөр нь 2014 -2021 оны хооронд боловсруулдсан байна. Сургалтын төлөвлөгөөнд туссан хичээлүүдийг багц цагийн хэмжээ болон тэдгээрийн эзлэх хувиар тооцож ерөнхий суурь, мэргэжлийн суурь, мэргэжлийн чиглэл тус бүрээр гаргав.

Ерөнхий суурь хичээл

Зураг 11. Ерөнхий суурь хичээлийн багц цагийн эзлэх хувь

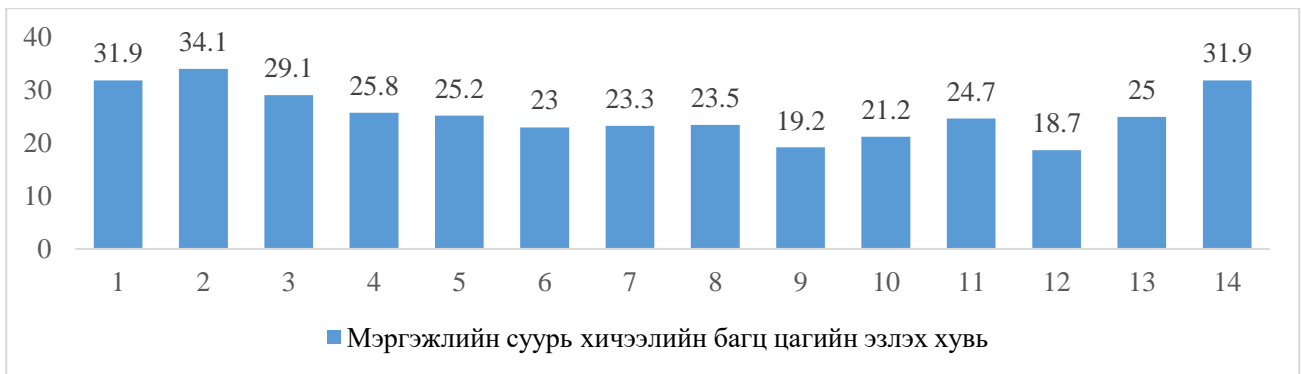

Тайлбар : 1 -МУБИС, 2-Монгол улсын их сургуулийн Дорнод аймаг дахь салбар сургууль, 3-Монгол улсын их сургуулийн Ховд аймаг дахь салбар сургууль, 4-Улаанбаатар-Эрдэм их сургууль,5-Этүгэн их сургууль,6-Орхон их сургууль,7-МҮИС,8-Дархан дээд сургууль,9-Гурван-Эрдэнэ дээд сургууль,10-Засагт Хан дээд сургууль,11-Хангай дээд сургууль,12-Нийгэм сэтгэл судлалын дээд сургууль,13-Боловсрол соёл эрх зүйн дээд сургууль,14-Идэр их сургууль

Ерөнхий суурь чиглэлийн багц цагийн хэмжээ нийт багц цагт эзлэх хувь нь БСШУ-ны Сайдын Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлагын 2.2 сургалтын төлөвлөгөө хэсгийн 2.2.1 заалтад нийцэж байна.

Мэргэжлийн суурь хичээл

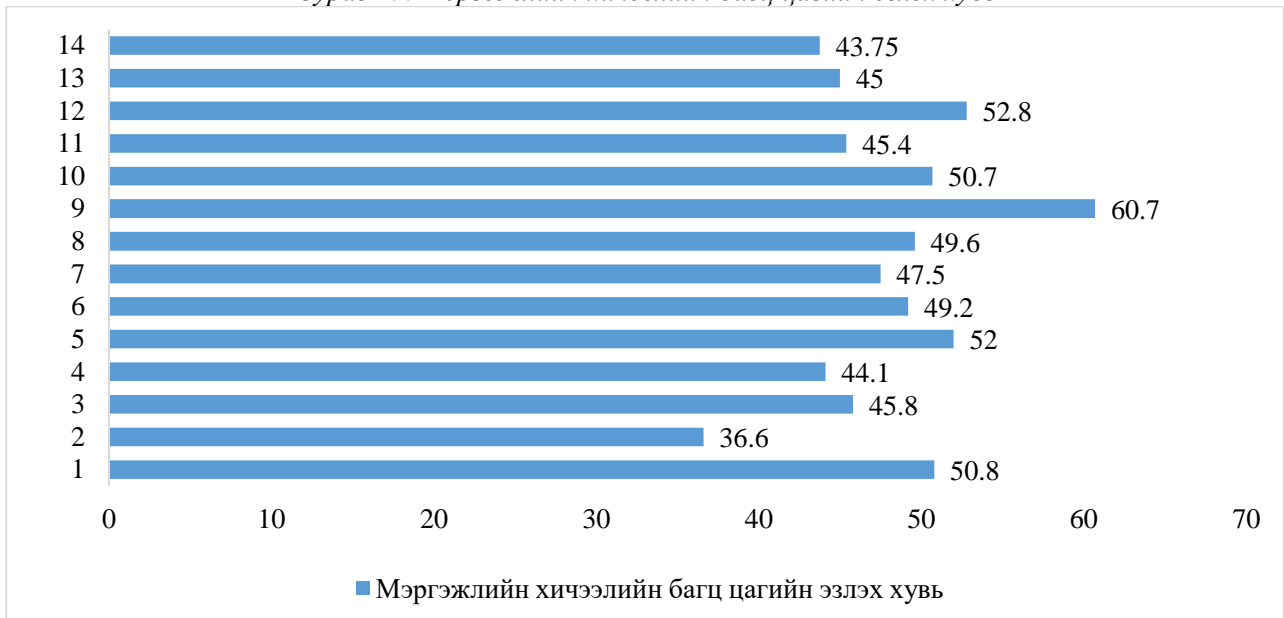
Зураг 12. Мэргэжлийн суурь хичээлийн багц цагийн эзлэх хувь

Тайлбар : 1 -МУБИС, 2-Монгол улсын их сургуулийн Дорнод аймаг дахь салбар сургууль, 3-Монгол улсын их сургуулийн Ховд аймаг дахь салбар сургууль, 4-Улаанбаатар-Эрдэм их сургууль,5-Этүгэн их сургууль,6-Орхон их сургууль,7-МҮИС,8-Дархан дээд сургууль,9-Гурван-Эрдэнэ дээд сургууль,10-Засагт Хан дээд сургууль,11-Хангай дээд сургууль,12-Нийгэм сэтгэл судлалын дээд сургууль,13-Боловсрол соёл эрх зүйн дээд сургууль,14-Идэр их сургууль

Мэргэжлийн хичээл

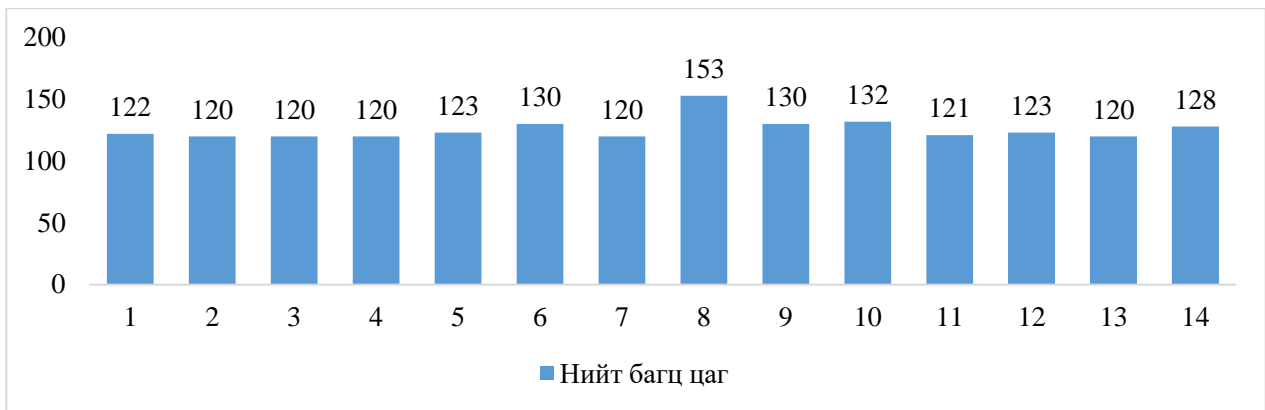
Зураг 13. Мэргэжлийн хичээлийн багц цагийн эзлэх хувь

Тайлбар : 1 -МУБИС, 2-Монгол улсын их сургуулийн Дорнод аймаг дахь салбар сургууль, 3-Монгол улсын их сургуулийн Ховд аймаг дахь салбар сургууль, 4-Улаанбаатар-Эрдэм их сургууль,5-Этүгэн их сургууль,6-Орхон их сургууль,7-МҮИС,8-Дархан дээд сургууль,9-Гурван-Эрдэнэ дээд сургууль,10-Засагт Хан дээд сургууль,11-Хангай дээд сургууль,12-Нийгэм сэтгэл судлалын дээд сургууль,13-Боловсрол соёл эрх зүйн дээд сургууль,14-Идэр их сургууль

Нийт багц цагийн хэмжээ

Зураг 14. Нийт багц цагийн харьцуулалт

Тайлбар : 1 -МУБИС, 2-Монгол улсын их сургуулийн Дорнод аймаг дахь салбар сургууль, 3-Монгол улсын их сургуулийн Ховд аймаг дахь салбар сургууль, 4-Улаанбаатар-Эрдэм их сургууль,5-Этүгэн их сургууль,6-Орхон их сургууль,7-МҮИС,8-Дархан дээд сургууль,9-Гурван-Эрдэнэ дээд сургууль,10-Засагт Хан дээд сургууль,11-Хангай дээд сургууль,12-Нийгэм сэтгэл судлалын дээд сургууль,13-Боловсрол соёл эрх зүйн дээд сургууль,14-Идэр их сургууль

Судалгаанд хамрагдсан их дээд сургуулиудын сургалтын төлөвлөгөөний нийт багц цаг нь БСШУ-ны Сайдын Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлагын 2.2 заалтад нийцэж байна. Их дээд сургуулийн сургалтын төлөвлөгөөнд: Төрөлжсөн чиглэл, Нарийвчилсан чиглэл, Хөтөлбөрийн нэр, Боловсролын зэрэг, Мэргэжлийн индекс, Суралцах хугацаа, Элсэгчдийн боловсрол, Суралцах хэлбэр зэргийг нийтлэг тусгасан байна.

1. Сургалтын төлөвлөгөө хэсэгт заавал судлах цаг, мэргэшүүлэх хичээл гэх мэт нэршлийн хувьд зөрүүтэй бичсэн байна.
2. Заавал судлах болон сонгон судлах хичээлийн ангилал хийгдээгүй ерөнхийлөн байна.
3. БСШУ-ны Сайдын А/285 тоот тушаалын хавсралтад заасан заавал судлах хичээлийн жагсаалтад тусгасан 4 хичээлийг бүрэн тусгаагүй зарим хичээлийг орхигдуулсан, сонгон судлах хичээлийн жагсаалтад оруулсан байна.
4. Бакалаврын хөтөлбөрийн сургалтын төлөвлөгөөний ерөнхий суурь чиглэлд заавал судлах хичээлийн жагсаалт (А/285) ёсоор “Монгол хэл бичиг,найруулга зүй “ хичээлийг дараах байдлаар сургалтын төлөвлөгөөнд тусгасан байна бөгөөд 10 янзаар нэрлэсэн байна. Тухайлбал, Монгол хэл бичиг найруулга зүй, Монгол хэлний найруулга зүй, Монгол бичиг найруулга зүй, Найруулга зүй (монгол хэл), Монгол хэл-1, Монгол хэл-2, Монгол хэл-3, Монгол хэл-4, Монгол хэл бичиг ярианы чадвар найруулга зүй, Яриа бичгийн ур чадвар гэх мэт.

Цаашид БСШУ-ны Сайдын бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлага а/174 тоот тушаал, БСШУ-ны Сайдын бакалаврын хөтөлбөрийн сургалтын төлөвлөгөөний ерөнхий суурь чиглэлд заавал судлах хичээлийн жагсаалт А/285 тоот тушаалуудын хүрээнд сайжруулан боловсруулах шаардлагатай.

Их дээд сургуулиуд сургалтын төлөвлөгөөндөө тодорхой өөрчлөлтүүдийг хийн сайжруулсаар байдаг. Бага боловсролын багш бэлтгэх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэгч төрийн бус өмчийн их, дээд сургуулийн тоо олон боловч нийт төгсөгчдийн 28.7 хувийг эзэлж байна. Төрийн өмчийн их дээд сургуулиудыг төгсөгчдийн эзлэх хувь өндөр 71.2 хувь байна. Эдгээр төгсөгчдийн 61.4 хувийг Монгол Улсын Боловсролын Их Сургуулийн (салбар сургуулийн хамт) төгсөгчид эзэлж байна. Ийм учраас бид МУБИС-ын Багшийн сургуулийн бага ангийн багш бэлтгэх сургалтын төлөвлөгөөний өөрчлөлтийг авч үзлээ.

Багшийн сургуулийн багш бэлтгэж ирсэн 2000, 2003, 2007, 2008, 2011, 2014, 2018, 2021 оны сургалтын төлөвлөгөөний харьцуулалт

Хүснэгт 7. Ерөнхий суурь хичээлийн заавал судлах хичээлийн харьцуулалт

Хичээлүүд	2000	2003	2007	2008	2011-2013	2014-2017	2018-2020	2021-2022
Нийт багц цаг	20	20	13	13	12	20	21	21

2000-2003 оны хооронд судлах хичээлүүдийн харьцаа ижил нийт 8 төрлийн хичээлийг 20 кредит цаг судлахаар төлөвлөж байсан бол 2007-2013 оны хооронд 12-13 кредит цагийг, 2014-2020 онд нийт 11 төрлийн хичээлийг 21 кредит заавал судлахаар тусгасан байна. Энэхүү хэсэгт сэтгэлгээний түүх соёл, бүтээлч сэтгэлгээ, гамшгийн менежмент, монгол хэл бичиг, найруулга зүй, Байгалийн ухаан гэсэн хичээлүүд шинээр нэмэгдэж судлах болсон байна.

Хүснэгт 8. Ерөнхий суурь хичээлийн сонгон судлах хичээл

Хичээлүүд	2003	2007	2008	2011-2013	2014-2017	2018-2020	2021-2022
Хүмүүнлэгийн ухаан	6	6	6				
Нийгмийн ухаан	6	3	6				
Байгалийн ухаан					2		
Нийт багц цаг	12	9	12	10	4	4	4

Ерөнхий суурийн сонгон судлах хичээл нь хамгийн чухал бөгөөд сонирхлоороо тухайн хичээлийг дурын улиралд сонгож өөрийн сурах үйлийг төлөвлөдөг онцлогтой. Үүнд:

- 2000 онд сонгон судлах хичээл байхгүй зөвхөн заавал судлах хичээлээр ерөнхий суурийн мэдлэг, чадварыг олгож байсан бол 2003- 2008 оны үед хичээлийн төрөл, кредит цагийн хувьд цөөн тоогоор хязгаарлагдмал байсан байна. Тухайлбал, хүмүүнлэгийн ухаан I, II – тус бүр 3 кредит цаг нийт 6 кредит цаг, нийгмийн ухаан I, II хичээлийг тус бүр 3 кредит цаг нийт 6 кредит цаг судлах бөгөөд тухайн хичээлийн жилд 12 кредит заавал сонгох;
- 2011-2013 онд сонгон судлах хичээлийн тоо 8 болж “Орос хэл”, “Философи”, “Хүний хөгжил”, “Эдийн засаг”, “Улс төр”, “Түүх, Даяаршил ба соёл” гэх зэрэг хичээлүүд нэмэгдэж нийт 10 кредит сонгон судлахаар төлөвлөсөн бол 2014-2021 оны хичээлийн жилд сонгон судлах хичээл багц байдлаар боловсруулагдаж 4 кредит цагийг судлахаар тусгаж өгсөн байна.

Хүснэгт 9. Мэргэжлийн суурь хичээлийн заавал судлах хичээл

Хичээлүүд	2000	2007	2008	2011-2013	2014-2017
Нийт	90кр	69 кр	15 кр	15 кр	14 п

- 2000-2017 оны хооронд мэргэжлийн суурь гэсэн бүтцийн хүрээнд “Сэтгэл судлал”, “Сурган хүмүүжүүлэх арга зүй”, “Судлагдахууны заах арга зүй” зэрэг хичээлүүдийг, 2008-2013 оны үед Мэргэжлийн удиртгал, Хүүхдийн сэтгэл судлал, Сурган хүмүүжүүлэх арга зүй, тусгай хэрэгцээт боловсрол гэсэн мэргэжлийн суурь хичээлүүдийг заавал судлахаар оруулсан байна.

- 2014-2017 онд сургалтын төлөвлөгөөний бүтэц 4 бүрдэл (Ерөнхий суурь, Багш боловсролын суурь, мэргэжлийн суурь, мэргэшүүлэх хичээл) хэсэгтэй байсан. Энэ үед “Эх хэл” “Математик”-ийн хичээлүүдийг мэргэжлийн суурь хэмээн үзэж нийт 14 кредит цаг судлахаар оруулсан байна.
- 2018 онд сургалтын төлөвлөгөөний үндсэн бүтэц нь 3 болж (Ерөнхий суурь, Багш боловсролын суурь, Мэргэжлийн хичээл) өөрчлөлт орсон байна.
- 2000 онд мэргэжлийн суурь хичээлд 90 кредит судалдаг байсан бол 2014 онд энэ нь 14 кредит цаг болж эрс өөрчлөлт орж байсан байна. Энэ нь цаг үе, нийгмийн эрэлт хэрэгцээ оюутан төвтэй хандлага, сурах үйл ажиллагааг өөрөө төлөвлөх гэсэн олон улсын чиг хандлага, онол, үзэл баримтлал зэрэгт тулгуурлан шинжлэх ухааны үндэслэлтэй өөрчлөлт шинэчлэлийг хийсэнтэй шууд холбоотой юм.

Хүснэгт 10. Багш боловсролын суурь хичээл харьцуулалт

Хичээлүүд	2014-2017	2018-2020	2021	Хичээлүүд	2014 - 2017	2018-2020	2021
Заавал судлах хичээл				Сонгон судлах хичээл			
Нийт кредит	24 кр	16 кр	14 кр	Нийт кредит	2 кр	2 кр	2

- Багш боловсролын суурь хичээлийн агуулгад “Багш мэргэжлийн удиртгал”, “Сэтгэл судлал” “Боловсрол судлал”-ын хичээлүүдийг суурь болгон төлөвлөсөн байна.
- 2014 онд анх 24 кредит цагаар судалдаг байсан бол 2021 онд 14 кредит болгож өөрчлөлт оруулжээ. “Хүний хөгжлийн сэтгэл судлал” хичээлийн оронд “Сэтгэл судлал хичээл”, “Сургуулийн бага насны хүүхдийн сэтгэл судлал”, “Нэгдмэл арга зүй” зэрэг хичээлүүдийг мэргэжлийн хичээл рүү шилжүүлсэн байна. Ингэснээр кредитийн харьцаа 2018 онд 16 кр, 2021 онд 14 кр болгож өөрчлөлт оруулсан байна.
- Сонгон судлах хичээлд нийт 9 хичээлийг тусгасан ба оюутан дурын улиралд тухайн санал болгосон хичээлүүдээс 4 кредит цаг сонгон судлах, 2018 онд 2 кредит цаг сонгон судлахаар өөрчилсөн байна.

Хүснэгт 11. Мэргэжлийн заавал судлах хичээл

Хичээлүүд	2003	2008	2011-2013	2014-2017	2018-2020	2021-2022
Нийт багц цаг	15	67	74	44	76	78

- 2007 онд мэргэжлийн хичээл нийт 15 кредит, 2011 онд 74 кредит, 2014 оны шинэчилсэн хөтөлбөрөөр 44 кредит болж өөрчлөлт орсон.
- Сургалтын төлөвлөгөөнд “Мэргэших хичээлийн удиртгал”, “Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа, арга зүй”, “Эрүүл мэнд арга зүй” “Мэргэжлийн судалгааны арга зүй” хичээл гэсэн хичээлүүд нэмэгджээ.

Хүснэгт 12. Мэргэшүүлэх хичээлийн сонгон судлах хичээл

Хичээлүүд	2000	2003	2007	2008	2011-2013	2014-2017	2018-2020	2021-2022
Нийт багц цаг	14	22	21	15	14	8	4	4

- 2000-2013 оны хичээлийн жилд мэргэшүүлэх чиглэлийн сонгон судлах хичээл нь 14-22 кредит, 2014 оноос 4 кредит болсон байна.
- 2011 оны төлөвлөгөөнд Технологи дидактик, Дүрслэх урлаг дидактик, Дуу хөгжим дидактик, Биеийн тамир дидактик хичээлүүд заавал судлахаар тусгагдаж байсан бол 2018, 2021 оны шинэчилсэн төлөвлөгөөнд мэргэжлийн заавал судлах хэсэгт төлөвлөсөн байна.

Хүснэгт 13. Багшлах дадлагын харьцуулалт (2011-2021)

№	Дадлагын төрөл	2000	2003	2007	2008	2011	2014-2017	2018-2020	2021-2022
1	Ангийн ажил	2 кр	2 кр	2 кр	1 кр	1 кр			
2	Танилцах дадлага	1 кр					1 кр	1 кр	1 кр
3	Судлах дадлага 1						1 кр		
4	Судлах дадлага 2	6 кр					2 кр	2 кр	2 кр
5	Дагалдан суралцах дадлага						3 кр		
6	Туршин заах дадлага		8 кр	8 кр	6 кр	6 кр	3 кр	5 кр	5 кр
7	Багшлах дадлага	7 кр	6 кр	6 кр	6 кр	6 кр	4 кр	5 кр	5 кр
	Нийт багц цаг	14 кр	14кр	14кр	13кр	13 кр	14 кр	13 кр	13

- 2000-2011 оны төлөвлөгөөнд дадлага III курсийн хаврын улирал 6 долоо хоног буюу 6-8 кредит, IV курсийн намрын улиралд 6 долоо хоног буюу 6-7 кредит судлахаар тусгажээ.
- 2000-2011 онд оюутан бүр ангийн ажил бичиж хамгаалдаг байсан бол 2014 онд дадлагын нэр төрөлд өөрчлөлт орж оюутан бүх улиралд дадлага хийхээр тусгасан байна. Нийт 6 удаа буюу 14 кредит, нийт сургалтын кредитийн 11,4%, 2018 онд дадлагын нэр төрөлд өөрчлөлт орж 4 удаагийн дадлага буюу 10,3%-ийг эзэлж байна.
- Дадлагын хугацаанд дадлагын удирдамжид заасан ёсоор бага сургуулийн сургалтын төлөвлөгөөний дагуу “Бага боловсролын сургалтын цөм хөтөлбөр”-ийн шаардлагад нийцсэн арга зүйгээр зохион байгуулж, хүүхдийн нас, бие, оюун ухаан, сэтгэхүйн хөгжлийн онцлог, хэрэгцээ, сонирхол, өмнөх мэдлэгийг бүх талаар судлан оношилж, тодорхойлох, авьяас чадварыг нээн илрүүлж, хөгжүүлэх, сургалтыг дэмжих үйл ажиллагааг хүүхэд бүрийн хөгжлийг дэмжихүйц төрөл бүрийн арга, хэлбэрээр зохион байгуулж, багшлах арга туршлагад суралцахын зэрэгцээ өөртөө сурган хүмүүжүүлэх үзэл бодол, чиг хандлага, арга барил, туршлага чадвар төлөвшүүлэх гэсэн зорилгуудын хүрээнд дадлага хийж гүйцэтгэж байна.

Хүснэгт 14. Сургалтын төлөвлөгөөний нийт кредитийн харьцуулалт (2000-2021 он)

№	Бүтэц	2000	хувь	2003	хувь	2007	хувь	2008	Хувь	2011	Хувь	2014	Хувь	2018	Хувь	2021	Хувь
1	Ерөнхий суурь	20	14.7%	20	15.3%	22	16.1%	13	9.7%	13	9.4%	19	15.4%	21 кр	16.6%	21 кр	16.6%
2	Ерөнхий суурийн сонгон							12	8.9%	12	8.7%	4	3.3%	4 кр	3.1%	4 кр	3.1%
3	Багш боловсролын суурь											23	18.5%	16 кр	12.6%	12 кр	9.5%
4	Сонгон судлах хичээл											2	1.6%	2 кр	1.5%	2 кр	1.5%
5	Мэргэжлийн суурь	90	66.1%	59	43.3%	58	42.6%	17	12.6%	17	12.4%	14	11.3%				
6	Сонгон судлах хичээл											4	3.3%				
7	Мэргэжлийн хичээл			15	11.5%	15	11.5%	67	50%	74	54.01%	36	29.1%	76 кр	60.3%	78 кр	61.9%
8	Сонгон судлах хичээл	12	9%	22	16.9%	21	16.1%	15	11.1%	8	5.8%	8	6.5%	4 кр	3.1%	4 кр	3.1%
9	Багшлах дадлага	14	10.2%	14	10.2%	14	10.7%	13	9.7%	13	9.4%	14	11.2%	13 кр	10.3%	13 кр	10.3%
	Нийт	136	100%	130	100%	130	100%	134	100%	137	100%	124	100%	126	100%	126	100%

- 2000 онд сургалтын төлөвлөгөөний бүтэц ерөнхий суурь, мэргэжлийн суурь болон сонгон судлах гэсэн бүтэцтэй байжээ.
- 2003-2007 оны хооронд мэргэжлийн хичээл, 2008-2011 онд ерөнхий суурийн сонгон гэсэн хэсэг нэмэгдсэн байна.
- 2014 онд ерөнхий суурь хичээл, сонгон судлах, Багш боловсролын суурь хичээл сонгон судлах, Мэргэжлийн суурь, сонгон судлах, мэргэжлийн хичээл, сонгон судлах гэсэн 4 үндсэн бүтэцтэй байсан бол 2018 оноос өнөөдрийг хүртэл мэргэжлийн суурь, сонгон судлах хэсэгтэй хасагдаж 3 бүтэцтэйгээр сургалтын үйл ажиллагааг явуулж байна.
- Бага боловсролын багш бэлтгэх сургалтын төлөвлөгөө 2014 оноос өмнө 134-137 кредит цагийн багтаамжаар судалдаг байсан бол 2014-2021 оны үед 124-126 кредитийн багтаамжтай сургалтын үйл ажиллагаа тогтвортой үргэлжилж байна.
- Дэлхийн зарим улс оронд Бага боловсролын багш бэлтгэх сургалтын төлөвлөгөөнд онцгойлон анхаарч судлах кредит бусад мэргэжлийн бакалаврын сургалтад 134-141 кредитийн хооронд судалдаг туршлага байна.

3. ХИЧЭЭЛИЙН ХӨТӨЛБӨР

Их, дээд сургуулийн сургалтын төлөвлөгөөнд тусгасан хичээлийн тоо

Их дээд сургуулийн сургалтын төлөвлөгөөнд туссан хичээлийн тоог харьцуулж үзэхэд нийт хичээлийн тоо 30-122 төрөл байна. Үүнийг чиглэл тус бүрээр задалж үзвэл: Ерөнхий суурь чиглэлд 12-32 хичээл, мэргэжлийн суурь чиглэлд 9-39 хичээл, мэргэжлийн чиглэлд 11-62 төрлийн хичээлтэй байна (Хүснэгт 16).

Хүснэгт 15. Их дээд сургуулийн сургалтын төлөвлөгөөнд туссан хичээлийн тоо

Сургууль		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Ерөнхий суурь хичээлийн тоо	Нийт	24	14	22	20	12	13	24	21	17	16	19	10	20
	Заавал судлах	10	10	10	12	0	5	14	15	10	13	6	0	18
	Сонгон судлах	14	4	12	8	0	8	8	6	7	3	13	0	2
	Нийт	22	17	28	18	8	12	13	19	26	12	15	9	12
	Заавал судлах	17	15	12	13	0	8	5	14	13	9	12	0	10

мэргэжлийн суурь хичээлийн тоо	Сонгон судлах	5	2	16	5	0	4	8	5	13	3	3	0	2
Мэргэжлийн хичээлийн тоо	Нийт	45	17	35	27	14	18	32	35	19	21	24	11	18
	Заавал судлах	24	15	19	21	0	13	20	26	12	18	20	0	15
	Сонгон судлах	21	2	16	6	0	5	12	9	7	3	4	0	3
Нийт хичээлийн тоо		91	48	85	65	34	43	69	75	62	49	58	30	49

Тайлбар: 1-МУБИС, 2-Монгол улсын их сургуулийн Дорнод аймаг дахь салбар сургууль, 3-Монгол улсын их сургуулийн Ховд аймаг дахь салбар сургууль, 4-Улаанбаатар-Эрдэм их сургууль, 5-Этүгэн их сургууль, 6-Орхон их сургууль, 7-МУИС, 8-Дархан дээд сургууль, 9-Гурван-Эрдэнэ дээд сургууль, 10-Засагт Хан дээд сургууль, 11-Хангай дээд сургууль, 12-Нийгэм сэтгэл судлалын дээд сургууль, 13-Боловсрол соёл эрх зүйн дээд сургууль

Хичээлийн хөтөлбөрийн бүтэц

Хичээлийн хөтөлбөрийн бүтцийг сургууль бүр харилцан адилгүй байдлаар боловсруулсан байгаа нь судалгааны үр дүнгээс харагдаж байна. Тухайлбал, дараах 2 сургуулийн хичээлийн хөтөлбөрийн бүтцээс харж болно (Хүснэгт 17).

Хүснэгт 16. Хичээлийн хөтөлбөрийн бүтэцийн жишээ

МУБИС	МУИС
Хичээлийн танилцуулга	Салбарын нэр
Улирал	Хичээлийн индекс
Хичээлийн задаргаа	Хичээлийн нэр
Ажиллах цаг	Кредит
Заах багш	Улирал
Үндсэн сурах бичиг	7 хоногт орох цаг
Нэмэлт унших ном, зохиолууд	Хичээл заах багш
Хичээлийн өмнөх холбоо	Судлах цаг
Хичээлийн товч тодорхойлолт	Судлах анги
✓ Агуулга	Хичээлийн өмнөх холбоо
✓ Аргазүй	хичээлийн тодорхойлолт
✓ Үнэлгээ	хичээлийг судлах хэрэгцээ, шаардлага
Хичээлийн зорилго	хичээлийн зорилго
Хичээлийн стандарт	хичээлийн зорилтууд
Хичээлээр эзэмших мэдлэг, чадвар, хандлага	хичээлээр оюутанд олгох мэдлэг, чадвар, дадал
Хичээлийн агуулга ба хичээлээр эзэмших мэдлэг, чадвар, хандлагын хамаарал	хичээлийн сэдэвчилсэн төлөвлөгөө, цаг хуваарилалт, ерөнхий агуулга
Үнэлгээний хэлбэр, жин, багтаамж	семинарын хичээлийн сэдэвчилсэн төлөвлөгөө
Хичээлийн жишиг төлөвлөгөө	хичээлийн хүрээнд оюутны 4 талт хөгжлийг ханган хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд
	лекц, семинарын агуулга
	хичээлийн бие даалтын агуулга
	хичээлийн заах арга зүй
	хичээлийн үнэлгээ
	хичээлийн хэрэглэгдэхүүн

- Их дээд сургуулиудын ерөнхий суурь хичээлийн чиглэлд үзэх хичээлийн тоо харилцан адилгүй байна.
- Их дээд сургуулийн заавал судлах хичээлийн тоо мэргэжлийн суурь болон мэргэжлийн чиглэлд тооны хувьд олширсон харин сонгон судлах хичээлийн тоо цөөрсөн зүй тогтолтой байна.
- Бакалаврын хөтөлбөрийн сургалтын төлөвлөгөөний ерөнхий суурь чиглэлд заавал судлах хичээлийн жагсаалт (А/285) -д тусгасан хичээлүүд сургалтын төлөвлөгөөний сонгон судлах хэсэгт төлөвлөгдсөн байна.
- Хичээлийн хөтөлбөрийн боловсруулалт харилцан адилгүй байна.
- Нэг агуулга бүхий хичээлүүд сургуулиудын сургалтын төлөвлөгөөнд олон янзаар нэрлэгдсэн байх магадлал маш өндөр байна.

Ерөнхий бүтцийн хувьд БСШУ-ны Сайдын Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлагад зарим хэсэг нь нийцэж байгаа боловч хичээлийн хөтөлбөрийг цаашид сайжруулан боловсруулах шаардлагатай.

4. СУРГАЛТЫН АРГА ЗҮЙ

Сургалтын арга зүйн талаар БСШУ-ны Сайдын Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлагын 2.4.1-г суралцах үйл ажиллагаа нь оюутан төвтэй, тэдний оролцоог дэмжсэн, үйлээр дамжуулан сурах төсөлд суурилсан, идэвхтэй арга хэлбэрийг зохистойгоор хослуулсан байна гэсэн заалтын хүрээнд их дээд сургуулиуд сургалтад ашигладаг арга зүйгээ дэлгэрэнгүй тайлбарлан тусгасан байна.

Хүснэгт 17. Их дээд сургуулиудын ашигладаг сургалтын аргууд

л/д	Сургалтын арга	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Үзүүлэн таниулах аргууд			1		1		1					
2	Оюуны дайралт \довтолгоо\ хийх арга			1				1					
3	Эвлүүлгийн арга			1		1		1					
4	Сурагчдыг багаар хамтран ажиллуулах арга			1		1		1					
5	Дүрд тоглох арга			1		1		1					
6	Бод-асуу- хуваалц			1				1					
7	Лекц				1	1		1					1
8	Семинар					1							1
9	Асуудалд суурилсан сургалт	1			1	1		1					
10	Сорилтод суурилсан сургалт				1			1					
11	Даалгаварт суурилсан сургалт							1					
12	Тохиолдолд суурилсан сургалт							1					
13	Туршилтанд суурилсан сургалт							1					
14	Тоглоом ба симуляци				1	1		1					
15	Төсөлд суурилсан сургалт				1			1					
16	Зориулагдсан орчинд суурилсан сургалт							1					
17	Чадамжинд суурилсан сургалт							1					
18	Багт суурилсан сургалт					1		1					
19	Хамтын ажиллагаатай багийн сургалт							1					
20	Туршлагад суурилсан сургалт				1								
21	Орчинд суурилсан сургалт				1								

22	Жишээнд суурилсан сургалт				1														
23	Хүүхдийн танин мэдэх үйл ажиллагааг хөгжүүлэх когнитив арга				1														
24	Хүүхдийг бүтээлчээр сэтгэх өөрөө хийж бүтээх конструктив арга				1														
25	Шинжлэх ухааны судалгааны түгээмэл арга /диалектик арга/				1														
26	Ажиглах турших арга , арга барил				1														
27	Сэргээн санах, ойлгох, задлан шинжлэх, хийсвэрлэх аргуудыг хэрэглэх				1														
28	Хичээлийн агуулгаас шалтгаалан оюутан-багшийг баг хэсэгт хуваах,ярилцлага, хэлэлцүүлэг хийх, бүтээлч байдлаар ажиллуулах арга зүй				1														
29	Бие биедээ заах арга					1		1											
30	Хэлэлцүүлгийн арга					1		1											
31	Тонгоруу арга							1											
32	Ойлголтын асуулт							1											
33	Шатарчилсан арга							1											
34	Багшийн асуултын арга												1						
35	Шоо ашиглан тайлбарлах арга												1						
36	Үлгэр дууриал үзүүлэх арга												1						
37	Хэл зүй ба орчуулгын арга												1						
38	Сонсох болон хэл ярианы арга												1						
39	Цээж сургалтын арга												1						
40	Уншлага												1						
41	Асуудал дэвшүүлэх	1																	
42	Төсөлт ажил	1				1													
43	Үйлийн судалгааны алхамд суралцах	1																	
44	Бүтээлч сэтгэлгээний аргууд	1				1													
45	Экземпляр арга	1																	
46	CDIO	1																	
47	STEAM	1																	
48	Оролцооны арга																	1	
49	Ажиглалтын																	1	
50	Тайлбар		1		1		1		1								1		1

Судалгаанд хамрагдсан 12 сургууль дээр дурдсан 49 аргыг сургалтандаа ашигладаг. Сургалтын хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг арга зүйтэй нь холбохоос гадна ерөнхий суурь, багш боловсролын суурь, мэргэжлийн суурь, мэргэжлийн чиглэл бүрээр холбон гаргаж өгсөн давуу талтай байна. Бусад сургуулиудын хувьд сургалтын үйл ажиллагааны явцад арга зүйгээр дамжуулан суралцагчдад мэдлэг бүтээх, тодорхой чадвар чадамжийг эзэмшүүлэхэд чиглүүлдэг тухай тайлбарласан байна.

- Их дээд сургуулиуд сургалтын аргыг дурдан бичихээс гадна лекц, семинар, оюутны бие даалт, дадлагын үед хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа тэдгээрийг хийх арга зүй, мөн хийх явцдаа суралцах арга зүйг бичиж өгсөн онцлогтой байна.

- Бага ангийн багш бэлтгэх сургалтын хөтөлбөрт ашигладаг сургалтын аргын тоог сургууль тус бүрээр гаргаж үзвэл хамгийн олон аргыг Этүгэн их сургууль ашигладаг байна. Энэ нь нийт аргын 46,9 хувийг эзэлж байна. 30,6 хувийг Монголын үндэсний их сургууль, 26,5 хувийг Орхон их сургууль тус тус ашигладаг байна.
- Сургалтын арга зүйн талаар БСШУ-ны Сайдын Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлагын 2.4.1-т суралцах үйл ажиллагаа нь оюутан төвтэй, тэдний оролцоог дэмжсэн, үйлээр дамжуулан сурах төсөлд суурилсан, идэвхтэй арга хэлбэрийг зохистойгоор хослуулсан байна гэсэн заалтын хүрээнд 11 сургууль сургалтад ашигладаг арга зүйгээ дэлгэрэнгүй тайлбарлан тусгасан байна. Эдгээр сургуулиуд нь нийт 49 аргыг сургалтандаа ашигладаг байна.

5. СУРАЛЦАХ ОРЧИН

Эрх зүйн зохицуулалт

Дээд боловсролын байгууллагад тавигдах шаардлага, стандарт, үзүүлэлтийн биелэлтийг БСШУЯ-ны сайдын 2007 оны 03 сарын 13-ны 74 тоот тушаалын 1-р хавсралт “Дээд боловсролын байгууллагад тавигдах шаардлага, стандарт, үзүүлэлт”-ийн биелэлтийг дараах байдлаар тусгасан байна.

Хүснэгт 18. Дээд боловсролын байгууллагад тавигдах шаардлага

д/д	Үзүүлэлт	Стандарт	1	2	3	4	5	6
1	Лабораторийн нэг суудалд ногдох талбай	2.5	2			1.85	2	
2	Бүх төрлийн лекцийн нэг талбайд ногдох талбай	2.2	2	7.5		1.14		
3	Хичээлийн лекцийн өрөө	1	3	1.4	0.9	6		
4	Лабораторийн өрөө	1	2			2		
5	Номын фондын өрөө	1	1			2		
6	Уншлагын танхим	1	1			2		
7	Профессорын өрөө	1	1					
8	Сургалтын бодлого алба	1	1			1		
9	Багш нарын өрөө	1	16	4.6	4.1	1		
10	Биеийн тамирын заал	1	1			2		
11	Нэг багшид ногдох талбай	1	4			4.6	2.7	
12	Байрны нэг оюутанд ногдох талбай	1	4	7		4.8		
13	Нэг оюутанд ногдох ном, сурах бичгийн тоо	20	24			47		48
14	Мэргэжлийн сурах бичгийн тоо	1/3	18559			3.45		720
15	Номын сангийн суудлын хүртээмж	15	100%					
16	Нэг багшид ноогдох оюутны тоо	15				13.5	24.3	48
17	Зөвлөх багшид ноогдох оюутны тоо							48
18	Эрдмийн зэрэг цолтой багшийн эзлэх хувь	15		100%		100%		
19	Орон тооны багшийн эзлэх хувь	75		95%		100%		
20	Гадаад, дотоодын хэвлэл захиалалт	3	16	0		14		
21	Нэг оюутанд ноогдох компьютерийн тоо	0.5	1			1		

22	Нэг багшид ноогдох компьютерийн тоо	1	1			1		1
23	Хөтөлбөрт ногдох оюутны тоо / удирдлага мэдээллийн систем дэх/			15				48

Тайлбар: 1-Монгол Улсын Боловсролын их сургууль; 2-Дорнод их сургууль; 3-Ховд их сургууль; 4-Монголын үндэсний их сургууль; 5-Гурван-Эрдэнэ дээд сургууль; 6-Этүгэн их сургууль

Анги кабинетийн талаарх судалгаа

Монгол Улсын Боловсролын их сургууль МУИС-н Дорнод аймаг дахь салбар сургууль МУИС-н Ховд аймаг дахь салбар сургууль, Монголын үндэсний их сургууль, Этүгэн их сургууль зэрэг 5 сургууль анги кабинетийн талаарх мэдээллийг тусгасан байна.

Хүснэгт 19. Анги, кабинетийн нэр

д/д	Анги, кабинетийн нэр	1	2	3	4	5
1	Лекцийн танхим	1	1	1	1	
2	Гадаад хэлний кабинет	1				
3	Лингафоны кабинет		1			
4	Компьютерийн лаборатори	1	1			
5	Монгол хэл, уран зохиолын кабинет	1				
6	Хүүхдийн сэтгэл судлалын кабинет	1				
7	Дүрслэх урлаг заах арга зүйн кабинет	1				
8	Дүрслэн урлахуйн кабинет	1				
9	Хэл яриа хөгжүүлэх арга зүйн кабинет	1				
10	Хүүхдийн сурган хүмүүжүүлэх зүй	1				
11	Байгаль орчинтой танилцуулах арга зүйн кабинет	1				
12	Бие бялдар хөгжүүлэх арга зүйн кабинет	1				
13	Хөгжим заах арга зүйн кабинет	1				
14	Хөгжимт хөдөлгөөн арга зүйн кабинет	1				
15	Хүүхдийн эрүүл мэндийн кабинет	1				
16	Хөгжмийн кабинет	1	1			
17	СУХСС-ийн тэнхим	1				
18	Урлаг спортын тэнхим	1				
19	Сургалтын алба, мэрэгжилтэнгүүд	1	1		1	
20	Төгсөлтийн дараах сургалтын нэгж	1				
21	Сургалт арга зүйн төв	1				
22	Сургалт мэдээллийн төв	1				
23	Интернэт төв	1				
24	Менежментийн кабинет	1				
25	Захирал, нарийн бичгийн өрөө	1				
26	Багшийн өрөө	1	1			
27	Оюутны зөвлөлийн өрөө	1			1	
28	Зохион байгуулагчийн өрөө	1				
29	Ня-бо-гийн өрөө	1			1	
30	Эмчийн өрөө				1	
31	Номын сан	1			1	1
32	Биеийн тамирын зал	1	1	1		
33	Спорт заалны хувцас солих өрөө		1			

34	Урлаг заал	1	1	1		
Оюутны үйлчилгээний газрууд						
35	Мини кино заал					1
36	Цайны газар				1	1
37	Буфет					1
38	Фитнесс		1			1
39	Усан бассейн					1
40	E-IDEA FACTOR					1

Тайлбар: 1-Монгол Улсын Боловсролын их сургууль; 2-Дорнод их сургууль; 3-Ховд их сургууль; 4-Монголын үндэсний их сургууль; 5-Этүгэн их сургууль

Тухайн хөтөлбөрөөр зайлшгүй шаардлагатай тоног төхөөрөмж, программ хангамжийн судалгаа

Монгол Улсын Боловсролын их сургууль Ховд их сургууль, Этүгэн их сургууль зэрэг 4 сургууль Сургалтад хэрэглэж буй тоног төхөөрөмжийн талаар тусгасан байна.

Компьютер PC- 4, Компьютер ACER, Принтер Samsung4390, Принтер LazerJet M1212, Принтер Samsung scx3200, Принтер LazerJet M1010, Принтер Samsung scx4300, Принтер LazerJet M1100, Принтер Samsung ML1641, Принтер Samsung SC4300, Принтер LazerJet M1120, Принтер Samsung ML1641, Принтер LazerJet M1010, Принтер LazerJet M1120, Принтер Samsung scx4300, Принтер Samsung scx14521F, Принтер HPLazerJet 1010, Принтер ScanJet M1010, Принтер ScanJet M1011, Scanner, Notebook, Рүтер / Dlink 5 оролт/, Канон, Projector Privia PX-A100 даралтат хөгжим, Зурагт ,Ухаалаг дэлгэц, Ширээ, Сандаг

Сургалтад хэрэглэх программ хангамжийн судалгаа

Microsoft office , Adobe indesign, Adobe photoshop, Dyened, Google chrome, Prezi trial зэрэг программ хангамжуудыг ашигладаг байна.

Хичээлийн хөтөлбөрийн агуулга арга зүйд нийцсэн үндсэн сурах бичиг, нэмэлт гарын авлага, материалуудын судалгаа

Монгол Улсын Боловсролын их сургууль Ховд их сургууль Монголын үндэсний их сургууль Этүгэн их сургууль зэрэг 4 сургууль үндсэн сурах бичиг, нэмэлт гарын авлага, материалуудын судалгааг хийсэн байна.

Хөтөлбөрт ашиглагдах дадлагын баазын судалгаа

Их дээд сургуулиуд дадлагын бааз болгон улаанбаатар хот, хөдөө орон нутгийн сургуулиудтай хамтран ажилладаг, төрийн бус өмчийн их дээд сургуулиуд өөрийн сургуулийн дэргэдэх лицей сургуульд түшиглэн дадлага хийдэг байна

Сургуулийн үйл ажиллагааны цар хүрээ, багш бэлтгэх хөтөлбөрийн тоо, суралцагч оюутны тоо зэргээс шалтгаалан хамтран ажиллах байгууллагуудын тоо харилцан адилшгүй хамгийн ихдээ нэг сургууль 74 хүртэл сургалтын байгууллагатай хамтран ажилладаг байна.

6. ЭЛСЭГЧДЭД ТАВИХ ШААРДЛАГА

Судалгаанд хамрагдсан их дээд сургуулиуд элсэгчдэд тавих шаардлагыг БШУСайдын А/143 тоот тушаал-д үндэслэн боловсруулсан байна.

Судалгаанд хамрагдсан их дээд сургуулиудын элсэгчдэд тавих шаардлагыг судалснаар 13 төрлийн шаардлага байгааг тогтоолоо. Үүнд:

- Эрх зүйн зохицуулалт
- Боловсролын түвшин
- Элсэлтийн ерөнхий шалгалт
- Элсэхээр хүсэлт гаргагчийн өмнөх шагнал, нийгмийн идэвх болон бусад хүндэтгэх шалтгаан
- Хувь хүний чадамж
- Ерөнхий боловсролын суурь чадвар
- Бакалаврын түвшний элсэгчдэд тавих шаардлага
- Гадаадын иргэнд тавих шаардлага
- Эрүүл мэндийн шаардлага
- Магистрын түвшний элсэгчдэд тавих шаардлага
- Докторын түвшний элсэгчдэд тавих шаардлага
- Гадаадын иргэнд тавих шаардлага
- Эрүүл мэндийн шаардлага

Их, дээд сургуулиуд нь нийт 45 төрлийн шаардлагыг элсэгчдэд тавьсан байна (Хүснэгт 22).

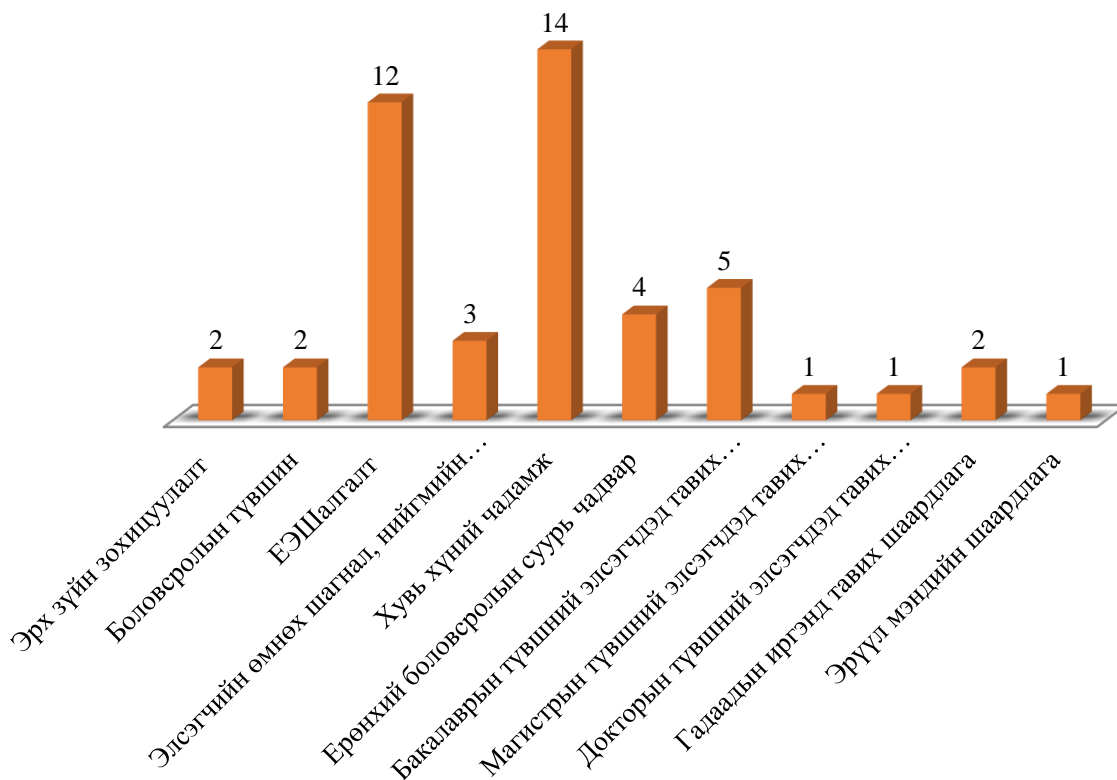
Хүснэгт 20. Элсэгчдэд тавих шаардлага

Багш, сургуулийн өмнөх насны боловсрол хөтөлбөрт элсэгчид тавих шаардлага	Сургуулийн тоо
Эрх зүйн зохицуулалт	
Оюутан элсүүлэхдээ БШУЯ-ны сайдын 2013 оны А/79 тоот тушаалаар батлагдсан “Оюутан элсүүлэх журмыг”-ыг үндэслэн зохион байгуулна	3
Тухайн их дээд сургуулийн Эрдмийн зөвлөлийн хурлаар хэлэлцүүлэн баталсан “Оюутан элсүүлэх журам”-ыг мөрдлөг болгон ажилладаг.	3
Боловсролын түвшин	
Бүрэн дунд буюу түүнээс дээш боловсролтой байна	6
Бүрэн дундаас доошгүй боловсролтой, түүнтэй дүйцүүлэх боловсрол эзэмшсэн байх	3
Ерөнхий эрдмийн шалгалт	
Элсэлтийн ерөнхий шалгалтын оноо 400 болон түүнээс дээш байна.	5
Тухайн мэргэжлийн чиглэлээр өгсөн ЕШ-ийн босго оноо нь 450 ба түүнээс дээш байна.	1
Элсэлтийн ерөнхий шалгалт өгч оноо авсан байх	1
Элсэлтийн ерөнхий шалгалтыг сүүлийн 2 жилийн дотор өгсөө байна.	1
Ерөнхий шалгалтын батламж 2,5 жилд хүчинтэй	2
Математик, Монгол хэлний шалгалт өгсөн байх	3
Монгол хэл Математик хичээлүүдийн ерөнхий шалгалт, эсвэл дүйцүүлэх шалгалт өгсөн бол түүний дүн нь тооцож болох хүчинтэй хугацааны дотор байна.	1
Монгол хэл болон гадаад хэл, байгалийн ухааны аль нэг хичээлээр 400-с доошгүй оноо авсан байх	1
Нийгмийн тухай мэдлэг монгол хэлний хичээлээр ЭЕШ-г заавал өгч тухайн жилд МИДКС-аас тогтоосон болон тус сургуулийн элсэлтийн журамд заасан босго онооноос доошгүй оноо авсан байна.	1
Багш сонгоны суралцагчдыг шууд элсүүлэх	1
Эрэгтэй элсэгчдийг 400-с дээш оноотой бол элсүүлэх	1

Эзэмших мэргэжлийн талаарх төсөөлөл, зорилго, багш болох чин хүсэл, суралцах арга барлын талаар эсээ бичин хэл найруулга, сэтгэлгээний чадварын гарааны үнэлгээ хийх	1
Элсэхээр хүсэлт гаргагчийн өмнөх шагнал, нийгмийн идэвх болон бусад хүндэтгэх шалтгаан	
Элсэхээр хүсэлт гаргагчийн өмнөх шагнал, нийгмийн идэвх болон бусад хэндэтгэх шалтгаануудыг харгалзан үзэх	1
Олон нийтийн оролцоо идэвх санаачлага гаргасан байх	2
Олон улсын, бүсийн олимпиадад эхний 3 байр эзэлсэн суралцагчийг элсүүлэх	1
Хувь хүний чадамж	
Элсэгчийн намтар бичих	1
Мэргэжилдээ дур сонирхолтой байх	3
Бага насны хүүхэдтэй ажиллах сонирхолтой байх	1
Хүүхдэд хайртай байх	1
хүүхдийг бүх талаар цогц хөгжүүлэхийн тулд элсэгч өөрөө бүтээлч хөгжих боломжтой байх	1
Урлах, бүтээх чадвартай байх	1
Өөрийгөө илэрхийлэх чадвартай, үг ярианы баялагтай байх	1
Сэтгэн бодох чадвар, уран сэтгэмжээр дүүрэн байх	1
Ямар нэг авьяастай байх	2
Мэргэжлийн үнэ цэнийг ойлгодог байх	1
Өсөн дэвжих, насан туршдаа суралцах эрмэлзэлтэй байх	1
Зөв хүн байх	1
Аливаад хандах хандлага сайтай байх	1
Ил газраа шивээсгүй байх	1
Ерөнхий боловсролын суурь чадвар	
Монгол хэлээр чөлөөтэй уншиж, сонсож, бичиж, ярьж чаддаг байх	1
Компьютер, англи хэлний анхан шатны мэдлэгтэй байх	1
Зөв бичгийн дүрмийн алдаагүй бичдэг байх	1
Найруулан бичих чадвартай байх	1
Бакалаврын түвшний элсэгчдэд тавих шаардлага	
Дээд боловсролтой иргэн өдрийн ангид элсэхэд өмнөх бакалаврын дипломны голч дүн 2,5-аас дээш байна.	1
Орой, эчнээ, нягтлан бодох бүртгэлийн бямба гарагийн ангид элсэгчид нь тухайн элсэж буй мэргэжлээс өөр мэргэжлээр бакалаврын зэрэгтэй байна.	1
Гадаадад бүрэн дунд боловсрол эзэмшсэн Монгол улсын иргэн элсэхдээ ерөнхий шалгалтыг дүйцүүлж болох тухай тодорхойлолтыг БШУЯ-аас авсан байна.	2
Хөрвөх сургалтад элсэх хүсэлтэй иргэн бакалаврын зэрэгтэй байна	1
Оюутан авьяас сонирхолдоо нийцсэн мэргэжил сургуулиа сонгох зэрэг тодорхой шалтгааны улмаас дотоод гадаадын их дээд сургууль болон тус их сургуулийн аль нэг үндсэн мэргэжлийн хөтөлбөрөөс нөгөөд шилжин суралцаж болно. Сургууль хоорондын кредитыг хүлээн зөвшөөрөх нөхцөл	1
Магистрын түвшний элсэгчдэд тавих шаардлага	
Магистрын ангид элсэгчид тухайн мэргэжлээр бакалаврын зэргийн боловсролыг 2,8-аас дээш голч дүнтэй эзэмшсэн байна.	1
Докторын түвшний элсэгчдэд тавих шаардлага	
Докторын ангид элсэгчид магистрын зэрэг эзэмшсэн, магистрын дипломны голч дүн 3,0-оос дээш байна.	1
Гадаадын иргэнд тавих шаардлага	

Гадаадын иргэд элсэхдээ өөрийн төгссөн бүрэн дунд боловсролын үнэмлэх болон түүнтэй дүйцэх баримт бичиг, хичээлүүдийн дүнгийн үнэлгээ, хамтын ажиллагааны гэрээ, хэлэлцээрийн нөхцлийг үндэслэн элсүүлнэ.	1
Гадаадын иргэнийг ... –д элсүүлэх,оюутан солилцооны болон зуны хөтөлбөрт суралцуулах асуудлыг журмаар зохицуулна.	1
Эрүүл мэндийн шаардлага	
Хэл ярианы согоггүй байх	1

Зураг 15. Элсэгчдэд тавих шаардлага тус хамаарах шаардлага

Судалгаанд хамрагдсан их, дээд сургуулиуд нь:

- БСШУ-ны Сайдын Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлагын 2.6 дугаар заалтад тусгасан элсэлтийн ерөнхий шалгалтын хүчинтэй хугацааны талаарх шаардлагыг тусгаагүй.
- Ерөнхий эрдмийн шалгалтын оноо болон элсүүлэх нэмэлт нөхцлийн талаарх шаардлагууд нийт шаардлагын 26,6 хувийг эзэлж байна.
- Хувь хүний чадамжийн талаарх шаардлагууд нийт шаардлагын 31,1 хувийг эзэлж байна.

7. БАГШИД ТАВИХ ШААРДЛАГА

Багшид тавих шаардлагыг “Дээд боловсролын тухай хууль”, “Бакалаврын хөтөлбөрт тавих шаардлага”, “Тухайн сургуульд багш ажиллуулах журам” зэрэг эрх зүйн үндэслэл болох баримт бичгийг баримталдаг байна.

Хүснэгт 21. Сонгон шалгаруулалтад орох багшид тавих шаардлага

Багшид тавигдах шаардлага	Сургуулийн тоо
Боловсролын зэрэг	
Мэргэжлийн хичээл заах багш нь тухайн чиглэлээр магистр ба түүнээс дээш зэрэгтэй байна.	7
Нийт багш нарын 70-аас доошгүй хувь нь үндсэн багш байна.	2
Багшийн мэргэжлийн шаардлага	
Сургуулийн эрхэм зорилго, зорилтуудыг хэрэгжүүлэхэд ноогдох ажлын байрны тодорхойлолтод заасан үүргээ биелүүлэхүйц байна.	3
.....сургуулийн профессор, багш (цаашид, багш гэнэ) нь онолын гүнзгий мэдлэгтэй; судалгааны болон заах арга зүй эзэмшсэн; сургалт, эрдэм шинжилгээний ажлыг хослуулан гүйцэтгэх чадвар, дадалтай; мэдлэг, чадвараа дээшлүүлэхийн төлөө байнга санаачлагатай ажилладаг; сургалт, судалгааны ажилдаа мэдээллийн технологийн ололтыг ашигладаг, залуу үеийг сурган хүмүүжүүлэх, амьдрах ухаанд сургах үйлсэд чин сэтгэлээсээ ханддаг; оюуны өндөр чадамжтай, зөв төлөвшсөн, судлаачийн ёс зүйг эрхэмлэдэг эрдэмтэн байна.	7
Мэргэшлийн хичээл заадаг, таваас дээш жил ажиллаж байгаа багш тодорхой чиглэлээр эрдэм шинжилгээний ажил заавал хийж, гадаадын хоёроос доошгүй хэлээр мэргэжлийн ном сэтгүүл ашиглах чадвартай байна.	2
Тав хүртэл жил ажиллаж байгаа залуу багш мэргэжлээ гүнзгийрүүлэн эзэмших; сургалт, судалгааны арга барил, гадаад хэлний мэдлэгээ дээшлүүлэх төлөвлөгөө гаргаж тэнхим/профессорын багийн эрхлэгч/ахлагчаар батлуулж ажиллана. Тэнхим/профессорын багаас залуу багшийг удирдан ажиллах сургалт, эрдэм шинжилгээний ажлын туршлагатай багшийг томилж, төлөвлөгөөний биелэлтэнд хяналт тавина.	3
Гадаадад ажиллах, суралцахаар явсан багш сургуультай гэрээ хийх ба хугацааг нэг удаа сунгуулж болно. Хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр гэрээний хугацааг хэтрүүлбэл ажилд эргэж орох асуудлыг шинэ багшийн адил сонгон шалгаруулалтаар шийдвэрлэнэ.	1
Үндсэн мэргэшлийн хичээл заадаг багшд багшаар томилогдсноос хойш 12 жилийн дотор докторын (Ph.D) зэрэг хамгаалсан байна. Энэ хугацаа нь ажиллаж байгаа багш нарт мөн адил хамаарах ба докторын зэрэг хамгаалаагүй ч болзлыг биелүүлсэн тохиолдолд хөдөлмөрийн гэрээг(1-2) хүртэл жилээр сунгаж болно. Энэ шаардлагыг хангаагүй нөхцөлдд үргэлжлүүлэн багшлуулах боломжгүй гэж үзнэ.	2
Багшийн ажлын нэгдсэн үнэлгээнд хангалтгүй дүн үзүүлж, эрдэм шинжилгээ, сургалт заах аргын ур чадварын хувьд өсөөгүй, цаашид багшаар ажиллуулах боломжгүй гэж бүрэлдэхүүн сургууль шийдвэрлэвэл зохих журмын дагуу тухайн багшийн хөдөлмөрийн гэрээг цуцалж, хичээлийн жилийн эцэст ажлаас чөлөөлнө.	2
Үйлдвэрлэл практикийн туршлагатай, өндөх мэргэшсэн ажилтныг холбогдох чиглэлээр зочин багшаар урих, оюутны дадлага улирдуулах боломж бүрдүүлэх ба энэ тохиолдолд албан ёсны гэрээ байгуулан ажиллана	2
Төсөл хөтөлбөрийг практик уйл ажиллагаанд бүтээлчээр хэрэгжүүлэх чадвар туршлагатай байна.	
Өөрийн сурган хүмүүжүүлэх үйл ажиллагааг суралцагчдын ухамсартай бүтээлч үйл ажиллагаанд тулгуурлан багш бие хүний үндсэн шинж төлөвшихөд үлгэр	2

үзүүлэхүйц хэмжээнд зохион байгуулах чадвартай мэргэжлийн өндөр бэлтгэлтэй багшлах эрх бүхий байна.	
Багшийн ёс зүйн дүрэм, хэм хэмжээг мөрдөн ажилладаг, зөрчилгүй байх	4
Багш нь судалгааны ажилдаа гадаад хэлийг ашиглах мэдлэг чадвартай байна.1-с доошгүй гадаад хэл эзэмшсэн байна.	3
Мэдээллийн технологийг ашиглан тасралтгүй бие даан суралцах чадвартай байх	1
Багш, сургуулийн өмнөх насны боловсрол хөтөлбөрийн бакалаврын зэрэг эзэмшүүлэх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх багш нар нь заах хичээлийн чиглэлд тохирох мэргэжлийн боловсрол болон сурган заах аргын мэдлэгийг эзэмшсэн байна.	4
Багшийн цагийн ачаалал нь тохиромжтой байх ба хичээлийн бэлтгэлийг хангах, суралцагчидтай хамтран ажиллах, өөрийнхөө мэдлэг мэргэжлийг дээшлүүлдэг байх	1
Мэргэжлийн болон сургалтын арга, заах арга, технологийн чиглэлээр мэдлэг чадвараа дээшлүүлж, сургалтад үр дүн ахиц гардаг байх	1
Багш нь суралцагчаар мэдлэг бүтээлгэх замаар хичээл сургалтыг зохион байгуулах ба мэдлэг чадвар, төлөвшлийг хослуулан үнэлдэг байх	1
Багш сургалт болон суралцагчийг үнэлэхдээ мэдээлэл харилцааны технологийг ашигладаг байх	2
Багш өөрийн үйл ажиллагаандаа судалгаа хийж, багшлах ажлаа сайжруулдаг байх	3
Багш нь эрдэм шинжилгээ судалгааны ажил хийх цаг хугацаа, орчин нөхцөл бололцоогоор хангуулж,үндэсний болон олон улсын түвшинд үр дүн гардаг, сургалтын үйл ажиллагаанд нөлөөлөхүйц үр ашигтай байх	2
Багш нар хамтарч ажилладаг байх, хамтарсан үйл ажиллагаа /хөтөлбөр, хичээл, ном, гарын авлага, хичээлээс гадуурх ажил, сургалт-семинар/-ууд үр дүнтэй байдаг байх	2
Багш хичээл сургалтадаа хувь оюутны сурах чадвар, чадамжийг харгалзан үздэг байх, түүнийг хөтөлбөрт тусгасан байх	1
Багш нь ажлын эерэг, бүтээлч уур амьсгалаар ажиллаж мэдлэг туршлагаа хөтөлбөрийнхөө хөгжилд бүрэн дайчилдаг байх	2
Бусад шаардлага	
Суралцагч бүрийн бие даасан байр суурь үзэл бодол онцлог байдлыг хүлээн зөвшөөрч хүнлэг хүндэтгэлтэй харьцдаг байна.	1
Бие даан болон багаар ажиллах чадвартай илтгэх баримт бичиг боловсруулах, найруулан бичих ур чадвар эзэмшсэн бусдын бодлыг хүндэтгэн зөвшилцөж багаар ажиллах чадвартай	1
Өөртөө болон бусдын өмнө хариуцлага хүлээх чадвартай	1
Хүүхдэд хайртай	1
Багаар ажиллах чадвартай	1
Зөв эерэг хандлагатай	2
Манлайлагч	1
Харилцааны өндөр ур чадвартай	2

Дээрх хүснэгтээс харахад багшид тавих шаардлага нь 3 үндсэн хэсгээс бүрдэх бөгөөд нийт шаардлагын 7.0 хувь нь боловсролын зэргийн талаарх шаардлага, 29.0 хувь нь багшийн мэргэжлийн шаардлага, 64.0 хувь нь бусад төрлийн шаардлага байна.

Бакалаврын хөтөлбөр хэрэгжүүлэх үндсэн багш нарын судалгаа, бусад салбар тэнхимийн багш нарын судалгаа, ерөнхий суурь хичээлийн багш нарын судалгааг тусгажээ.

8. ТӨГСӨГЧИЙН ЭЗЭМШИХ УР ЧАДВАР

Их дээд сургуулиуд төгсөгчийн эзэмших мэдлэг, чадвар, хандлагыг дараах байдлаар ангилсан байна (Хүснэгт 24).

Хүснэгт 22. Төгсөгчийн эзэмших мэдлэг, чадвар, хандлага

Төгсөгчийн эзэмших мэдлэг, чадвар, хандлага	Нийт
I. Хувь хүний болон мэргэжлийн ур чадвар дадал төлөвшил	
<i>Хувь хүний суурь мэдлэг, чадвар, хандлага</i>	
Эх түүх, соёл, ёс заншил, уламжлалаа мэдэх, бахархах, хадгалах, хэрэглэх, хөгжүүлэх	2
Иргэний ардчилсан ёсны суурийг бүрдүүлэгч, үнэт зүйлсийг мэддэг, бусад үндэстэн, бүс нутаг, өөрийн улс орны түүх, соёлын өвийг олон ургальч агуулгаар олгох, тайлбарлах, баяжуулах чадвартай, эх оронч үзэлтэй, хүнлэг ёсыг дээдлэн сахидаг байх	1
Хувь хүний болон иргэний эрх, эрх чөлөө ардчилсан ёс, хууль дээдлэх зарчим, шударга ёс, хүнлэг чанарыг эрхэмлэдэг	1
Бага насны хүүхэдтэй ажиллах сонирхолтой, тэднийг хайрладаг сэтгэлтэй, тулгамдсан асуудалд зөв шийдвэр олж чаддаг оюуны өндөр чадавхитай, эх оронч бусад улс үндэстний соёл иргэншлийг ойлгон хүндэтгэдэг эрх зүйт төр хууль цаазыг дээдэлдэг.	2
Байгаль, нийгэм, хүний хоорондын харьцааг зохицуулдаг, ёс зүй, эрх зүйн хэм хэмжээг мэддэг, энэ мэдлэгээ амьдрал, үйл ажиллагаандаа хэрэглэх чадвартай байх	2
Эрүүл аж төрөх ёсны талаар шинжлэх ухааны төсөөлөлтэй болсон, өөрийн бие бялдрыг хөгжүүлэх чадвар, дадалтай байх	1
Урлаг спортын ерөнхий мэдлэгтэй, байгаль, гоо сайханы мэдрэмжтэй, эрүүл аж төрөх ёс зүйд суралцсан, гадаад хэлний зохих мэдлэгтэй байна	1
Бие даан бүтээлчээр суралцах, өөрийгөө хөгжүүлэх чадвартай байх	1
Хамт олны дунд ажиллахад бэлэн, өөрийн хөдөлмөрийг шинжлэх ухааны үндэстэй зохион байгуулдаг, харилцааны соёлтой байх, зөрчилтэй нөхцөлд бусдын үзэл бодлыг хүндэтгэн зөвшилцөж, өөртөө болон бусдын өмнө хариуцлага хүлээх чадвартай байх	2
Шинэ санаа гаргах, түүнийгээ хэрэгжүүлэх чадвар дадлыг олгосон байна.	1
<i>Мэргэжлийн мэдлэг, ур чадвар, дадал төлөвшил</i>	
Шинийг эрэлхийлэх, асуудал шийдвэрлэх чадвартай болсон байна /Асуудлыг тодорхойлж, шинэ санаа гаргах, зураглах, боломжит хувилбарыг сонгож, илэрхийлэн харуулах г.м/	2
Асуудлыг шинжлэн судалж шийдэл гаргах чадварыг бүрдүүлсэн байна. /Таамаглал дэвшүүлэн, харьцуулсан судалгаа, анализ хийж, загварчилж, баримт бичиг боловсруулах	1
Суралцах төлөвлөгөөг жил, улирал, сар, өдөр, цагаар төлөвлөх чадвар эзэмшсэн байна. /мэргэжлийн сэтгэлгээгээр хандах, хоорондоо хамааралтай зүйлсийг бүхлээр нь олж харах, харилцан хамаарлыг нь ойлгож, ач холбогдлоор нь ангилан, чухал санаан дээр төвлөрч, харилцан хамаарлыг нь шалгах, харьцуулан сонгох г.м/	1
V. Мэргэжлийн онцлогийг нийгэм цаг үетэй холбон ойлгуулах, заах, цаашид суралцах, гүйцэтгэх чадвартай болсон байна.	1
Хүний хөгжлийн зүй тогтол, хөгжилд нөлөөлөх хүчин зүйлсийг таньж мэдэх	1
Суралцагчийн хөгжил, төлөвшил болон нийгэм-сэтгэл зүйн орчны онцлог, түүнийг сургалт үйл ажиллагаанд харгалзах чадвартай байх	1
Боловсролын тогтолцоо, түүний удирдлагын үндсийн тухай мэдлэг	2
Хүний хөгжлийн зүй тогтол, хувийн ба нийгэм сэтгэлзүйн онцлогийг таних, харгалзах	1
Сургалтын үйл ажиллагааг зохион байгуулах /хөтөлбөр боловсруулах, хөтөлбөр үнэлэх, бага насны хүүхдийн хөгжлийг дэмжсэн хэрэглэгдэхүүн бэлтгэх,	1

Суралцагчийн нас сэтгэхүй, бодит орчин нөхцөлд тохирсон сургалтын арга барил, арга технологийг ашиглах, зурах, урлах, наах бүтээл үйлүүдийг эзэмшсэн	2
Хүмүүнлэгийн болон нийгэм-эдийн засгийн шинжлэх ухааны үндсэн сургаалиудтай танилцсан, нийгмийн шинжтэй үйл явдал, асуудлыг шинжлэх ухаанчаар задлан шинжлэх чадвартай, эдгээр шинжлэх ухааны аргуудыг мэргэжлийн болон нийгмийн төрөл бүрийн үйл ажиллагаанд хэрэглэж чаддаг байх	2
Амьд болон амьгүй байгаль дэх үзэгдэл үйл явцын тухай бүрэн дүүрэн төсөөлөлтэй, байгалийг танин мэдэх шинжлэх ухааны орчин үеийн аргуудын боломжийг ойлгосон, тэдгээрийг мэргэжлийн үүргээ биелүүлэхэд ашиглаж чаддаг байх	1
Мэргэжлийн үүргээ биелүүлэхтэй холбоотой зорилгыг тавих, зорилтуудыг тодорхойлох чадвартай, тэдгээрийг шийдвэрлэхэд шинжлэх ухааны аргуудыг ашиглаж чаддаг байх	1
Сургалтын идэвхитэй арга барил болон сургалтын бусад арга барилын олон хувилбаруудаас оновчтой сонгон суоган хүмүүжүүлэх үйл ажиллагаандаа хэрэгжүүлэх чадвартай	1
Багшийн нэр хүнд ёс зүй, төрийн хууль, дүрэм, журам сахин мэдэх, мөрдөх, үлгэрлэх	1
II. Хүмүүстэй харилцах чадвар	
Нэгээс доошгүй гадаад хэлийг өдөр тутмын болон мэргэжлийн үйл ажиллагаандаа ашиглах чадвартай байх	2
Багаар ажиллах чадвартай байх, өөрийн хөдөлмөрийг шинжлэх ухааны үндэстэй зохион байгуулдаг, харилцааны соёлтой, Монгол утга зохиолын хэлээр найруулан бичих, илтгэх, зөрчилтэй нөхцөлд бусад үзэл бодлыг хүндэтгэн зөвшилцөж оновчтой шийдвэр гаргах, өөртөө болон бусдын өмнө хариуцлага хүлээх чадвартай байх	1
Орчин үеийн мэдээлэл технологийг ашиглан өөрийн мэдлэгээ баяжуулан, шинэ мэдлэг олж авах, бие дааж суралцах чадвартай бүтээлч сэтгэлгээтэй, ертөнцийг үзэх үзэлтэй	3
Номын сангийн фонд , компьютерийн систем , гадаад ном хэвлэл зэргээр дамжуулан мэргэжлийн холбогдол бүхий мэдээллийг авч ашиглах чадвартай	1
Шинжлэх ухааны хөгжил, нийгмийн практик хурдацтай өөрчлөгдөж байгаа нөхцөлд өөрийн боломждоо дүн шинжилгээ хийх чадвартай, орчин үеийн мэдээллийн технологийг ашиглан шинэ мэдлэг олж авах, өөрийн мэргэжил боловсролоо бүтээлчээр тасралтгүй дээшлүүлэх чадвартай байх	1
Сэтгэл судлал, сурган хүмүүжүүлэх зүй, бага насны хүүхдийг хөгжүүлэх арга технологи, боловсролын хөгжлийн үндсэн чиглэл, хэгийн төлөвийн талаар мэдлэг, чадвартай байх	1
Мэдлэг боловсролоо бие даан дээшлүүлж өөрийгөө хөгжүүлэх чадвартай	1
Багаар ажиллах, удирдах, манлайлах, гүйцэтгэх чадваруудыг эзэмшсэн байна. /Баг бүрдүүлэх, багийг удирдах, төслийн менежментийг хэрэгжүүлэх, манлайлах г.м/	1
Хүн, нийгэмтэй харилцах чадварыг эзэмшүүлсэн байна. /Техник технологи хөгжиж буй өнөө үед албан болон хувийн хэрэгцээнд электрон шуудан илгээх, хүлээн авах, мултимедиа, график дүрслэл ашиглан тайлан бэлтгэх, тайлагнах, илтгэх ур чадвар/	1
Тухайн гадаад хэлээр мэргэжил, мэдээлийг ашиглах чадвартай байна.	1
Хөтөлбөрийн хичээлээр мэдлэгийг эзэмшиж, мэргэжлийн ур чадварыг эзэмшихэд сургууль туслан дэмжсэн байна.	1
III. Мэргэжлийн хичээлээр эзэмших мэдлэг, ур чадвар	
Монгол улсын үндсэн хууль, боловсролын багц хууль, Засгийн газрын тогтоол шийдвэр , хүүхдийн эрхийн конвенц зэрэг эрх зүйн актыг зөв ойлгож хэрэглэх , тайлбарлах хэрэгжүүлэх чадвартай	5
Бага насны хүүхдийн мэдлэг чадвар хэвшлийг үнэлэх чадвартай	1
Бага насны хүүхдийн хөгжлийн чиглэлээр судалгаа хийж , тэдний хөгжлийн түвшинг тодорхойлох , судалгааны үр дүнд өөрийн гэсэн үнэлэлт дүгнэлт өгч чаддаг чадвартай	1

Хүүхдийн хөгжлийн чиглэлээр судалгаа хийх, судалгааны үр дүнд боловсруулалт хийж, үнэлэлт, дүгнэлт өгөх	1
Бага насны хүүхдийн сурч хөгжих, үр ашигтай аргуудыг хэрэглэх чадвартай	1
Бага насны хүүхдэд аюулгүй, аюултай гэдгийг ойлгуулж мэдрүүлэх чадвар чадвартай	1
Хүүхдийг хайрладаг тэдэнтэй эв дүйтэй харьцдаг	2
Бага насны хүүхэд боловсролын ямар үйлчилгээг авах ёстой тухай мэдлэг	2
Ерөнхий сурган хүмүүжүүлэх зүй, сэтгэл судлалын орчин үеийн онол арга зүйн мэдлэг	3
Бага насны хүүхдийн хөгжлийн тухай онол үзэл баримтлал	2
Бага насны хүүхдийн хөгжил, түүний онцлог	1
Хүүхдийн сурган хүмүүжүүлэх зүй, сэтгэл судлалын шинжлэх ухааны мэдлэг	2
Судалгааны арга зүйн мэдлэг	1
Бага насны хүүхдийн нас сэтгэцийн хөгжлийн онцлогт тулгуурлан тэднийг хөгжүүлэх арга технологийн талаарх мэдлэг	1
Бага насны хүүхдийг сургаж хөгжүүлэх сургах зүйн дидактик системтэй мэдлэг эзэмшсэн	3
Бага насны хүүхдийн сэтгэхүйг хөгжүүлэх мэдлэг эзэмшсэн	3
Бага насны хүүхдийн математик чадварыг хөгжүүлэх мэдлэг эзэмшсэн	3
Бага насны хүүхдийн эцэг эхтэй ажиллах арга барилын мэдлэг эзэмшсэн	2
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн онцлог, хөнгөн хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй бага насны хүүхдийг цэцэрлэгийн ердийн бүлгийн хүүхдүүдтэй хамт сургаж хөгжүүлэх онол арга зүйн мэдлэг	3
Холбогдох хууль тогтоомж, тэдгээртэй нийцүүлэн гаргасан дүрэм журмыг мөрдөх, хүүхэд, эцэг, эх, асран хамгаалагч, иргэдэд сурталчлах,	1
Бага насны хүүхдийн мэдлэг чадварыг үнэлэх,	1
Хувилбарт сургалтын хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх,	1
Хүүхдийн хэл яриа, сэтгэхүйг хөгжүүлэх,	2
Бага насны хүүхдийг бие бялдрын хувьд эрүүл чийрэг өсгөж хөгжүүлэх, ариун цэвэр эрүүл ахуйн дадал эзэмшүүлэх,	1
Сургалтын үйл ажиллагааны эрүүл ахуй, хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй байдлын шаардлагыг хангах.	2
Сургалтын арга барилын олон хувилбаруудаас оновчтойг сонгон авч сурган хүмүүжүүлэх үйл ажиллагаандаа хэрэгжүүлэх	1
Хувилбарт сургалтын хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх	1
Бага насны хүүхдийг бие бялдрын хувьд эрүүл, чийрэг өсгөж, хөгжүүлэх, ариун цэвэр, эрүүл ахуйн дадал эзэмшүүлэх	3
Хүүхэд өөрийгөө илэрхийлэх, бусдыг хүндэтгэн харьцах, ардын ёс заншлыг танин мэдэхэд нь туслах	2
Хүүхдийн эрх ашгийг хамгаалахад эцэг эх, асран хамгаалагчтай хамтран ажиллах, тэдэнд мэргэжлийн зөвлөгөө өгөх, туслалцаа үзүүлэх	2
Заах арга, мэргэжлийн ур чадвараа байнга дээшлүүлэх	2
Хөгжлийн орчин үеийн чиг хандлага, судалгааны, арга барилын талаар цогц мэдлэгтэй	1
Хүүхдийг судалж танин мэдэх чадварыг эзэмшсэн.	1
Суралцагчийн сурах үйл ажиллагааг удирдан дэмжихэд багшийн гүйцэтгэх үүргүүдийг мэддэг байх	1
Сургах үйл ажиллагааг сургалтын зорилгод чиглүүлэн хэрэгжүүлэх хичээлээрээ дамжуулан бие хүнийг хүмүүжүүлэх хөгжүүлэх мэдлэгтэй	1
Орчин үеийн сургалтын хэрэглэгдэхүүн тэдгээрийг хэрэглэх мэдлэгтэй	1
Сургалт хүмүүжлийн ажлын үр дүнг хянах ажлыг зохион байгуулах мэдлэгтэй	1
Хүүхдийг таньж мэдэх сурах хэрэгцээ, сонирхлыг судлах чадвар	1

Сургалтын өөр өөр орчинд суралцагчийн сурах үйл ажиллагааг дэмжих чадвар	1
Суралцагчийг ялгаварлан гадуурхалгүйгээр болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг тэгш хамруулан сургах чадвар	1
Сургалтыг бие хүний үнэт зүйлсийг төлөвшүүлэхтэй хослуулах чадвар	1
Сургалтын явцад суралцагчийн эрүүл мэндийг хамгаалах, тэднээр техникийн аюулгүй байдал, гал түймрээс хамгаалах дүрмийг сахиулах чадвар	1
Хичээлээс гадуурх сургалт-хүмүүжлийн ажлыг төлөвлөх, удирдах чадвар	1
Анги удирдах /ангид хичээл заах/үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх чадвар	1
Ангийн баримт бичиг /журнал, ажиглалт, тэмдэглэл, мэдээ/хөтлөх чадвар	1
Сургалт заах аргын нэгдэл болон заах аргын бусад хэлбэрийн үйл ажиллагаанд оролцох,бусад багш нартай хамтран ажиллах чадвар	1
Багшийн мэргэжлийн ёс зүйн шаардлагыг эрхэмлэн сахиж, биелүүлэх чадвар	1
Сургалтын талаар баримтлах бодлого-ын 8 дахь заалт "Сургалтын үнэлгээ"	1
сургалтын гэрээний хавсралт (1) курс тус бүрт оюутны эзэмшсэн байх чадварын жагсаалт	1
Оюутныг бүтээлийн сангаар үнэлэх удирдамж	1

Төгсөгчдийн эзэмших ур чадвар бүлэгт ихэнх их, дээд сургуулиудын сургалтын хөтөлбөрт:

- Ерөнхий боловсролын сургуулийн багш MNS 5323-95 : 2009 стандартын 5 дугаар бүлгийн Төгсөгчдийн бэлтгэлд тавих нийтлэг шаардлага, "Ерөнхий боловсролын багш" мэргэжлээр төгсөгчийн мэргэжлийн бэлтгэлд тавигдах үндсэн шаардлагуудыг бичсэн;
- Мэргэжлийн болон мэргэжлийн чиглэлийн хичээлүүдийн хүрээнд төгсөгчийн эзэмших мэргэжлийн болон мэргэжлийн мэдлэгийг тодорхойлсон;
- Төгсөгчдөд тавих 91 төрлийн шаардлага байна;
- Мэргэжлийн хичээлээр эзэмших мэдлэг, ур чадварын тодорхойлсон нь 59.0 хувийг эзэлж байна.
- Хувь хүний болон мэргэжлийн ур чадвар, дадал, төлөвшил 29.0 хувийг эзэлж байна.

БСШУ-ны Сайдын бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлагад тусгасан “Төгсөгчдийн эзэмших ур чадвар” хэсгийг илүү нарийвчилж тодорхой болгох шаардлагатай байна.

9. СУРАЛЦАГЧИЙН ҮНЭЛГЭЭ

1. Суралцагчийн үнэлгээ хэсэг нь дараах хэсгүүдээс бүрдэж байна.

- ✓ Эрх зүйн зохицуулалт
- ✓ Үнэлгээний хэлбэр
- ✓ Үнэлгээнд тавигдах шаардлага
- ✓ Үнэлгээний шалгуур
- ✓ Үнэлгээний бүрэлдэхүүн хэсэг
- ✓ Үнэлгээний зохион байгуулалт
- ✓ Оюутны мэдлэг, чадварыг үнэлэхэд анхаарах зүйлс

Хүснэгт 23. Суралцагчийн үнэлгээ

Суралцагчийн үнэлгээ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Нийт
Эрх зүйн зохицуулалт											
БСШУЯ-ны Сайдын 2003 оны 05 сарын 09 өдрийн 158 тоот тушаалаар батлагдсан журам										1	1

Сургуулийн захирлын “Оюутны мэдлэг чадварыг үнэлэх журам”				1						1	
Сургуулийн захирлын тушаалаар батлагдсан “Оюутны сурах үйл ажиллагааг үнэлэх журам”										1	
Бакалаврын сургалтын журам	1							1		2	
Үнэлгээний хэлбэр											
Явцын үнэлгээ		1		1	1	1	1		1	1	7
Улирлын үнэлгээ		1			1	1	1		1	1	6
Ур чадварын үнэлгээ		1				1	1			1	5
Бусад үнэлгээ		1				1	1				4
Ирц, идэвх					1			1	1		3
Бие даалтын ажил					1			1	1		3
Явцын шалгалт								1			1
Батлах шалгалт								1			1
1- ангийн оюутнуудын эзэмших чадварын биелэлийг шалгах				1							1
2- ангийн оюутнуудын эзэмших чадварын биелэлийг шалгах				1							1
3- ангийн оюутнуудын эзэмших чадварын биелэлийг шалгах				1							1
4- ангийн оюутнуудын эзэмших чадварын биелэлийг шалгах				1							1
Төгсөлтийн шалгалт				1							1
Хувьчилсан оноо - үсгээр илтгэсэн дүн-тоогоор илтгэсэн дүнгийн хамаарлыг харуулсан	1							1	1		3
Ерөнхий суурь мэдлэгийн багц шалгалт			1								1
мэргэжлийн суурь хичээлүүдийн багц шалгалт			1								1
Үнэлгээнд тавигдах шаардлага											
Үнэлгээ нь суралцах үйл явцыг дэмжсэн, бодитой, үнэлгээний нийтлэг жишигтэй харьцуулах боломжтой.		1			1			1			3
Хөтөлбөрийн үр дүн нь мэргэжлийн эрх олгохтой холбогдох тохиолдолд харгалзах мэргэжлийн шалгалтын үнэлгээний аргачлалтай нийцэхүйц байна		1			1			1			3
Үнэлгээнд харгалзан үзэх хүчин зүйлүүд		1									1
Үнэлгээний бүрэлдэхүүн хэсэг		1									1
Үнэлгээний зохион байгуулалт			1		1						2
Оюутны мэдлэг, чадварыг үнэлэхэд анхаарах зүйлс		1									1

Тайлбар: 1-МУИС-н Дорнод аймаг дахь салбар сургууль; 2-МУИС-н Ховд аймаг дахь салбар сургууль; 3-Монголын үндэсний их сургууль; 4-Гурван-Эрдэнэ дээд сургууль; 5-Засагт Хан дээд сургууль; 6-Хангай дээд сургууль; 7-Дархан дээд сургууль; 8-Боловсрол,соёл,эрх зүйн дээд сургууль; 9-Нийгэм сэтгэл судлалын дээд сургууль; 10-Орхон их сургууль

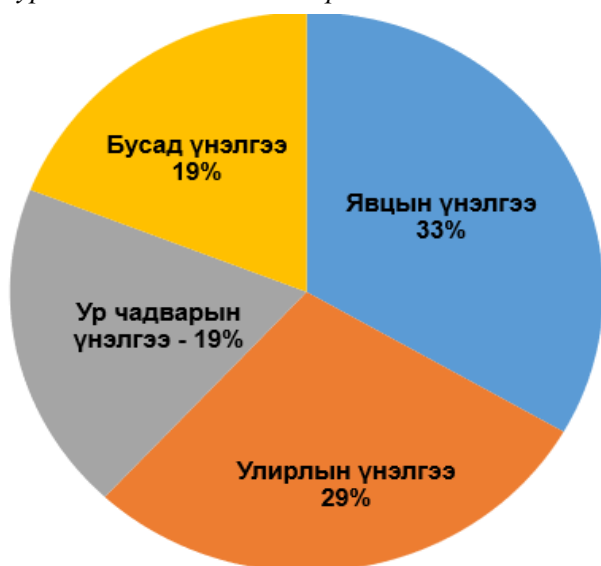
Эрх зүйн зохицуулалт

Судалгаанд хамрагдсан их дээд сургуулиуд нь БСШУЯ-ны Сайдын 2003 оны 05 сарын 09 өдрийн 158 тоот тушаалаар батлагдсан журам, БСШУЯ-ны Сайдын Бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлага А/174 тоот тушаалыг баримтлахаас гадна “Бакалаврын сургалтын журам”, “Оюутны сурах үйл ажиллагааг үнэлэх журам”, “Оюутны мэдлэг, чадварыг үнэлэх журам”, Сургалтын талаар баримтлах бодлого, Сургалтын үнэлгээ, Сургалтын гэрээ, Оюутныг бүтээлийн сангаар үнэлэх журам, Төгсөлтийн шалгалтын хөтөлбөр зэргийг эрх зүйн зохицуулалт болгон ашигладаг байна.

Үнэлгээний хэлбэр

- ✓ БСШУ-ны Сайдын бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлагын хүрээнд үнэлэх
- ✓ Тухайн курсын оюутнуудын эзэмших чадварын биелэлийг шалгах
- ✓ Ирц, идэвх, Бие даалтын ажил
- ✓ Батлах шалгалт
- ✓ Ерөнхий суурь мэдлэгийн багц шалгалт
- ✓ Мэргэжлийн суурь хичээлүүдийн багц шалгалт гэсэн хэлбэрүүдтэй байна.

Зураг 16. Үнэлгээний хэлбэр

БСШУ-ны Сайдын бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлагад “хичээл бүрийн үнэлгээний зэрэгцээ хөтөлбөрийн үндсэн үе шат бүрийн үр дүнг дараах хэлбэрээр үнэлнэ”.

- Явцын үнэлгээ
- Улирлын үнэлгээ
- Ур чадварын үнэлгээ
- Бусад үнэлгээ гэж тусгасан байна.

Үнэлгээнд тавигдах шаардлага:

БСШУ-ны Сайдын бакалаврын хөтөлбөрт тавигдах нийтлэг шаардлагад “Үнэлгээ нь суралцах үйл явцыг дэмжсэн, бодитой, үнэлгээний нийтлэг жишигтэй харьцуулах

боломжтой байх, хөтөлбөрийн үр дүн нь мэргэжлийн эрх олгохтой холбогдох тохиолдолд харгалзах мэргэжлийн шалгалтын үнэлгээний аргачлалтай нийцэхүйц байна” гэж заасан байна

- Их дээд сургуулиуд сургалтын хөтөлбөртөө оюутны мэдлэг чадварыг үнэлэх үнэлгээ нь тэдний бие даан суралцах үйл ажиллагааг дэмжих, хөгжүүлэх, багшийн зөвлөн туслах, чиглүүлэх, хамтран ажиллах зарчмыг удирдлага болгох ба шинжлэх ухааны үндэстэй, бодитой, шударга, ил тод байх зарчимд суурилдаг тухай бичсэн байна.
- Дээд боловсролын зэрэг олгох сургалтад багц цагийг хэрэглэх, суралцагчдын мэдлэг, чадварыг дүгнэхэд баримтлах журам-ын гуравдугаар зүйлийн 13-заалтад Суралцагчийн мэдлэг, чадвар, дадлыг үнэлэхэд А, В, С, D, F гэсэн үсгэн дүн, 4, 3, 2, 1, 0 гэсэн тоон дүн болон процентон дүн хэрэглэнэ. Түүнчлэн тооцов, үл тооцов гэсэн тэмдэглэгээг хэрэглэж болно гэж заасан байна.

Хүснэгт 24. Суралцагчийн тоон болон үсгэн үнэлгээ

№	Рейтингийн оноо	Тоон үнэлгээ	Үсгэн үнэлгээ	Үнэлгээний болзол
1.	100	4.0	А	Тухайн хичээлийн агуулгыг бүрэн бүтээлчээр ойлгож, мэдлэг эзэмшсэн, хичээлийн ухагдахуун ойлголтуудыг практик хэрэглээнд чадварлаг ашиглаж чадахыг харуулна.
2.	99			
3.	98			
4.	97	3.9		
5.	96			
6.	95			
7.	94	3.8		
8.	93			
9.	92			
10.	91			

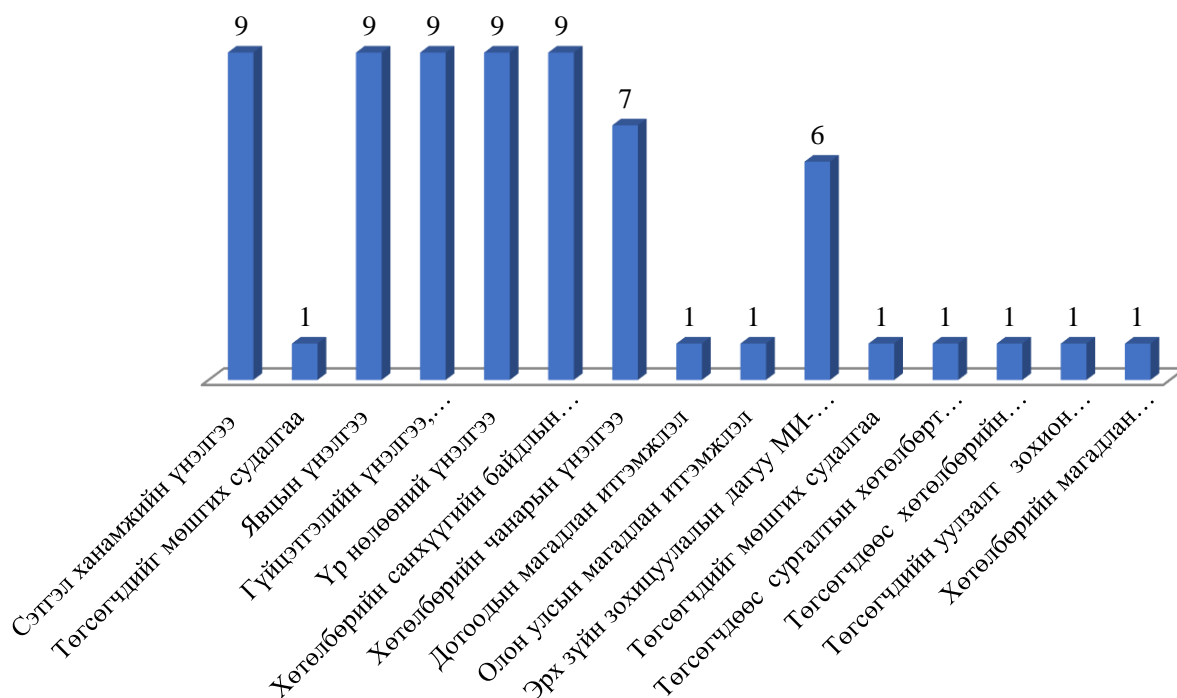
- Судалгаанд хамрагдсан нийт сургуулийн 45,4 хувь нь суралцагчийн үнэлгээ бүлгийг сургуулийн хөтөлбөртөө тусгажээ.
- Хөтөлбөрийн үндсэн үе шат бүрийн үр дүнг үнэлэх талаар төдийлөн тусгаагүй.
- Зарим их дээд сургуулиуд үнэлгээний шалгуур, үнэлгээний бүрэлдэхүүн хэсэг, үнэлгээний зохион байгуулалт, оюутны мэдлэг, чадварыг үнэлэхэд анхаарах зүйлс зэргийг багтаасан байна.

Цаашид А/174-т хөтөлбөрийн үндсэн үе шат бүрийн үр дүнг үнэлэх талаар тодорхой тусгах шаардлагатай байна.

10. ХӨТӨЛБӨРИЙН ЧАНАРЫН БАТАЛГААЖУУЛАЛТ

Хөтөлбөрийн чанарын баталгаажуулалтын чиглэлээр сургалтын хөтөлбөртөө тусгасан байдлыг тоймлон авч үзвэл:

Зураг 17. Хөтөлбөрийн чанарын баталгаажуулалттай холбоотой судалгааны ажлууд

Их, дээд сургуулиудын 75.0 хувь нь сургалтын хөтөлбөрийн “Хөтөлбөрийн чанарын баталгаажуулалт” хэсэгт чанарын үнэлгээний чиглэлээр судалгаа хийдэг байна. Магадлан итгэмжлэлд эрх зүйн зохицуулалтын дагуу бэлтгэнэ гэсэн заалт нийт сургуулийн 50 хувьд байна. Бусад үзүүлэлт тус бүр 8.3 хувийг эзэлжээ.

Зарим их дээд сургуулиудын хувьд Сэтгэл ханамжийн үнэлгээ (оюутнууд, төгсөгчдөөс), Явцын үнэлгээ (оюутны ахиц дэвшилд үе шаттай хийх үнэлгээ), Гүйцэтгэлийн үнэлгээ (Ажил олгогч, мэргэжлийн хөндлөнгийн үнэлгээ, Үр нөлөөний үнэлгээ (Мэргэжлийн салбар дахь нөлөөллийг үнэлэх), Хөтөлбөрийн санхүүгийн байдлын шинжилгээ үнэлгээ, Хөтөлбөрийн чанарын үнэлгээ журам зэргийг Бакалаврын хөтөлбөрт тавих нийтлэг шаардлагыг жагсаан бичсэн байх бөгөөд эдгээрийн дагуу хийх үйл ажиллагааг огт дурдаагүй байна. Иймд БСШУ-ны Сайдын А/174-тушаал “Бакалаврын хөтөлбөрт тавих нийтлэг шаардлага”-д энэ чиглэлээр сургуулийн хийж буй үйл ажиллагаа, судалгааны төлөвлөлт, явц, үр дүнг тусгах талаар тайлбарлан оруулах хэрэгтэй байна.

11. УДИРДЛАГЫН МЭДЭЭЛЭЛИЙН СИСТЕМ

Төрийн өмчийн болон төрийн бус өмчийн дээд боловсролын сургалтын байгууллагуудын ашиглаж байгаа Боловсролын удирдлага, мэдээллийн системүүд нь тухайн сургуулийн өөрийн онцлогтойгоор боловсруулагдсан байна. Боловсролын удирдлага, мэдээллийн системийн тусламжтайгаар:

Оюутан:

- Оюутан цахим картыг ашиглан шалгалтын дүн болон суралцах хугацаандаа судалсан бүх хичээлийн дүн, кредит болон ерөнхий голч дүнг харах
- Өөрийн хувийн мэдээлэл, төлбөрийн мэдээлэл зэргийг хянах боломжтой.
- Хичээл зааж байгаа багш нар:
- Заасан хичээлийн явцын үнэлгээг ums системд оруулах, сурлагын амжилт, чанарын үзүүлэлтийг авах боломжтой.

Зөвлөх багш:

- Ангийн оюутнуудын анкет ба бусад материалыг харах,
- Оюутнуудын судалсан хичээлүүдийн дүн, кредит, ерөнхий голч дүн зэрэг мэдээллийг харах

Сургуулийн захиргаа, тухайлбал сургалтын алба, бүртгэл мэдээллийн алба, оюутны хөгжлийн алба:

- Оюутны мэдээллийг харах, түүнийг ашиглан судалгаа хийх
- Оюутны дүнгийн болон суралцаж байгаа тухай тодорхойлолтыг гаргах
- Тухайн улиралд орох хичээлүүдийн хуваарь, заалгаж байгаа багшийг нь мэдэх
- Төгссөн оюутны диплом болон дипломын хавсралтыг бэлдэх ба хэвлэх
- Ерөнхий дүгнэлт хийх, шийдвэр гаргах
- Хичээл заасан багшийн тухай болон хичээлийн тухай судалгаа оюутнуудаас авах боломжтой.

Санхүүгийн систем:

- Сургуулийн санхүүгийн үйл ажиллагаанд Daemonol программыг ашигладаг. Тус програмаар дамжуулан сургалтын төлбөр төлөлтийг хянах, санхүүгийн орлого зарлагын ангилал, үр дүнгийн мэдээллийг удирдлага авах боломжтой байдаг.

Номын сангийн систем

- Номын сангийн цогц програмыг ашигласнаар оюутан, багш, ажилтан, ажилчид хэрэгцээт номын каталогиос хайлт хийх, уншлагад байгаа эсэхийг үзэх, шинээр нэмэгдсэн ном сэтгүүлийн мэдээллийг авахын зэрэгцээ онлайн номын сангаар үйлчлүүлэх боломжтой.

Судалгаанд хамрагдсан сургуулиудын 45.4 хувь нь сургалтын хөтөлбөртөө удирдлагын мэдээллийн системийн талаар тусгасан бөгөөд 24.0 хувь нь “Xcloud” удирдлага мэдээллийн нэгдсэн программ, MIS сургалтын нэгдсэн програм, Google дээр суурилсан Engrade программ, Google apps mail ШУТИС-ийн МХТС-иас гаргасан "Сургалтын удирдлагын системийн программ", Uniface5.0 системийн веб хувилбаруудыг тус тус ашиглаж байна. Эдгээр мэдээллийн нэгдсэн программууд нь дараах үндсэн хэсгүүдээс бүрддэг байна.

- Өгөгдлийн хэсэг
- Удирдлагын сайт
- Багшийн сайт
- Оюутны сайт
- Эцэг эхийн сайт

Судалгаанд хамрагдсан сургуулиудын 4.1 хувь нь Moodle.zokhiomj.mn мэдээллийн санг, 4.1 хувь нь санхүүгийн DAEMONOL программ, 12.3 хувь нь lib4u номын сангийн нэгдсэн программыг тус тус ашигладаг бол 8.2 хувь нь facebook хуудас нээн тус тус ашигладаг байна. Дээрх сургуулиуд өөрийн сургуулийн сургалтын онцлогт нийцүүлэн удирдлага, мэдээллийн системийн хөгжүүлэн тодорхой хэмжээнд үйл ажиллагаанд амжилттай нэвтрүүлсэн байна. Жил бүр удирдлага, мэдээллийн системийн хөгжүүлэлтийг хийх зорилгоор тодорхой хэмжээнд төсөв хувиарладаг. Түүний дагуу систем дэх хөгжүүлэлтийг хийх, шинэ модуль нэвтрүүлэх зэрэг ажлуудыг зохион байгуулдаг байна. Сургалтын бүхий л үе шатан дахь процессийг автоматжуулах, багш, оюутнуудын үйл ажиллагааг хөнгөвчлөх, ажиллахад хялбар, энгийн байх талаас нь сургууль тус бүр өөр, өөрийн онцлогт тохирсон системийг хөгжүүлж нэвтрүүлсэн байна.

- 58.4 хувь нь сургалтын хөтөлбөртөө энэ талаарх мэдээллийг тусгаагүй нь хөтөлбөрийн боловсруулалтын бүрэн бүтэн байдалтай холбоотой байна.

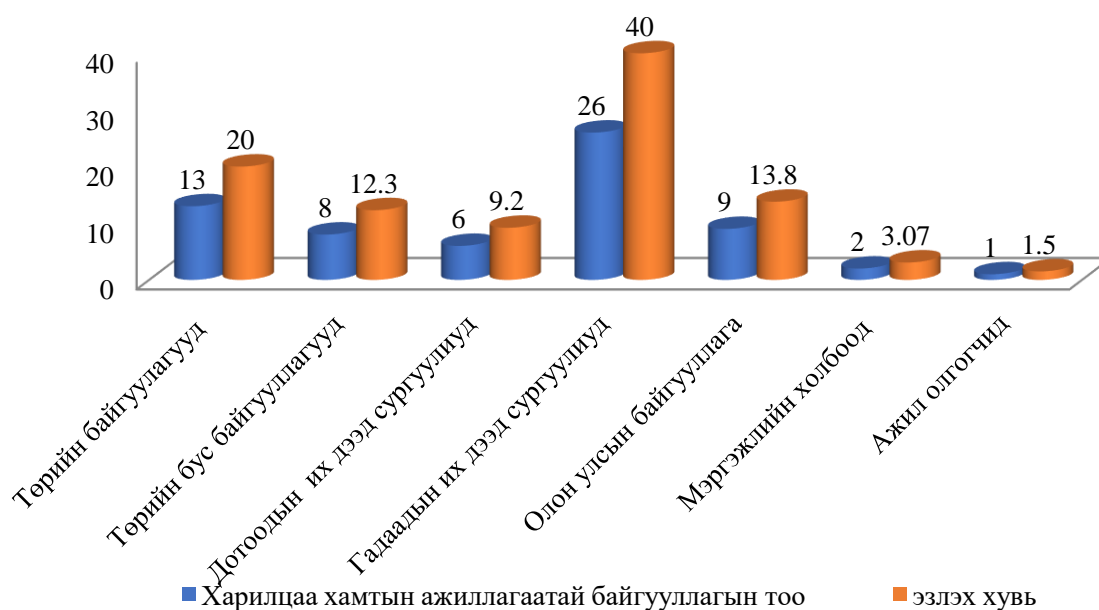
- Санхүүгийн систем болон Номын сангийн цогц програмын талаар дэлгэрэнгүй бичсэн сургууль цөөхөн байна.
- Нийт сургуулийн 73,9 хувь нь багш сургуулийн өмнөх боловсрол бакалаврын сургалтын хөтөлбөрийг 2014-2018 оны хооронд боловсруулсан боловч ихэнх сургуулийн хувьд удирдлагын мэдээллийн сургалтын хөтөлбөрийн бүрэлдэхүүн хэсгийн нэг болох удирдлагын мэдээллийн системийн талаар бичээгүй байна.

Цаашид боловсролын салбарын мэдээллийн системтэй холбогдож ажиллах ажлыг эрчимжүүлэх, улсын хэмжээнд нэгдсэн мэдээллийн сангаас цаг алдалгүй шуурхай мэдээлэл авах, сургалтын байгууллага болон БШУ-ны Яамны харьяа байгууллагууд өөр хоорондоо мэдээлэл солилцох боломжийг нэмэгдүүлэхэд ач холбогдолтой тул удирдлага мэдээллийн системийг сургалтын үйл ажиллагаандаа яаралтай нэвтрүүлэх, сургалтын хөтөлбөрт тодорхой тусгах шаардлагатай.

12. ХАРИЛЦАА ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА

Их, дээд сургууль, төрийн болон төрийн бус байгууллагууд, гадаадын их, дээд сургууль, олон улсын байгууллага, мэргэжлийн холбоод, ажил олгогчид гэсэн үндсэн долоон чиглэлийн байгууллагуудтай харилцаа хамтын ажиллагаатай байна. Чиглэл тус бүрд хамаарах байгууллагын тоог зургаар харуулав (Зураг 18).

Зураг 18. Харилцаа хамтын ажиллагаатай байгууллагын тоо, түүний эзлэх хувь

Төрийн байгууллагууд-20.0 хувь, төрийн бус байгууллагууд-12.3 хувь, гадаадын их, дээд сургуулиуд-40.0 хувь, төрийн их, дээд сургуулиуд-9.2 хувь, олон улсын байгууллага-13.8 хувь, мэргэжлийн холбоод-3.07 хувь, ажил олгогчид-1.5 хувийг тус тус эзэлж байна.

Хүснэгт 25. Их, дээд сургуулиудын хамтын ажиллагаатай байгууллагууд

Ангилал	Хамтран ажилладаг байгууллага	Сургуулиудын тоо
Төрийн байгууллагууд	БСШУСЯ	2
	БМИҮЗ	1
	Засаг даргын тамгын газар	1

	Төрийн байгуулагууд	5
	Хүүхдийн төлөө хэлтэс	1
	Аймгийн нийгмийн хөгжлийн хэлтэс,	1
	Боловсрол соёл урлагийн газар	3
	Ерөнхий боловсролын сургуулиуд	5
	Политехник коллеж	1
	МСҮТөв	1
	Насан туршийн боловсролын газар	1
	Цагдаагийн байгууллага	1
	Онцгой байдлын хэлтэс	1
Дотоодын их дээд сургуулиуд	Төрийн их дээд сургуулиуд	3
	МУБИС	5
	Архангайн багшийн сургууль	2
	Гурван-Эрдэнэ	3
	Дорнод их сургууль	1
	Ховд их сургууль	1
Гадаадын их дээд сургуулиуд	ОХУ-ын Москвагийн их сургууль	1
	ОХУ-ын БГУЭП	1
	ОХУ-ын Томскийн их сургууль	1
	ОХУ-ын В.М.Шукшины нэрэмжит Алтайн боловсролын академи ОХУ-ын Барнаулын Алтай их сургууль	1
	ОХУ-ын Буриадын Их Сургууль	1
	ОХУ-ын Забайкальский Их Сургууль	1
	Литви улсын урлагийн академи	1
	ОХУ-ын Тувагийн улсын их сургууль	1
	БНХАУ-ын Харбины багшийн их сургууль	1
	БНХАУ-ын СИАС их сургууль	1
	БНХАУ-ын Өвөрмонголын Үндэстний их сургууль	1
	БНХАУ-ын Хайлаар Хөлөнбуйрын их сургууль	1
	АНУ-ын Колумбын коллеж	1
	АНУ-ын Миссисурри мужийн их сургууль	1
	АНУ-ын калифорний Баптист их сургууль	1
	Японы Хирошимагийн их сургууль	1
	Япон улсын Мейжи их сургууль	1
	Япон улсын Нагоя их сургууль	1
	Япон улсын Оберлин их сургууль	1
	Япон улсын Шова их сургууль	1
	Германы Грайфсвальдын их сургууль	1
	Берлиний Чөлөөт их сургууль	1
	ХБНГУ-ын улсын их сургууль	1
	БНСУ-ын Кимчеон их сургууль	1
	БНСУ-ын Кунгнам их сургууль	1
	БНСУ-ын Дэгү их сургууль	1
Төрийн бус байгууллагууд	Төрийн бус байгууллагууд	4
	Хүүхдийн төлөө үндэсний төв	1
	Хүний эрхийн үндэсний комисс	1
	Монголын залуучуудын холбоо	1
	Шангри-Ла Монгол	1

	Хас банк	1
	Хүйсийн тэгш эрхийн төв	1
	Гүнж төв	1
Олон улсын байгууллага	Ази номхон далайн их сургуулиудын холбоо	1
	Адра олон улсын байгууллага	1
	Солонгосын КОИСА Олон улсын байгууллага	1
	Дэлхийн зөн олон улсын байгууллага	1
	Японы Хүүхдийг Ивээх Сан	2
	Дэлхийн байгаль хамгаалах сан	1
	Японы Жайка олон улсын байгууллага	2
	Картик-Чех	1
	Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллага /ILO/	1
Мэргэжлийн холбоод	Мэргэжлийн холбоод	4
	Францын тахь хамгаалах холбоо	1
Ажил олгогчид		4

Дотоод, гадаадын хамтын үйл ажиллагааны хүрээг багцлан авч үзвэл:

1. Гадаад, дотоодын ижил төрлийн хөтөлбөртэй их, дээд сургуулиудтай

- Сургалт, эрдэм шинжилгээ судалгааны чиглэлээр хамтран ажиллах,
- Хамтарсан хөтөлбөр хэрэгжүүлэх
- Сургалтын хөтөлбөрийг сайжруулан боловсруулах
- Сургалтын хөтөлбөрийн туршлага судлах
- Сургалтын стандарт туршлага судлах
- Сургалтын төлөвлөгөөг харьцуулан судлах
- Хамтарсан судалгааны төсөл хэрэгжүүлэх
- Эрдэм шинжилгээний хурал зохион байгуулах
- Багш, оюутан солилцох
- Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх туршлага солилцох

2. Ажил олгогч төр, хувийн хэвшлийн байгууллагуудтай

- Ажил олгогчтой нартай хамтарсан сургалт семинар зохион байгуулах
- Ажлын байрны үзэсгэлэн яармаг
- Хэлэлцүүлэг
- Сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгөх
- Оюутны ажиглах дадлага
- Туршин заах дадлага
- Багшлах дадлага хийх дадлагын түшиц болгон хамтран ажилладаг байна.
- Багшлах боловсон хүчин дутагдаж байгаа орон нутгийн удирдлага, боловсролын газартай хамтын гэрээ байгуулж ажиллах
- Төгсөгчдийн холбооны үйл ажиллагааг өргөжүүлэх
- Ажилд зуучлах

3. Олон улсын байгууллага, мэргэжлийн холбоодтой

- Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх
- Туршлага солилцох
- Багш нарын солилцох
- Оюутан солилцох зэргээр хамтран ажилладаг талаар тусгажээ.

Дотоод, гадаад харилцаа, хамтын ажиллагааг үйл ажиллагааны төрлөөр нь аваад үзэхэд ижил төстэй хөтөлбөр хэрэгжүүлдэг гадаадын их, дээд сургуулиудтай хамтран ажиллах нь хамгийн их хувийг эзэлж байна. Энэ нь БСШУ-ны Сайдын А/174-тушаал “Бакалаврын хөтөлбөрт тавих нийтлэг шаардлага” –д туссан хөтөлбөрийн агуулга нь дотоод гадаадын их дээд сургуулиуд ялангуяа нийтэд хүлээн зөвшөөрөгдсөн нэр хүндтэй сургуулийн хөтөлбөртэй харьцуулах боломжтой байна гэсэн заалттай нийцэж байна. Харин төр, хувийн хэвшлийн, төрийн бус байгууллагууд, мэргэжлийн холбоод, ажил олгогчидтой хамтын ажиллагаа харьцангуй бага байна.

Дүгнэлт

1. Их, дээд сургуулиудад хэрэгжих сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулах, хэрэгжүүлэх, хяналт тавих системийг боловсронгуй болгохын тулд дэлхийн шилдэг их сургуулиудын жишгийн хүрээнд батлагдсан журмын дагуу тэнхим, бүрэлдэхүүн сургуулийн хөтөлбөрийн дэд хороо, ерөнхий суурийн дэд хороо, хөтөлбөрийн ерөнхий хороод ажиллаж байна;
2. Зарим их сургуулийн сургалтын хөтөлбөрийн бүрэлдэхүүн хэсэгт сургалт явуулж ирсэн түүх, туршлага дэд бүлгийг шинээр оруулж бичсэн онцлогтой;
3. Хөтөлбөрийн үр дүн хэсгийг тусгай бүлэг болгон авч үзэн хөтөлбөрөөр эзэмших мэдлэг, чадвар, хандлагын жагсаалтыг гаргаж, хөтөлбөрийн сургалтын зорилго, зорилтуудын хоорондын уялдаа холбоог томъёолсон;
4. Сургалтын төлөвлөгөөний хичээлүүд болон хөтөлбөрийн хүрэх үр дүнгийн жагсаалт хоорондын хамаарлыг харуулсан сургалтын төлөвлөгөөний матриц, хичээл хоорондын холбоосыг харуулсан схемийг боловсруулсан;
5. Цөөн хэдэн сургууль сургалтын үйл ажиллагаанд ашигладаг аргуудаас нэрлэсэн, сургалтын явцад ямар үйл ажиллагаа явуулдаг талаар тайлбарласан байна. Бакалаврын хөтөлбөрт тавих нийтлэг шаардлагын 2.4.2 болон 2.4.3 дугаар заалтуудын талаарх дэлгэрэнгүй мэдээлэл дутмаг бөгөөд ихэнх сургуулиуд дээрх заалтуудыг хуулж бичсэн байна.
6. Төгсөгчдийн эзэмших мэдлэг, чадварыг тодорхойлсон боловч түүнийгээ оюутны үнэлгээ, хичээлийн хөтөлбөрт хэрхэн тусгах нь тодорхойгүй байна.

Цаашид Бакалаврын хөтөлбөрт тавих нийтлэг шаардлагад нийцүүлэн сайжруулан боловсруулах хэрэгтэй байна.

2.2. Гадаадын улс орнуудын багш бэлтгэх туршлага

2.2.1. Австралийн багш бэлтгэх туршлага

Австралийн боловсролын систем нь үндэсний, муж эсвэл орон нутаг, сургууль гэсэн шатлалтай. Муж эсвэл орон нутаг бүр дэх багш зохицуулах байгууллагууд багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрийг магадлан итгэмжлэх, багш нарыг бүртгэх, гүйцэтгэлийг хянах, хөгжүүлэх стандартыг тогтоох үүрэгтэй.

Австралийн Багшийн мэргэжлийн стандартууд нь багш нарыг шаардлагатай чадамж эзэмшсэн эсэхийг үнэлж болохуйц чанарын баталгаажуулалтын үндэсний хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн механизм юм. 2010 онд Боловсролын сайд нарын баталсан уг стандарт нь багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрийг магадлан итгэмжлэх, багшлах эрх олгох арга аргачлалын үндэслэл болдог. Австралийн Багшийн мэргэжлийн стандарт (APST) нь Австралийн багш, багшлахуйн удирдамжийн хүрээ (AITSL, 2013) юм. АБМС нь мэргэжлийн мэдлэг, дадлага, оролцоо гэсэн гурван хүрээтэй.

Хүснэгт 26. Австралийн Багшийн мэргэжлийн стандарт

Домэйн	Стандарт
Мэргэжлийн мэдлэг	1. Сурагч, тэдний хэрхэн суралцдагийг мэдэх
	2. Агуулга, түүнийг хэрхэн заах талаар мэдэх
Мэргэжлийн дадлага	3. Сургалтыг үр дүнтэй төлөвлөх, хэрэгжүүлэх
	4. Дэмжлэг болох, аюулгүй суралцах орчныг бүрдүүлж, хадгалах
	5. Сурагчийн суралцахуйг үнэлэх, хариу мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх, тайлагнах
Мэргэжлийн оролцоо	6. Мэргэжлийн сургалтад хамрагдах
	7. Хамт ажиллагсад, эцэг эх/карьер болон олон нийттэй мэргэжлийн түвшинд хамтран ажиллах

Австралийн сургуульд багшлах эрхтэй болохын тулд бүх багш нар магадлан итгэмжлэгдсэн дээд боловсролын багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрт хамрагдах ёстой ба доод тал нь дөрвөн жил суралцан дээд боловсрол эзэмшсэн байх шаардлагатай. Багш мэргэжилтэй болох гурван үндсэн арга зам байдаг.

- Багш боловсролын дөрвөн жилийн бакалаврын зэрэг. Энэ нь ихэвчлэн бага ангийн багш нарт зориулагдсан байна.
- Хосолсон зэргийн хөтөлбөр - тодорхой мэргэжлийн зэрэг олгох хоёр жилийн сургалт болон багш боловсролын сургалт. Ихэнх их дээд сургуулиуд дөрвөн жилийн хугацаатай энэ хувилбарыг санал болгодог (жишээлбэл, урлагийн бакалавр болон багшлахуйн бакалавр хосолсон байх). Энэ нь ихэвчлэн ерөнхий боловсролын сургуулийн багш нарт зориулагдсан байна.
- Эрдмийн зэргээс гадна төгсөлтийн дараах хоёр жилийн багш бэлтгэх сургалт (Боловсролын диплом эсвэл Багшлахуйн магистрын зэрэг (бага ба/эсвэл дунд)).

Сургуулийн өмнөх, дунд боловсролын (ерөнхий хичээлүүд) багш нар ISCED 6 (бакалаврын зэрэг) түвшнийг хангасан байна. Харин ерөнхий боловсролын сургуулийн мэргэжлийн сургалт хариуцсан багш нарын мэргэжлийн доод түвшин ISCED 4 байх ёстой.

Ерөнхий боловсролын сургуулийг төгссөн багш болох хүсэлтэй суралцагчид суралцах хөтөлбөрийн босго оноотой тэнцэх, эсвэл түүнээс их байх Австралийн дээд боловсролын

элсэлтийн зэргийн (ATAR) оноотой байх шаардлагатай. Их дээд сургуулиудад багш бэлтгэх боловсролын сургалтад оюутнуудыг сонгон элсүүлэх бусад нэмэлт шаардлагууд байдаг.

Боловсролын мэргэжлийн сургалтын хүрээнд судлагдахууны сургалтын хөтөлбөр, сурган хүмүүжүүлэх хичээлүүд, хүүхдийн сэтгэл зүй, хөгжил (жишээ нь: тоглоомын онол, дадлага), ерөнхий боловсрол судлал, мэргэжлийн дадлага туршлагыг судална. Бага ангийн багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрийн хүрээнд бага ангийн сурагчдад заах агуулгатай холбоотой бүх хичээлийг судалдаг. Дунд боловсролын багшаар бэлтгэгдэж буй оюутнууд багш бус мэргэжлийн боловсрол эзэмших оюутнуудтай ижил хичээлүүдийг судалдаг. Багшлах бакалаврын зэргийн хөтөлбөрийн хүрээнд хамгийн багадаа 80 хоногийн багшлах дадлагыг, төгсөлтийн дараах сургалтын хүрээнд 60 хоногийн багшлах дадлагыг хийдэг.

Багш нарыг тогтмол стандартын өндөр түвшинд бэлтгэж байгаа эсэхийг баталгаажуулахын тулд үндэсний хэмжээнд хүлээн зөвшөөрсөн стандарт, журмыг ашиглан багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрүүдийг муж, орон нутгийн багш зохицуулах байгууллага магадлан итгэмжилдэг.

2.2.2. АНУ-ын багш бэлтгэх туршилага

АНУ-ын Калифорни муж

Калифорнийн багшийн мэргэжлийн стандартад (Credentialing, 2009) тухайн мужийн багш нарын хувьд хамгийн сайн туршилага болох зүйлсийг онцлон тусгадаг.

Хүснэгт 27. Калифорнийн багшийн мэргэжлийн стандарт

Стандарт	Шалгуур
Бүх сурагчийг суралцахуйд татан оролцуулах, дэмжих	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сурагчдын мэдлэгийг суралцахуйд татан оролцуулахад ашиглах 2. Сурагчдын өмнөх мэдлэг, амьдралын туршилага, сонирхлыг суралцахуйтай нь холбох 3. Хичээлийн агуулгыг бодит амьдралын чухал хам сэдэвтэй холбох 4. Сурагчдын суралцах олон талт хэрэгцээг хангахын тулд олон төрлийн сургалтын стратеги, нөөц, технологийг ашиглах 5. Эрэл хайгуул хийх, асуудал шийдвэрлэх, эргэцүүлэн бодох замаар шүүн тунгаах чадварыг хөгжүүлэх 6. Сурагчийн суралцахуйд хяналт тавих, сургалтын явцад тохирох зааварчилгааг өгөх
Сурагчийн суралцах үр дүнтэй орчныг бүрдүүлэх, хадгалах	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сурагч бүрд шударга, хүндэтгэлтэй хандан халамжлах хамт олны дунд нийгмийн хөгжил, хариуцлагыг дэмжих 2. Сурагчийн суралцахуйг дэмжих, олон талт байдлыг эргэцүүлэх, сурагч хоорондын бүтээлч, үр ашигтай харилцааг хөхиүлэн дэмжих материаллаг эсвэл виртуал сургалтын орчныг бүрдүүлэх 3. Бие бялдар, оюун ухаан, сэтгэл зүйн таатай сургалтын орчныг бүрдүүлэх, хадгалах 4. Бүх сурагчдад зохих дэмжлэг үзүүлэх, өндөр хүлээлтэй, нягт нямбай тогтоосон сургалтын орчныг бүрдүүлэх 5. Хувь хүний болон бүлэг хамт олны зан үйлийн өндөр түвшний стандартыг хөгжүүлэх, харилцах, хадгалах 6. Бүх сурагчдын сурч боловсрох эерэг зан үйлийг дэмжсэн уур амьсгалыг бүрдүүлэхийн тулд хичээлийн дэг журам, дүрэм, хэм хэмжээг тогтоох 7. Сургалтыг оновчтой болгохын тулд сургалтын цагийг хэрэглэх

Сурагчийн суралцах хичээлийн агуулгыг ойлгох, зохион байгуулах	<ol style="list-style-type: none"> 1. Судлагдахууны агуулга, академик агуулгын стандарт, сургалтын хөтөлбөрийн хүрээний талаарх мэдлэгээ харуулах 2. Сурагчийн хичээлийн агуулгыг ойлгох байдлыг баталгаажуулахын тулд сурагчийн хөгжил, ур чадварын талаарх мэдлэгийг хэрэглэх 3. Сурагчийг тухайн сэдвийг ойлгоход чиглүүлэх үүднээс сургалтын хөтөлбөрийг зохион байгуулах 4. Хичээлийн агуулгад тохирсон сургалтын стратегийг хэрэглэх 5. Агуулгыг бүх сурагчдад ойлгомжтой болгохын тулд нөөц, технологи, стандартад нийцсэн сургалтын хэрэглэгдэхүүнийг ашиглах, тохируулах 6. Англи хэлтэй сурагчид, тусгай хэрэгцээтэй сурагчдын хэрэгцээг харгалзан тэгш хүртээмжтэй агуулгаар хангах
Бүх сурагчийн суралцах туршлагыг харгалзан сургалтыг төлөвлөх, зохиомжлох	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сурагчдын суралцахад бэлэн байдал, хэлний мэдлэг, соёл, хувь хүний хөгжлийн талаарх мэдлэгийг сургалтыг төлөвлөхөд хэрэглэх. 2. Сурагчийн суралцахуйн зорилгыг тодорхойлох, илэрхийлэх 3. Сурагчийн суралцахуйд дэмжлэг үзүүлэх урт болон богино хугацааны сургалтын төлөвлөгөөг боловсруулах, эрэмбэлэх 4. Бүх сурагчийн суралцах хэрэгцээг хангахуйц стратегийг тусган сургалтыг төлөвлөх 5. Бүх сурагчийн суралцах хэрэгцээг үнэлж, түүнд нийцүүлэн сургалтын төлөвлөгөө, сургалтын хэрэглэгдэхүүнийг өөрчлөх
Сурагчийн суралцах явцыг үнэлэх	<ol style="list-style-type: none"> 1. Үнэлгээний төрлүүдийн зорилго, шинж чанар, хэрэглээний талаарх мэдлэгээ хэрэгжүүлэх 2. Сургалтыг хөгжүүлэхийн тулд төрөл бүрийн эх сурвалжаас үнэлгээний өгөгдлийг цуглуулах, дүн шинжилгээ хийх 3. Сурагчийн суралцахуйд хяналт шинжилгээ хийхийн тулд бие даан болон хамтран ажиллагсадын хамтаар өгөгдлийг хянах 4. Сургалтын зорилгоо тодорхойлох, сургалтыг төлөвлөх, төрөлжүүлэх, өөрчлөхөд үнэлгээний өгөгдлийг хэрэглэх 5. Бүх сурагчийг өөрийгөө үнэлэх, зорилгоо тодорхойлох, ахиц дэвшилдээ хяналт тавих үйл ажиллагаанд татан оролцуулах 6. Сурагчийн суралцах үйл ажиллагааг үнэлэх, дүн шинжилгээ хийх, харилцахад туслах боломжит технологийг хэрэглэх 7. Үнэлгээний мэдээллийг хэрэглэн сурагч, тэдний гэр бүлийнхэнд цаг алдалгүйгээр тодорхой ойлгомжтой хариу мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх
Мэргэжлийн сурган хүмүүжүүлэгч болж хөгжих	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сурагчийн суралцах үйл ажиллагаанд дэмжлэг болох сургалтын дадлага туршлагын талаар эргэцүүлэн тусгах 2. Мэргэжлийн зорилгоо тодорхойлж, тасралтгүй, зорилготой мэргэжлийн өсөлт, хөгжилд оролцох 3. Багш, сурагчийн сурах үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэхийн тулд хамтран ажиллагсад болон мэргэжлийн өргөн хүрээний бүлэг хамт олонтой хамтран ажиллах 4. Сурагчийн сурах үйл ажиллагааг дэмжих зорилгоор гэр бүлтэй нь хамтран ажиллах 5. Хичээлийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх үүднээс орон нутгийн олон нийтийг татан оролцуулах 6. Бүх сурагчийг сэдэлжүүлэх, итгэл үнэмшил, тууштай байдлыг хадгалахын тулд мэргэжлийн үүрэг хариуцлагыг удирдан зохицуулах 7. Мэргэжлийн хариуцлага, шударга, ёс зүйтэй байдлаа харуулах

Калифорнид багш болох хүмүүс боловсролын чиглэлээр магадлан итгэмжлэгдсэн бакалаврын зэрэгтэй байх, эсвэл сонгосон хичээлүүдээр бакалаврын сургалтад хамрагдаж, дараа нь багшлах чиглэлээр магистрын зэрэг хамгаалсан байх ёстой.

Багш итгэмжлэлийн комисс (СТС) нь багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрүүдийг “Магадлан итгэмжлэлийн хүрээ: Калифорни дахь сурган хүмүүжүүлэгчийн бэлтгэл” (СТС, 2007)-ийн дагуу магадлан итгэмжилдэг.

АНУ-ын Вашингтон муж

Вашингтон мужид Вашингтон мужийн хууль тогтоох байгууллагаас баталсан боловсролын шинэчлэлийн тухай хуулийн төсөл “E2SSB 6696”-д заасан гүйцэтгэл, хариуцлагын талаар тодорхой тусгасан стандарт, шалгуурууд байдаг. Вашингтон мужийн хууль тогтоох байгууллагаас тодорхойлсон багшийг үнэлж дүгнэх хамгийн доод шалгуурыг дараах хүснэгтэд харуулав.

Хүснэгт 28. Вашингтон мужийн боловсролын стандарт

Стандарт	Тайлбар
Заах чадвар	Өдөр тутмын хичээлийг чадварлаг төлөвлөх, заах, үүнийг хэрэгжүүлэх зохих мэдлэгтэй болохоо харуулах
Анги танхимын зохион байгуулалт	Багш нь ангийнхаа орчныг зохицуулж чаддаг байх.
Мэргэжлийн бэлтгэл, тэтгэлэг	Багш нь боловсролын онолын мэдлэг, мөн мэргэжлээрээ үнэнч байхыг харуулдаг.
Шаардлагатай үед сайжруулалт хийх хичээл зүтгэл	Шаардлагатай тохиолдолд мэргэжлийн өсөлтийг харуулдаг.
Сурагчийн сахилга бат, ирцийн асуудлыг шийдвэрлэх	Гэрчилгээ авсан багш нь сургалтын нөхцөл байдал дахь хүний тогтвортой бус төлөвлөгдөөгүй үйлийг зохицуулах чадвартай байх
Сурагчдад хичээл заах сонирхол	Багш бүх сурагчийнхаа суралцах үйлд идэвх зүтгэл гарган бие сэтгэлээ зориулдаг байх
Хичээлийн агуулгын талаарх мэдлэг	Зааж буй хичээлийн агуулгын талаар зохих мэдлэг, ур чадвартай.

Багш боловсролын бүх хөтөлбөрийг Вашингтон мужийн Ахиц амжилтын Зөвлөлөөр батлуулсан байх ёстой. Вашингтон мужид багшаар ажиллахын тулд хамгийн багадаа дөрвөн жилийн бакалаврын зэргийн сургалт, хорь гаруй магадлан итгэмжлэгдсэн коллеж, мужаас зөвшөөрөл авсан коллеж, их сургуулиас зохион байгуулдаг мужаас баталсан багш бэлтгэх хөтөлбөрт хамрагдах шаардлагатай. Вашингтон мужид хүлээн зөвшөөрөгдсөн багш бэлтгэх хөтөлбөрт хамрагдах хүсэлтэй хүмүүс тохирох онооны дундажтай байхаас гадна үндсэн ур чадварын шалгалтад тэнцсэн байх ёстой.

2.2.3. Английн багш бэлтгэх туршлага

Нэгдсэн Вант Улсын Боловсролын газар нь Английн боловсролын асуудлыг эрхэлдэг. Багшийн стандартыг 2011 оноос мөрдөж эхэлсэн. Стандартад Мэргэшсэн багшийн статус (QTS) хүртсэн багш нараас хүлээгдэж буй хамгийн бага дадлага туршлагыг тусгасан байдаг.

Хүснэгт 29 . Английн багш нарын стандарт

Стандарт	Шалгуур
Багшлахуй	<ol style="list-style-type: none">1. Сурагчдыг сэдэлжүүлэх, урам зориг өгөх, өөрсдийгөө туршин сорихоор хүлээгдэж буй үр дүнг өндрөөр томъёолох2. Сурагчдын гаргасан ахиц дэвшил, эерэг үр дүнг сурталчлах3. Хичээл судлагдахуун, сургалтын хөтөлбөрийн талаар мэдлэг сайтай болохоо харуулах4. Зохион байгуулалт сайтай хичээлүүдийг төлөвлөх, заах5. Бүх сурагчдын давуу тал, хэрэгцээнд нийцүүлэн заах аргаа тохируулах

	6. Үнэлгээг зөв, үр бүтээлтэй хэрэглэх 7. Сургалтын сайн, аюулгүй орчныг бүрдүүлэхийн тулд зан үйлийг үр дүнтэй удирдан зохион байгуулах 8. Мэргэжлийн үүрэг хариуцлагыг илүү өргөн хүрээнд биелүүлэх
Хувийн болон мэргэжлийн төлөв байдал	9. Багш нар тухайн мэргэжилд итгэх олон нийтийн итгэлийг дээдэлж, сургуулийн дотор болон гадна ёс зүй, зан үйлийг өндөр түвшинд баримтлах ёстой. 10. Багш нар ажиллаж буй сургуулийнхаа ёс зүй, бодлого, үйл ажиллагааг зохих ёсоор, мэргэжлийн түвшинд авч үзэж, ирц, цагийг ягштал баримтлах ёстой. 11. Багш нар мэргэжлийн үүрэг, хариуцлагыг тодорхойлсон хууль тогтоомжийн талаар ойлголттой байж, үргэлж түүний хүрээнд ажиллах ёстой.

Бага, дунд ангийн багш бэлтгэх боловсрол олгох хугацаа 4 жил, үүнд бакалаврын зэрэг олгох 3 багагүй жил (академик сургалт), багш бэлтгэх сургалт (ИТТ) 1 жил (сурган хүмүүжүүлэх сургалт/дадлага) байдаг. Багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрт оюутан сонгон шалгаруулахдаа голчлон үнэлгээний онооны нийлбэрийг харгалзан үздэг.

Багш бэлтгэх сургалтын хөтөлбөрийг Багшийн стандарт (2011)-д нийцүүлэн боловсруулах шаардлагатай байдаг. Дадлагажигч багш нарыг эхлээд уг стандартыг хангаж буй эсэхийг үнэлдэг байна. Боловсролын газар нь бага, дунд ангийн багшийн анхан шатны багшийн сургалтыг зохион байгуулдаг байгууллагыг магадлан итгэмжлүүлдэг. Багш бэлтгэх сургалтын агуулга Багш бэлтгэх сургалтын цөм агуулгын хүрээтэй уялдах ёстой. Бага, суурь боловсролын багш бэлтгэх боловсролын багшлах дадлагын үргэлжлэх хугацааг цагаар тодорхойлоогүй боловч цагийн доод хязгаарыг долоо хоногт 15 цаг байхаар санал болгосон байна.

2.2.4. Ирландын багш бэлтгэх туршилага

Бага ангийн багш бэлтгэх боловсролыг дөрвөн жилийн боловсролын бакалаврын хөтөлбөрөөр (ISCED 6) суралцан эзэмшиж болно. Түүнчлэн бакалаврын зэргийн хөтөлбөрөө дүүргээд, боловсролын мэргэжлийн магистрын хөтөлбөрөөр (ISCED 7) нийт 6 жил суралцан эзэмших боломжтой, энэ тохиолдолд төгсөгчдөд боловсролын мэргэжлийн магистрын зэрэг (ISCED 7) олгодог. Бага ангийн багш бэлтгэх боловсролын бакалаврын хөтөлбөрт хамрагдах оюутнуудыг ерөнхий боловсролын сургуулийн шалгалтын дүнд үндэслэн сонгодог ч тэд ирланд, англи хэл, математикаар авбал зохих доод үнэлгээ болон бусад академик шаардлагыг хангасан байх ёстой.

Бага ангийн багш бэлтгэх боловсролд амжилттай хамрагдсан нэр дэвшигчдийн хувьд багшлах дадлагад тохирох эсэхийг тодорхойлох нэмэлт үйл явц байдаг. Үүнд:

1. Гарда магадлах шалгалт: Дээд боловсролын байгууллага оюутнуудыг бүртгэхээс өмнө багш боловсрол эзэмшихээр суралцах бүх оюутнууд ял шийтгэл эсвэл эрүүгийн хариуцлага хүлээж байсан эсэхийг тогтоох Гарда магадлах шалгалтад хамрагддаг. Хэрэв ял шийтгэл хүлээж байсан нь нотлогдвол тухайн оюутныг хөтөлбөрөөр үргэлжлүүлэн суралцах эсэхийг шийдүүлэхээр асуудлыг дээд боловсролын байгууллагын дэргэдэх Хяналтын хороонд шилжүүлдэг.
2. Эрүүл мэндийн шаардлага: Зарим дээд боловсролын байгууллага багшийн боловсрол эзэмших бүх оюутныг суралцаж буй хичээлийн шаардлагыг хангах, тэр дундаа сургуульд хуваарилахад тэдний чадамжид сөргөөр нөлөөлж болзошгүй өвчин, хөгжлийн

бэрхшээлтэй эсэхийг тогтоох эрүүл мэндийн мэдээллийн маягтыг бөглөхийг шаарддаг. Оюутанд бүрэн эсвэл хэсэгчилсэн байдлаар эрүүл мэндийн ноцтой байдал, хөгжлийн бэрхшээл, эсвэл сэтгэлзүйн асуудал илэрсэн тохиолдолд тэднийг ганцаарчилсан үзлэгт үнэлгээнд хамруулан, боломжийн нөхцөлөөр хангавал суралцаж буй хөтөлбөрийн шаардлагыг биелүүлэх боломжтойг тогтоовол тухайн оюутныг хасалгүй суралцуулдаг.

Бага ангийн багш бэлтгэх боловсролын бакалаврын сургалтаа төгссөн оюутнууд хүсвэл шалгалт өгч дараагийн шатны буюу боловсролын мэргэжлийн магистр (PME) хөтөлбөрт хамрагдах боломжтой. Бага ангийн багш бэлтгэх боловсрол олгох зургаан байгууллагын хоёр нь академик хичээлүүдээс сонгох боломж олгодог. Ихэнх коллежид бага ангийн багш бэлтгэх боловсрол эзэмшихийн тулд сурган хүмүүжүүлэх сэдвээр дипломын ажил бичих шаардлагатай. Цөөн тооны коллежид оюутнуудыг сурган хүмүүжүүлэх сэдвээр дипломын ажил бичихийн оронд сонгон суралцах курст хамрагдах боломжийг олгодог байна.

Бага ангийн багш бэлтгэх бакалаврын боловсрол олгох дөрвөн жилийн сургалтын хугацаанд дунджаар 30 долоо хоногийн багшлах дадлага хийдэг. Харин бакалаврын хөтөлбөрөөр суралцсаны дараа боловсролын магистрын сургалтад хамрагдан багш боловсрол эзэмших сургалтын явцад хийх багшлах дадлагын хугацаа сургуулиудад харилцан адилгүй, 11 долоо хоногоос 24 долоо хоног хүртэлх хугацаатай байдаг байна.

2.2.5. Канадын багш бэлтгэх туршилага

Канадад боловсролын асуудлыг хариуцдаг үндэсний хэмжээний байгууллага байхгүй, муж бүр боловсролын асуудлаа хариуцдаг. Онтариогийн Боловсролын яам нь Онтариогийн боловсролын асуудлыг эрхлэх үүрэгтэй бол Онтарио Багшийн коллеж багшлах эрх олгох асуудлыг хариуцдаг. Хувийн сургуулиуд мөн Боловсролын яамнаас гаргасан дүрэм журмыг мөрдөх ёстой ч багш нар нь Онтарио Багшийн коллежийн гишүүн байх албагүй юм. Багшлах мэргэжлийн дадлагын стандартыг Онтарио Багшийн коллежоос (2016) багш нарын хүлээгдэж буй үр дүнг тусган тодорхойлдог. Уг стандартыг боловсруулахдаа дэлхийн улс орнуудын стандартуудыг судалж, Онтарио мужид тохирох онцлог сэдвүүдийг тодорхойлсон байна.

Хүснэгт 30. Багшлах мэргэжлийн дадлагын Онтариогийн стандарт

Домэйн	Чадамж
Суралцагч, суралцахуйн талаарх үүрэг, амлалт	Багш нар бүх сурагчийн сайн сайхан байдал, хөгжлийн төлөөх үүрэг, амлалт авдаг байх.
	Багш нар сурагчдын суралцахуй, сурлагын ахиц амжилтад дэмжлэг үзүүлэх, сургахын төлөө хичээл зүтгэл гаргадаг байх.
	Багш нар бүх сурагчдад эрх тэгш, хүндэтгэлтэй ханддаг байх.
	Багш нар сурагчдыг асуудал шийдвэрлэгч, шийдвэр гаргагч, насан туршдаа суралцагч, өөрчлөгдөж буй нийгэмд хувь нэмрээ оруулах гишүүн байхад нь урамшуулах сурах орчныг бүрдүүлдэг байх.
Мэргэжлийн мэдлэг	Багш нар хариуцсан хичээл судлагдахуун, Онтариогийн сургалтын хөтөлбөр, боловсролтой холбоотой хууль тогтоомжийг мэддэг байх.
	Багш нар үр дүнтэй сургах, үнэлэх олон төрлийн аргыг мэддэг байх.
	Багш нар анги танхимыг үр дүнтэй удирдан зохион байгуулах олон төрлийн арга стратегийг мэддэг байх.
	Багш нар сурагчид хэрхэн суралцдаг, сурагчдын суралцахуй, сурлагын ахиц амжилтад нөлөөлөх хүчин зүйлсийг мэддэг байх.
Багшлах дадлага	Багш нар сурагчдынхаа суралцахуй, сурлагын ахиц амжилтыг дэмжихийн тулд сурагч, сургалтын хөтөлбөр, хууль тогтоомж, багшлах туршилага, анги танхимын

	зохион байгуулалтын арга стратегийн талаарх мэргэжлийн мэдлэг, ойлголтоо хэрэглэдэг байх.
	Багш нар сурагчид, эцэг эх, хамтран ажиллагсадтайгаа үр дүнтэй харилцдаг байх.
	Багш нар сурагчдын ахиц дэвшлийн үнэлж, ахиц амжилтын талаар үнэлгээ дүгнэлт гарган, үр дүнг сурагч, эцэг эхчүүдэд тогтмол мэдээлдэг байх.
	Багш нар төрөл бүрийн эх сурвалж, нөөцийг ашиглан тасралтгүй суралцах, эргэцүүлэн бодох замаар заах ур чадвараа тохируулан сайжруулдаг байх.
	Багш нар сургалтын үйл ажиллагаа болон мэргэжлийн холбогдох чиг үүргийн үйл ажилл агаанд зохих технологийг ашигладаг байх.
Манлайлал ба хамтын ажиллагаа	Багш нар анги танхим, сургуульдаа суралцагч хамт олныг бүрдүүлж, тогтворжуулахын тулд бусад багш, сургуулийн ажиллагсадтай хамтран ажилладаг байх.
	Багш нар сурагчдын суралцахуй, сурлагын ахиц амжилт, сургуулийн хөтөлбөрийг сайжруулахын тулд мэргэжлийн хүмүүс, эцэг эх, олон нийтийн төлөөлөлтэй хамтран ажилладаг байх.
Мэргэжлийн чиглэлээр тасралтгүй суралцахуй	Багш нар мэргэжлийн тасралтгүй хөгжлийн сургалтад хамрагдаж, заах ур чадвараа сайжруулахад хэрэглэдэг байх.

Багшийн мэргэжлийн дадлагын стандартаас гадна Онтариогийн Багшийн коллежоос гаргасан Багшийн мэргэжлийн ёс зүйн дөрвөн стандарт байдаг: (1) Асран халамжлах, (2) Хүндэтгэл, (3) Итгэл үнэмшил, (4) Нэгдмэл байдал (Teachers, Ethical Standards, 2016).

Онтариогийн багш нар бүрэн дунд боловсрол эзэмшсэний дараа хүлээн зөвшөөрөгдсөн сургалтын байгууллагаас зохион байгуулдаг урлаг, байгалийн ухаан гэх мэт бакалаврын зэрэг олгох гурваас дөрвөн жилийн сургалтад хамрагдаж, боловсролын бакалаврын зэрэг олгох нэг жилийн (хоёр семестр) сургалтыг дүүргэсэн байх ёстой. 2015 оны 9 дүгээр сард Онтариогийн боловсролын факультетуудад багш бэлтгэх хөтөлбөрөөр суралцах хугацааг хоёр жил (дөрвөн семестр) болгон, дадлагын хугацааг 40 хоногоос 80 хоног болгон тус тус нэмэгдүүлсэн. Үндсэн агуулгын зэрэгцээ сэтгэцийн эрүүл мэнд болон сайн сайхан байдал, олон талт байдал, дижитал сурган хүмүүжүүлэх ухаанд ихээхэн анхаарал хандуулдаг байна (Federation).

Багш нар улсын төсвөөс санхүүждэг сургуульд ажиллахын тулд Онтариогийн Багшийн коллежийн Мэргэшил болон багшлах эрхийн ерөнхий гэрчилгээ эсвэл шилжилтийн гэрчилгээтэй байх шаардлагатай (Education O. M., 2016). Гэрчилгээ нь нэг жилийн хугацаатай лиценз юм. Шилжилтийн гэрчилгээг багш бэлтгэх хөтөлбөрөө хараахан дуусгаагүй байгаа багш нар авч болох ба тэд сургалтаа дүүргэсний дараа ерөнхий гэрчилгээг авах боломжтой болно (Teachers, Types of Teaching Certificates, 2016). Шилжилтийн гэрчилгээ нь зургаан жилийн хугацаанд хүчинтэй бөгөөд хугацааг сунгаж болдог.

Онтариогийн багш нарт гэрчилгээ олгох урьдчилсан нөхцөл:

- Хүлээн зөвшөөрөгдсөн сургалтын байгууллагад дээд боловсрол олгох (хамгийн багадаа) гурван жилийн сургалтад хамрагдан төгссөн байх;
- Дөрвөн семестрийн Багш бэлтгэх хөтөлбөрийг дүүргэсэн байх;
- Багшлах эрхийн бүртгэлийн болон гишүүнчлэлийн хураамжийг төлсөн байх;

Эдгээр шаардлагыг бүрэн хангаагүй хувь хүмүүс тодорхой нөхцөлтэй гэрчилгээ авах боломжтой.

Онтарио Багшийн коллеж нь сургалтын хөтөлбөрүүдийг магадлан итгэмжлэх үүрэгтэй бөгөөд эдгээр курс нь багш нарт дээр дурдсан стандартад нийцсэн ур чадвар олгохыг баталгаажуулдаг (Teachers, Program Accreditation, 2016).

2.2.6. Шинэ Зеландын багш бэлтгэх туршлага

Сургалтын стандартыг Боловсролын яам Шинэ Зеландын Боловсролын зөвлөл (ECNZ)-тэй хамтран тогтоодог. Тус зөвлөл мөн багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрийг магадлан итгэмжлэх, багшлах эрх олгох, гүйцэтгэл, хөгжлийн үнэлгээний стандартыг тогтоох үүрэгтэй. Шинэ Зеландын Боловсролын зөвлөлөөс сургууль төгсөгч, дадлагажигч багш нарт зориулсан багшийн стандартыг гаргасан байдаг. Багш бэлтгэх боловсролын байгууллагууд хэрэгжүүлж байгаа хөтөлбөрүүд нь төгсөх ангийн багшийн стандартад нийцэх байдлыг үнэлж харуулах шаардлагатай. Сургуулиа төгсөх гэж буй багш нар мэргэжлийн мэдлэг, дадлага, үнэ цэн, харилцааны чиглэлээр мэдлэг, ур чадвартай байх ёстой.

Хүснэгт 31. Шинэ Зеландын сургууль төгсөх багш нарын стандарт

Домэйн	Стандарт
Мэргэжлийн мэдлэг	1. Сургуулиа төгсөх багш нар юу заахаа мэддэг байх 2. Сургуулиа төгсөх багш нар сурагчид, тэд хэрхэн суралцдаг талаар мэддэг байх 3. Сургуулиа төгсөх багш нар суралцахуй, багшлахуйд нөхцөл байдал хүчин зүйлс хэрхэн нөлөөлдгийг ойлгодог байх
Мэргэжлийн дадлага	4. Сургуулиа төгсөх багш нар ашиглан аюулгүй, өндөр чанартай сурах, сургах орчныг төлөвлөхөд мэргэжлийн мэдлэгээ хэрэглэдэг байх 5. Сургуулиа төгсөх багш нар суралцахуйг дэмжихийн тулд нотлох баримтыг хэрэглэдэг байх
Мэргэжлийн үнэ цэн ба харилцаа	6. Сургуулиа төгсөх багш нар суралцагчид болон суралцагч нийгмийн бүлэгтэй эерэг харилцааг хөгжүүлдэг байх 7. Сургуулиа төгсөх багш нар тухайн мэргэжилдээ бие сэтгэлээ зориулсан ажилладаг гишүүд байх

Шинэ Зеландад багш бэлтгэх боловсролын 156 батлагдсан хөтөлбөрийг 80 мэргэшлээр 25 байгууллага хэрэгжүүлдэг байна. Багш нар суралцах чиглэлээс хамааран бакалаврын зэргийн (3 эсвэл 4 жил/бага ба дунд), дипломын (3 жил/зөвхөн сургуулийн өмнөх), эсвэл нэг жилийн дипломын сургалтаас сонгох боломжтой. Сургуулийн өмнөх болон бага боловсролын багш бэлтгэх хөтөлбөр нь ихэвчлэн 3 жилийнх байдаг. Ерөнхий боловсролын сургуулийн багш болох хүмүүс нь дунд боловсролын түвшинд судлах хичээл судлагдахууны чиглэлээр бакалаврын зэрэг эзэмшээд, нэг жилийн багшлах мэргэшлийн сургалтад хамрагддаг.

Шинэ Зеландын Боловсролын зөвлөлийн магадлан итгэмжлэлийн мэргэжлийн комисс нь их сургуулийн хөтөлбөрүүдийг баталгаажуулдаг. Шинэ хөтөлбөрүүдийг жил бүр, гурав, дөрвөн жил хэрэгжсэний дараа хоёр жилд нэг удаа бичгээр ирүүлсэн тайлангийн хамт хянадаг. Хөтөлбөрүүдийг зургаан жил хэрэгжүүлсний дараа бага зэрэг өөрчлөх, ирээдүйн төсөл гаргахад зориулж хянан дүгнэлт гаргадаг байна. Багш бэлтгэх боловсролын бүх хөтөлбөр сургууль төгсөх багшийн стандартад нийцсэн байх ёстой (ECNZ, 2015).

Багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрөөр суралцан төгсөгч нь сургалтын хөтөлбөрийн агуулгыг хангалттай гүнзгийрүүлэн судалсан байх ёстойг багш бэлтгэх боловсролд тавих шаардлагад тусгасан байдаг. Сургалт эрхлэгчид уг шаардлагад нийцэх хөтөлбөрийг хэрхэн зохион байгуулж хэрэгжүүлэхээ шийддэг. Зарим хөтөлбөрүүд хэд хэдэн курсийн академик/судлагдахууны боловсролын агуулгыг сурган хүмүүжүүлэх заах арга зүйн сургалттай нэгтгэдэг бол зарим нь тодорхой судлагдахууныг онцолсон сургалтуудыг явуулдаг. Бага ангийн багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрт үндэсний сургалтын хөтөлбөрийн бүх

хичээлийг хамруулдаг. 1-2 жилийн хөтөлбөрт багшлах мэргэжлийн дадлагын хугацаа 80 хоног, 3 жилийн хөтөлбөрт 120 хоног байна.

2.2.7. Финляндын багш бэлтгэх туршлага

Багш бэлтгэх боловсролын зохион байгуулалтын голлох загвар нь тодорхой чиглэлээр мэргэшсэн багшийг бэлтгэх бөгөөд сургалтын хэлбэрийн хувьд танхим, онлайн, холимог хэлбэртэй байдаг. Сургалтын болон дадлагын үргэлжлэх хугацааг багасгах боломжтой. Багшлах дадлагын үргэлжлэх хугацааг хуульчлан заагаагүй байдаг учраас сургалтын байгууллагуудын хувьд харилцан адилгүй, ялгаатай байдаг.

Багш бэлтгэх боловсролд элсэгчдийн сонгон шалгаруулалтад ерөнхий боловсролыг дүүргэсэн голч оноо, бүрэн дунд боловсролын шалгалтын дүн, мөн мэргэжлийн онцлог бүхий элсэлтийн шалгалтыг өгч болно. Түүнчлэн ярилцлагыг оюутны ур чадварыг үнэлэх чухал хэсэг болгон зохион байгуулдаг бөгөөд үүнийг тухайн сургалтын байгууллага бие даан шийдэж боломжтой. Багш бэлтгэх сургалтын элсэлт нь ерөнхийдөө ур чадварын шалгалтыг багтаасан бөгөөд элсэгчийн тухайн мэргэжилд тохирох эсэх, ур чадвар, хүсэл эрмэлзэл, тууштай байдлыг мөн харгалзан үздэг. Харин мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллагын багш нарыг элсүүлэн сургахдаа тэдний багшлахуйн туршлага, тасралтгүй мэргэжил дээшлүүлсэн байдал, судалгаа шинжилгээ, олон улсын туршлага гэх мэт давуу талыг харгалздаг байна. Зарим сургалтын байгууллагуудын хувьд ажиллаж байгаа багш нарт зөвлөн туслах чиглэлээр сургалт явуулдаг. Финлянд улсын хувьд багшийн мэргэжлээр ажиллах арга замуудыг санал болгодог. Тухайлбал, түр хугацаагаар багшлах боломж байдаг. Тодорхой чиглэлээр мэргэшээгүй хүн ажиллангаа багшлах сургалтад хамрагдах боломжтой байдаг хэдий ч суралцах хугацаандаа зөвхөн түр зуурын ажлын байраар хангагддаг.

2.2.8. Шведийн багш бэлтгэх туршлага

Багш бэлтгэх боловсролын зохион байгуулалтын загварыг дээд боловсролын сургалтын байгууллагууд бие даан шийддэг. Багш бэлтгэх сургалтын хугацаа нь мэргэшсэн чиглэлээс хамаарч харилцан адилгүй байна. Тухайлбал, бага боловсролын багшийг 3-4 жил, судлагдахууны чиглэлээс хамаарч суурь боловсролын түвшинд 4-4.5 жил, бүрэн дунд боловсролын түвшинд 5-5.5 жил хүртэл үргэлжилдэг байна.

Сургалтын агуулгын хувьд 1-3-р ангид багшлах суралцагч зургаан хичээл, 4-6-р ангид багшлах суралцагч дөрвөн хичээлийг заавал судлах шаардлагатай. Түүнээс гадна суралцагчид нэмэлтээр 3 хичээл эсвэл 1-2 практик, гоо зүйн хичээлийг сонгох боломжтой. Бага, суурь боловсролын багш болох суралцагч 2-3 хичээл, бүрэн дунд боловсролын багш болох суралцагч 2 хичээлийг сонгон судалдаг. Багшлах дадлагыг 1 семестрийн хугацаанд (дунджаар 20 долоо хоног) гүйцэтгэнэ.

Багш бэлтгэх боловсролд элсэн ороход шаардагдах БОУСА (ISCED)-ийн доод түвшний мэргэшлийн түвшинг хангах ёстой. Өөрөөр хэлбэл, бүрэн дунд боловсролын багш нарын хувьд өргөдөл гаргагчид элсэхдээ тухайн мэргэших чиглэлээр тодорхой мэдлэгийг аль хэдийн эзэмшсэн байна гэсэн үг. Элсэлтийн сонгон шалгаруулалтын хувьд өргөдөл гаргагч нь заавал өрсөлдөөнт шалгалт өгөх шаардлагагүй. Гэхдээ тухайн хөтөлбөрт өрсөлдөгч олон байгаа тохиолдолд нийт суудлын эхний гуравны нэгээс доошгүй нь Шведийн сургуульд элсэн суралцах чадварын шалгалтын (Swedish Scholastic Aptitude Test) онооны үндсэн дээр, дараагийн гуравны нэг хэсгийг сургуулийн эцсийн дүнгээр хуваарилдаг бол үлдсэн гуравны нэг хэсгийг дээд боловсролын сургалтын байгууллагаас шийдвэрлэж болох өөр сонголтын

шалгуурыг үндэслэн хуваарилах боломжтой байдаг. Тухайлбал, дээд боловсролын сургалтын байгууллага (Jönköping University) голч онооны нэмэлт болгон стандарчилагдсан тестийг ашигладаг бөгөөд үүнд ярилцлага нэг хэсэг нь болдог. Элсэлтийн ерөнхий шаардлагуудаас гадна тухайн салбарт элсэлтийн тусгай шаардлагууд байдаг. Өргөдөл гаргагчийн тоо өндөр байгаа тохиолдолд сонгон шалгаруулалт явагдана. Өргөдөл гаргагчдыг суралцах чиглэлээр нь бүлэглээд тэднийг ур чадварын дагуу эрэмбэлдэг. Ийнхүү хамгийн өндөр эрэмбэлэгдсэн нэр дэвшигчдийг элсүүлнэ.

Багшийн мэргэжлийн мэргэшлийн тодорхойлолтыг Засгийн газар албан ёсоор шийдвэрлэдэг бөгөөд багш боловсролын чиглэлээр төгссөн даруйдаа багшлах боломжтой байдаг. Гэхдээ байнгын ажлын байраар хангагдахын тулд багш нар Боловсролын үндэсний газраас багшлах эрхийн гэрчилгээ авах хүсэлтийг гаргадаг бөгөөд ихэнх төгсөгчид багшилж эхлэхээсээ өмнө энэхүү гэрчилгээ авах хүсэлт гаргадаг. Багш боловсролын хөтөлбөрт хамрагдах өөр хэд хэдэн нөхцлүүд байдаг. Тухайлбал, Шведийн боловсролын тухай хуульд сургуулийн зохион байгуулагч, менежер нь багш боловсролын хөтөлбөрт хамрагдсан байх ёстой гэж заасан байдаг. Элсэлтийн хөтөлбөрүүдийн үргэлжлэх хугацаа нь нэг хичээлийн жил буюу хоёр улирал, нийтдээ арван сар байна. Сургуулийн зохион байгуулагч, менежер нь сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулах үндсэн үүрэгтэй бөгөөд үндсэн багш нь зөвхөн Боловсролын үндэсний газраас олгосон багшлах эрхийн гэрчилгээтэй, бүрэн мэргэшсэн багш байх ёстой байдаг. Түүнээс гадна багшийн мэргэжилд хүрэх өөр арга замууд бий. Тухайлбал, тодорхой чиглэлээр суралцахын тулд тухайн чиглэлээр өмнө нь суралцсан, ажлын туршлагатай байх шаардлагатай. Жишээ нь, нэмэлт боловсролын хөтөлбөр (Kompletterande pedagogisk utbildning; KPU), гадаад багш, судлаач, их, дээд сургуулийн төгсөгчдөд зориулсан нэмэлт боловсрол (Kompletterande utbildning för personer med utländsk lärarutbildning; ULV) болон Professional QualificationäxautsakralVse avc. VAL) зэргийг нэрлэж болно. ULV болон VAL хөтөлбөрт хамрагдан суралцах хугацаа нь тухайн хүний өмнө эзэмшсэн мэдлэг, багшийн ажлын туршлага, судалсан академик курс, дүүргэсэн багц цагаас хамаарна.

2.2.9. Нидерландын багш бэлтгэх туршлага

Багш бэлтгэх хөтөлбөрийг боловсруулах, хөгжүүлэх эрх нь их, дээд сургуулиудын хувьд чөлөөтэй байдаг. Ерөнхий боловсролын сургуулийн багш болох хүмүүс эхлээд тодорхой сэдвээр магистрын зэрэг хамгаалсан эсвэл тухайн чиглэлээр бакалаврын зэрэгтэй суралцдаг.

Багш боловсролын чиглэлээр элсэгчдийг сонгон шалгаруулахдаа урлаг, биеийн тамирын чиглэлээр суралцагчдыг мэргэжлийн авьяас, чадварыг үнэлдэг бол бага боловсролын багш болох суралцагчид зөвхөн ерөнхий боловсролын (HAVO) диплом эсвэл мэргэжлийн боловсролын эзэмшсэн оюутнуудад зориулсан стандарт тестүүдээр үнэлэгддэг. Сургуулийн өмнөх (4-өөс дээш насны) болон бага боловсролын багш бэлтгэх хөтөлбөрийн оюутнууд сургалтын эхний жил дуусахаас өмнө тооны шалгалт өгөх ёстой. Харин бүрэн дунд боловсролын багш бэлтгэх хөтөлбөрийн хувьд мэргэших хичээлийн чиглэлээр бакалаврын зэрэгтэй байх ёстой. Багшлах дадлагын хувьд дадлагын бааз болох сургуулийн шийдэх асуудал байдаг. Багш бэлтгэх сургалтын хөтөлбөрүүд Фландерсийн магадлан итгэмжлэх байгууллагаар (The Accreditation Organization of the Netherlands and Flanders) баталгаажих ёстой.

Сургууль бүр элсэлтийн хөтөлбөрөө хэрхэн хөгжүүлэхийг сонгох эрх чөлөөтэй байдаг тул сургуулийн удирдлага уг хөтөлбөрийг хариуцдаг. Багшийн мэргэжлээр ажиллах боломжийг аваад үзвэл 2020-2021 оны хичээлийн жилд 1800 орчим хүн суралцсан байна. Зарим

хүмүүсийн хувьд багш боловсролын хөтөлбөрт хамрагдахгүйгээр багшлах боломжтой байдаг бөгөөд эдгээр элсэгчдэд тусгайлан бэлтгэсэн сургалтыг дүүргэж, зохих шалгалтыг өгдөг байна. Энэхүү шалгалтаар багш нь шаардлагатай ур чадвартай байгаа эсэхийг үнэлдэг бөгөөд хангалттай үнэлэгдсэн тохиолдолд багшлах бүрэн боломжтой болдог.

2.2.10. Эстонийн багш бэлтгэх туршилага

Багш бэлтгэх боловсрол нь үндсэндээ Мэргэжлийн тухай хууль болон мэргэжлийн мэргэшлийн стандарт гэсэн хоёр баримт бичгээр зохицуулагддаг. Эдгээр баримт бичгүүд нь агуулга, хэрэгцээ, зохион байгуулалт болон бусад дүрэм журмын өөрчлөлттэй уялдан шинэчлэгдэж байдаг. Уг хууль, эрх зүйн актын дагуу мэргэжлийн стандартад заасан чадамжийн шаардлагыг сургалтын хөтөлбөрийн суралцахуйн үр дүнд тусгасан бол сургалтын хөтөлбөрийг мэргэжлийн стандартад нийцсэн гэж үздэг.

Одоогийн байдлаар ерөнхий боловсролын багш бэлтгэх сургалт нь 5 жилийн бакалаврын хөтөлбөрөөс 2 жилийн магистрын хөтөлбөрөөр хэрэгжүүлэхээр болсон нь багшийн хомсдолыг шийдвэрлэхэд тусална гэж үзжээ. Багш бэлтгэх хөтөлбөрийн хувьд ирээдүйн бүх багш нарын мэргэших чиглэлээс үл хамааран нийтлэг агуулгыг судлана гэж заасан. Үүнд, ерөнхий боловсролын судалгаа; тухайн судлагдахууны дагуу гүйцэтгэх эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил; дадлага (багшлах, дидактик судалгаа); сурган хүмүүжүүлэх судалгаа зэрэг юм. Багшлах дадлагын хувьд тухайн дээд боловсролын сургалтын байгууллагуудын эрдмийн эрх чөлөө, бие даасан байдалтай холбоотойгоор агуулга, багц цагийн хэмжээ, сургалтын ачааллын хувьд ялгаатай байдаг. Бага, суурь боловсролын багш бэлтгэх хөтөлбөр нь магистрын түвшинд хэрэгждэг байна. Бакалаврын түвшинд судалсан байх ёстой хичээл, агуулга нь магистрын хөтөлбөрт элсэхэд хангалттай эсэх, эсвэл нэмэлтээр агуулга судлах шаардлагатай эсэхийг тодорхойлдог. Магистрын түвшинд сурган хүмүүжүүлэх чадвар, чадамжийг эзэмшдэг. Багш бэлтгэх хөтөлбөрөөр элсэгчдийг сонгон шалгаруулахдаа дээд боловсролын сургалтын байгууллагаас боловсруулан гаргасан дүрэм, журам, агуулгын дагуу шалгалтыг зохион байгуулдаг. Бага боловсролын багшийг 5 жилийн хөтөлбөрөөр бэлтгэж байна. Харин энэ тохиолдолд ямар төрлийн шалгалт шаардлагатайг тухайн сургалтын байгууллагын шийдэх асуудал байдаг.

Эстонийн боловсролын асуудал хариуцсан, төрийн бие даасан мэргэшлийн байгууллага (агентлаг) ажилладаг. Энэхүү байгууллага нь багш бэлтгэх шаардлага, багш боловсролын агуулгын хүрээг хоёуланг нь тогтоосон дээд боловсролын стандартыг тогтоох, мэргэжлийн ур чадварын стандартыг баталж, Эстонийн ур чадвар, хөдөлмөрийн зах зээлийн таамаглал, дүн шинжилгээ хийх системийг мөн хариуцдаг.

Багш нарын мэргэжлийн байгууллага, холбоод багшийн мэргэшлийн хүрээг тогтооход зөвлөн туслах, цаашлаад дээд боловсролын сургалтын байгууллагуудын хөтөлбөрийн хороонд төлөөлөн оролцож, сургалтын хөтөлбөр боловсруулахад идэвхтэй оролцдог.

Харин багшийн мэргэжлээр ажиллах хүсэлтэй хүмүүс магистрын зэрэгтэй багшийн хөтөлбөрөөр үргэлжлүүлэн суралцах эсвэл тухайн хөтөлбөрт элсэхээсээ өмнө магистрын зэрэгтэй байсан бол мэргэжлийн шалгалт өгч, тухайн багшийн мэргэжлийн мэргэшлийн стандартад заасан ур чадвараа нотлох боломжтой.

2.2.11. Өмнөд Солонгосын багш бэлтгэх туршилага

Багшийн мэргэжил нь тус улсад өндөр статустай мэргэжилд тооцогддог бөгөөд солонгос багш нар ЭЗХАХБ-ын гишүүн орнуудын дунд харьцангуй өндөр орлоготой байдаг (OECD, Indicator

D3. How much are teachers paid, 2014). Багш бэлтгэх хөтөлбөрт элсэх элсэлтийн шалгалт маш өрсөлдөөнтэй бөгөөд ахлах сургууль төгсөгчдийн шилдэг 5% нь бага боловсролын багш бэлтгэх коллежид элсэх эрхтэй байдаг (NCEE).

Бага боловсролын багшийг багшийн коллежид, дунд боловсролын багшийг их сургуулиар 4 жилийн хугацаанд бэлтгэдэг. Багш хөтөлбөрөөр суралцагчдын мэргэшлийн чиглэл, ажиллах боловсролын түвшнээс үл хамааран мэргэжлийн 6 хичээлийг 12 ба түүнээс дээш багц цагаар судалсан байх ёстой. Үүнд: Боловсролын удиртгал; Боловсролын философи ба түүх; Сургалтын хөтөлбөрийн онол; Боловсролын үнэлгээ; Сургалтын арга зүй, боловсролын технологи; Боловсролын сэтгэл зүй; Боловсролын социологи; Боловсролын удирдлага ба менежмент; Зөвлөгөө, чиглүүлэх зэрэг агуулга ордог. Мэргэшлийн 3 хичээлийг 6 багц цагаар судална. Үүнд, Тусгай боловсролын удиртгал; Боловсрол судлалын дадлага; Сургуулийн орчин дахь хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, сурагчдыг ойлгох зэрэг агуулга багтана. Багшлах дадлагаар 4 ба түүнээс дээш багц цагийг дүүргэсэн байх бөгөөд багшлах дадлага (лекцийн хичээл, ажлын байран дээрх сургалт); Боловсролын чиглэлээр зөвлөн чиглүүлэх гэсэн агуулгыг багтаадаг.

Сургуулиа амжилттай төгссөн тохиолдолд бакалаврын зэрэг олгох бөгөөд төгсөгчид багшийн албан тушаалд томилогдохын өмнө үндэсний хөдөлмөрийн шалгалтанд тэнцсэн байх ёстой. Тус шалгалт нь хоёр бүрэлдэхүүн хэсэгтэй бөгөөд зөвхөн шилдэг төгсөгчид хоёрдугаар шатанд шилжинэ. Шалгалтын эхний бүрэлдэхүүн хэсэг нь боловсрол судлал, сурган хүмүүжүүлэх ухаан (30%) болон тухайн судлагдахууны агуулга (70%) зэргээс бүрдсэн бичгийн шалгалт юм. Хоёрдахь бүрэлдэхүүн хэсэг нь эссэ, богино хэмжээний ярилцлага юм (KEDI, Country Background Report for Korea, 2010). Эдгээр үнэлгээний үр дүнг үндэсний болон орон нутгийн түвшинд багшийн сонгон шалгаруулалт, томилгоог тодорхойлоход ашигладаг (KEDI, Country Background Report for Korea -, 2010). Багшийн мэргэжлээр ажиллахдаа багшлах эрхийн гэрчилгээг шалгалтын болон шалгалтын бус хэлбэрээр авах боломжтой. Үүний тулд дараах 2 шалгуурын аль нэгийг хангасан байх ёстой. Үүнд, (а) Боловсролын чиглэлээр коллеж, их сургууль төгссөн байх: 50-аас доошгүй багц цагийг дүүргэсэн, тухайн мэргэшсэн чиглэлээр 22-оос доошгүй багц цагийн агуулгыг судалсан; (б) Магистрын зэрэгтэй төгсөх курсын оюутан байх: боловсролын чиглэлээр 50-аас доошгүй багц цагийн агуулга, мэргэшсэн чиглэлээр 22-оос доошгүй багц цагийн агуулгыг судалсан байх ёстой байдаг. Багшлах бүрэн эрхэд нэр дэвшигч нь юуны өмнө Солонгосын Боловсролын яамны дэргэдэх Солонгосын түүхийн үндэсний хүрээлэнгээс явуулдаг Солонгосын түүхийн түвшин тогтоох тестийн ахисан түвшний шалгалт өгөх ёстой байдаг.

2.2.12. Сингапурын багш бэлтгэх туршилага

Боловсролын үндэсний институт нь (National Institute of Education) нь багшлах хүний нөөцийг бэлтгэж буй цорын ганц институт юм. Тус институт нь бага, дунд, ахлах сургуулийн багшийг дараах хөтөлбөрөөр бэлтгэдэг. Үүнд:

- Боловсролын диплом (2 жил, бага болон дунд сургууль)
- Шинжлэх ухааны (боловсрол) бакалавр (4 жил, бага болон дунд сургууль)
- Боловсролын чиглэлээр төгсөлтийн дараах диплом (1 жил, бага, дунд, ахлах коллеж)

Боловсролын Бакалавр (3 жил хагас цагаар + хагас жил бүтэн цагаар суралцах) хөтөлбөр нь мэргэших хүсэлтэй бага боловсролын багш нарт зориулагдсан. Сингапур нь ерөнхий боловсролын сургуулийн төгсөгчдийн гуравны нэг хувиас чадварлаг төгсөгчдийг багшийн мэргэжлээр элсүүлдэг байна. Сингапурын Боловсролын яам багшийн мэргэжлээр суралцаж

буй бүх оюутнуудыг сургалтын төлбөрөөс чөлөөлж, сарын цалин, тэтгэлэг олгодог. 2000 онд боловсролын салбарт хийсэн томоохон өөрчлөлтүүдийн үндсэн дээр Боловсролын үндэсний институт нь сургалтын хөтөлбөрийг хянан сайжруулах санаачилгыг эхлүүлсэн. Энэхүү санаачилга нь 21-р зууны багшийн боловсролын загварыг (TE21) хөгжүүлэхэд томоохон нөлөөг үзүүлсэн. TE21 загвар нь Сингапурын багш боловсролд зургаан зөвлөмжийг санал болгосон (Education N. I., 2010).

1. Үнэт зүйл, ур чадвар, мэдлэг (Values, Skills, Knowledge Model (V3SK)) загварыг дахин төсөөлөх хүрээнд багш бэлтгэх боловсролын үндсийг (I) Суралцагч төвтэй; (II) Багшийн ялгарах байдал; (III) Мэргэжил, нийгэмд үйлчлэх үйлчилгээ, түүнчлэн багшийн мэргэжилтэй холбоотой чадамжаар тодорхойлсон бөгөөд эдгээр нь багш бэлтгэх сургалт хөтөлбөрүүдэд тусгагдсан байна.

2. Төгсөгч багшийн чадамжийн хэрэгжилт

3. Онол практикийн уялдаа холбоог бэхжүүлэх

4. Сурган хүмүүжүүлэх чадвар

5. 21-р зууны заах ба суралцахуйн үнэлгээний хүрээ

6. Хөтөлбөрийг хөгжүүлэх арга замыг сайжруулах (2 жилийн бүтэн цагийн магистрын хөтөлбөр; топ 10 хувьд зориулсан 4+1 жилийн бакалавр-магистрын түргэвчилсэн хөтөлбөр)

Боловсролын яам болон Боловсролын үндэсний институт нь Хүснэгт 6-д тодорхойлсон төгсөгч болон багшийн чадамжаар дамжуулан төгссөн багш нарт хүлээгдэж буй стандартуудыг тодорхойлсон. Эдгээр чадварууд нь төгсөж буй бүх багш, одоо ажиллаж байгаа багш нарт хамаарах бөгөөд багшийн үнэлгээний журамд тусгагдсан байдаг. Сингапурт бэлтгэгдсэн мэргэжилтэн дараах чадамжтай байх ёстойг тэмдэглэжээ. Үүнд:

- Өөртөө итгэлтэй, зөв бурууг ялгах мэдрэмж өндөртэй, дасан зохицох чадвартай, тэсвэр хатуужилтай, өөрийгөө мэддэг, шүүн тунгаах чадвартай, бие даасан, шүүмжлэлтэй сэтгэдэг, үр дүнтэй харилцах чадвартай;
- Суралцахдаа өөрөө хариуцлага хүлээдэг, асуулт асууж, эргэцүүлэн бодож, суралцахын төлөө тууштай зүтгэдэг суралцагч;
- Багаар үр дүнтэй ажиллах чадвартай, санаачлагатай, эрсдэлийг тооцоолсон, шинийг санаачлагч, өндөр амжилт гаргахыг эрмэлздэг идэвхтэй оролцогч; болон,

Сингапураас гаралтай, иргэний ухамсар өндөртэй, мэдээлэлтэй, эргэн тойрныхоо хүмүүсийн амьдралыг сайжруулахад идэвхтэй оролцдог санаа зовниж буй иргэн (MOE, 2016).

2.2.13. Японы багш бэлтгэх туршилага

Дээд боловсролын түвшинд багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрийг ерөнхийдөө бакалаврын хөтөлбөр (сургуулийн өмнөх боловсролын багш бэлтгэх, ISCED 5) хэлбэрээр зохион байгуулдаг. Багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрийг их сургууль, дээд боловсролын сургалтын байгууллага болон тэдгээртэй ижил түвшин, сургалтын хөтөлбөртэй, багш бэлтгэх, сургах зорилгоор тусгайлан байгуулсан сургалтын байгууллага нь холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу хэрэгжүүлдэг.

Багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрт хамрагдах бол дээд боловсролын сургалтын байгууллагаас зохион байгуулдаг элсэлтийн сонгон шалгаруулалтад орно. Элсэлтийн сонгон шалгаруулах шалгуур, үйл явц нь боловсролын байгууллагаас хамаарч харилцан адилгүй байна. Дээд боловсролын сургалтын байгууллагад судлах хөтөлбөрийг кредит системээр зохицуулдаг. Түүнчлэн багш бэлтгэх хөтөлбөрүүдээр судлах агуулга харилцан адилгүй. Тухайлбал, бага боловсролын багш бэлтгэх хөтөлбөр дэх математикийн агуулгын хүрээ,

судлах хэмжээ нь дунд ангийн багш бэлтгэх математикийн агуулгаас ялгаатай. Боловсролын ямар түвшинд заахаас үл хамааран багш бэлтгэх хөтөлбөрөөр судалдаг 180 цагийн ерөнхий хичээлүүд байдаг. Үүнд: боловсролын философи ба түүх; багш мэргэжлийн ач холбогдол, багшийн чиг үүрэг (сургуулийн багийн удирдлага зохион байгуулалтад хүлээх үүрэг гэх мэт); боловсролтой холбоотой нийгэм, байгууллага, удирдлага зохион байгуулалтын асуудал (сургууль, олон нийтийн хамтын ажиллагаа, сургуулийн аюулгүй байдал гэх мэт); нярай, хүүхэд, сурагчдын бие бялдар, сэтгэцийн хөгжил, суралцах үйл явц; тусгай хэрэгцээтэй нярай, хүүхэд, сурагчдын талаарх мэдлэг ойлголт; сургалтын хөтөлбөрийн мөн чанар, зохион байгуулах арга (сургалтын хөтөлбөрийн менежмент гэх мэт); боловсрол сургалтын арга, техник (мэдээллийн тоног төхөөрөмж, сургалтын хэрэглэгдэхүүнийг хэрэглэх гэх мэт); боловсролын зөвлөгөө өгөх онол, арга (зөвлөгөө өгөх талаарх үндсэн мэдлэг гэх мэт). Сургуулийн өмнөх, бага, суурь боловсролын багшаар бэлтгэгдэж буй оюутнууд 3-4 долоо хоног (15-20 хоног), бүрэн дунд боловсролын багш болох оюутнууд 2-3 долоо хоног (10-15 хоног)-ийн хугацаанд багшлах дадлага хийдэг.

Япон улсад багшлах эрхийн гурван төрлийн гэрчилгээ байдаг: (1) Багшлах эрхийн гэрчилгээ, (2) Багшлах тусгай гэрчилгээ, (3) Багшлах түр гэрчилгээ (Багшлах эрхийн гэрчилгээтэй хүмүүсийг ажилд авах боломжгүй тохиолдолд л боловсролын ажилтнуудын шалгалт авч олгоно). Японд багшлах эрхийн гэрчилгээ авахад шаардагдах гурван төрлийн ангилал байдаг: (1) II ангиллын гэрчилгээ авах ISCED 5 (2 жил), (2) I ангиллын гэрчилгээ авахад ISCED 6 (4 жил), (3) Мэргэжлийн гэрчилгээ авахад ISCED 7 (6 жил).

2.2.14. Испанийн багш бэлтгэх туршилага

Дунд боловсролын багш болоход их сургуулийн бакалаврын зэргээс гадна 60 ECTS (Европын кредит шилжүүлэх, хуримтлуулах систем)-ын боловсролын магистрын зэрэгтэй байх шаардлагатай.

Их сургууль бүр сургуулийн өмнөх болон бага боловсролын багш бэлтгэх сургалтад тодорхой тооны оюутныг элсүүлдэг. Их сургуулийн босго оноог (шалгалтын болон дүнгийн дунджийг агуулсан их сургуулийн элсэлтийн шалгалтын дүн) улсын их сургууль бүр тодорхой зэрэг олгох сургалтад элсүүлэх шаардлагын нэг болгож, эрэмбэлэн, их оноотойгоос нь эхлэн оюутнуудыг сонгодог. Бүрэн дунд боловсролын үнэлгээний дундаж нь их дээд сургуульд элсэх ерөнхий үнэлгээний 60%-ийг эзэлдэг. Хувийн их, дээд сургуулиуд өөрсдийн гэсэн элсэлтийн шаардлагатай байдаг тул тэдэнд босго оноо байдаггүй. Чанарын үнэлгээ, магадлан итгэмжлэлийн үндэсний агентлаг (National Agency for Quality Assessment and Accreditation of Spain) нь багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрүүдийг магадлан итгэмжлэдэг.

Их дээд сургуулиудын бие даан төлөвлөдөг багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрөөр багш болох оюутнууд сурган хүмүүжүүлэх хичээлүүдийг судалдаг. Сургуулийн өмнөх болон бага ангийн багш бэлтгэх бакалаврын сургалтын хүрээнд оюутнууд үндэсний хууль тогтоомжоор заасан 50 кредитийн багшлах дадлагыг хийдэг. Дунд сургуулийн багш болох оюутнууд магистрын сургалтын хүрээнд 16 кредиттэй дүйцэх багшлах дадлага хийдэг.

2.2.15. Улс орнуудын багш бэлтгэх үйл явцын тойм

Хүснэгт 32. Улс орнууд дахь багшийн стандарт, багш бэлтгэл, багшлах эрх

		АВСТРАЛИ	ШИНЭ ЗЕЛАНД	АНГЛИ	КАНАД, ОНТАРИО МУЖ
СТАНДАРТ	Стандартыг тогтоодог газар	Үндэсний–Боловсрол, сургалтын газар (Department of Education and Training) нь Австралийн Багшлахуйн болон сургуулийн удирдлагын хүрээлэн (AITSL)-тай хамтардаг.	Үндэсний – Шинэ Зеландын Боловсролын Зөвлөл (Education Council of New Zealand -ECNZ) хариуцан, Боловсролын яам баталгаажуулдаг.	Үндэсний – Боловсролын газар (Department for Education)	Онтариогийн Боловсролын яам, Онтариогийн Багшийн коллеж
	Ажил мэргэжлийн ялгаатай түвшинд стандарт өөр байдаг эсэх	Тийм	Зөвхөн дадлагажигч багш нарыг бүртгэнэ.	Үгүй	Энэ талаарх мэдээлэл сонгосон эх сурвалжид байгаагүй.
	Багшийн стандартын тулгуурладаг онол	Бүх муж/ орон нутагт Жон Хатти (John Hattie)-ийн онол, Австралийн багшийн мэргэжлийн стандарт (APST) нөлөөлдөг.	Дадлагажигч багшийн шалгуур болон ECNZ-ээс боловсруулсан мэргэжлийн ур чадварын бусад домэйн	Майкл Барберын (Michael Barber) онол, мэргэжлийн хяналт шүүмж нөлөөлдөг.	Улс орнуудын багшийн стандартыг хоёр жил судлан, шинэ сэдэв тусгасан стандартууд
БАГШ БЭЛТГЭЛ	Багш бэлтгэх боловсрол олгох сургалтын магадлан итгэмжлэл	Муж/ орон нутгийн түвшний удирдлага, AITSL стандартын хурал	Үндэсний - Шинэ Зеландын Боловсролын Зөвлөл (ECNZ)	Үндэсний – Боловсролын газар	
	Туршилт / Түр хугацаанд багшлах байдал (дадлагажигч багш)	Тийм – Түр багшлах хугацаа муж/ орон нутагт ялгаатай. APST стандартын дагуу шалгадаг.	Тийм - Дадлагажигч багшийн шалгуурыг хангах чадвараас хамааран 2-6 жил үргэлжилдэг.	Тийм - Багш нар нэг жилийн туршилтын хугацаанд багшилсны дараа шалгалт өгч тэнцвэл бүртгэлд хамрагдана.	Мэргэшлийн болон бүртгэлийн түр гэрчилгээг боловсролын хөтөлбөрөө бүрэн дүүргээгүй байгаа багш нар авах боломжтой.

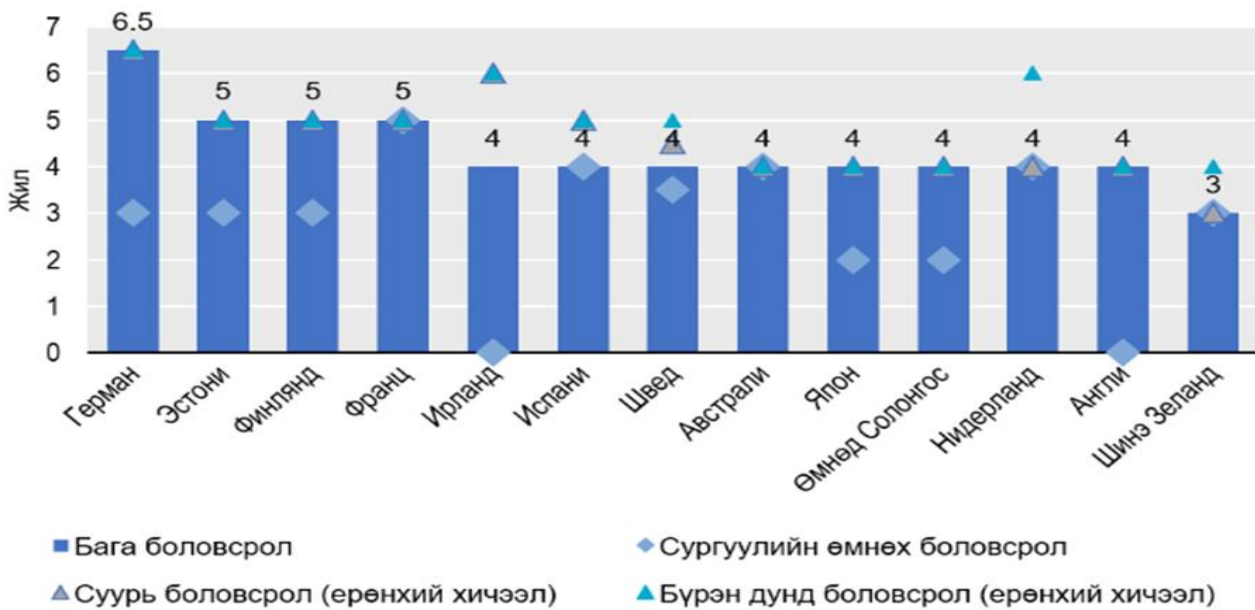
Хүснэгт 33. Улс орнууд дахь багшийн стандарт, багш бэлтгэл, багшлах эрх

		АНУ, КАЛИФОРНИ МУЖ	АНУ, ВАШИНГТОН МУЖ	СИНГАПУР	ӨМНӨД СОЛОНГОС
СТА НЛА	Стандартыг тогтоодог газар	Муж – Боловсролын газар	Муж – Боловсролын газар	Сингапурын Боловсролын яам	Стандарт байхгүй

	Ажил мэргэжлийн ялгаатай түвшинд стандарт өөр байдаг эсэх	Үгүй	Үгүй	Үгүй	Үгүй, гэхдээ чадамж нь хичээл судлагдахуун, суралцах жил-түвшнээс хамаарч өөр өөр байдаг.
	Багшийн стандартын тулгуурладаг онол	Энэ талаарх мэдээлэл сонгосон эх сурвалжид байгаагүй.	Энэ талаарх мэдээлэл сонгосон эх сурвалжид байгаагүй.	Шинэ хүрээ бий болгохын тулд зөвлөх, багш, сургуулийн удирдлагын санал шүүмжийн 2000 оны тойм	Англи хэлээр материал олоогүй.
БАГШ БЭЛТГЭЛ	Багш бэлтгэх боловсрол олгох сургалтын магадлан итгэмжлэл	Муж - Боловсролын газар, Калифорнийн Багшийн итгэмжлэлийн комисс (California Commission on Teacher Credentialing)	Муж - Вашингтон мужийн Сурлагын ахиц амжилтын зөвлөл (Achievement Council)	Байхгүй	Багшлах сургалтын бүх хөтөлбөр Солонгосын Боловсролын хөгжлийн хүрээлэнгээс магадлан итгэмжлэгдсэн байх ёстой.
	Туршилт / Түр хугацаанд багшлах байдал (дадлагажигч багш)	Тийм - Урьдчилсан итгэмжлэл (Preliminary Credential) нь таван жил үргэлжилдэг бөгөөд үүний дараа багш нар түвшнээ ахиулах хэрэгтэй (Clear Credential).	Тийм - багшлах эхний гурван жилд эсвэл шинэ дүүрэгт, мөн багш Вашингтон мужид 2-оос дээш жил ажилласан бол эхний жилдээ түршилтын байдлаар ажиллана.	Үгүй	Туршилтын хугацаа байхгүй; гэхдээ бүртгэлийг 2 үе шаттай хийдэг.

Улс орнуудын сургуулийн өмнөх, бага, дунд боловсролын багш бэлтгэх боловсрол эзэмших хугацааг боловсролын түвшин бүрээр дараах диаграммаар харуулахдаа бага боловсролын багш бэлтгэх хугацааг баганан диаграммаар илэрхийлсэн болно.

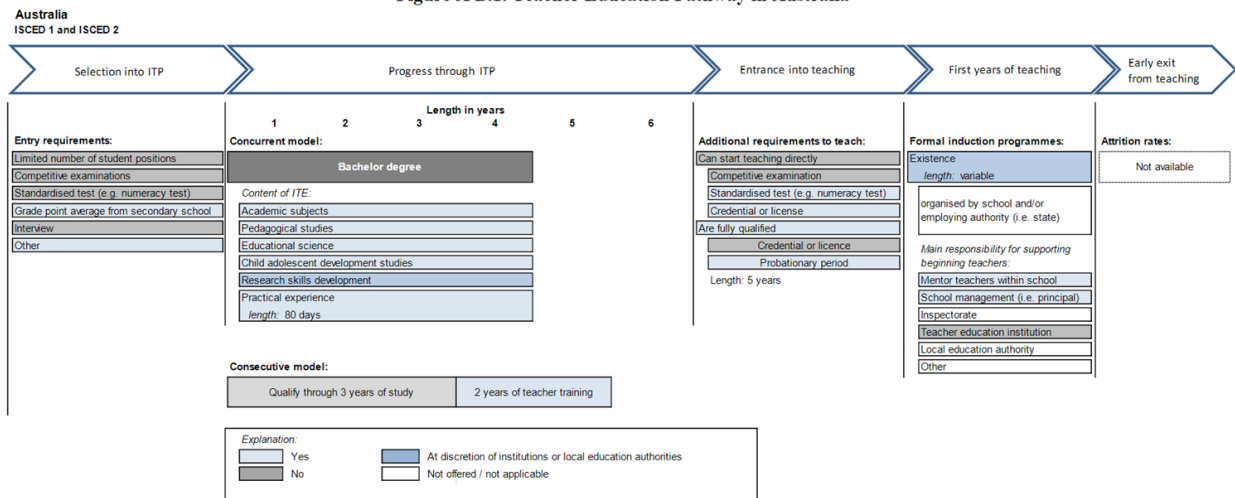
Зураг 19. Багш бэлтгэх боловсрол эзэмших хугацаа, боловсролын түвшинээр (2021)

Эх сурвалж: OECD, 2021

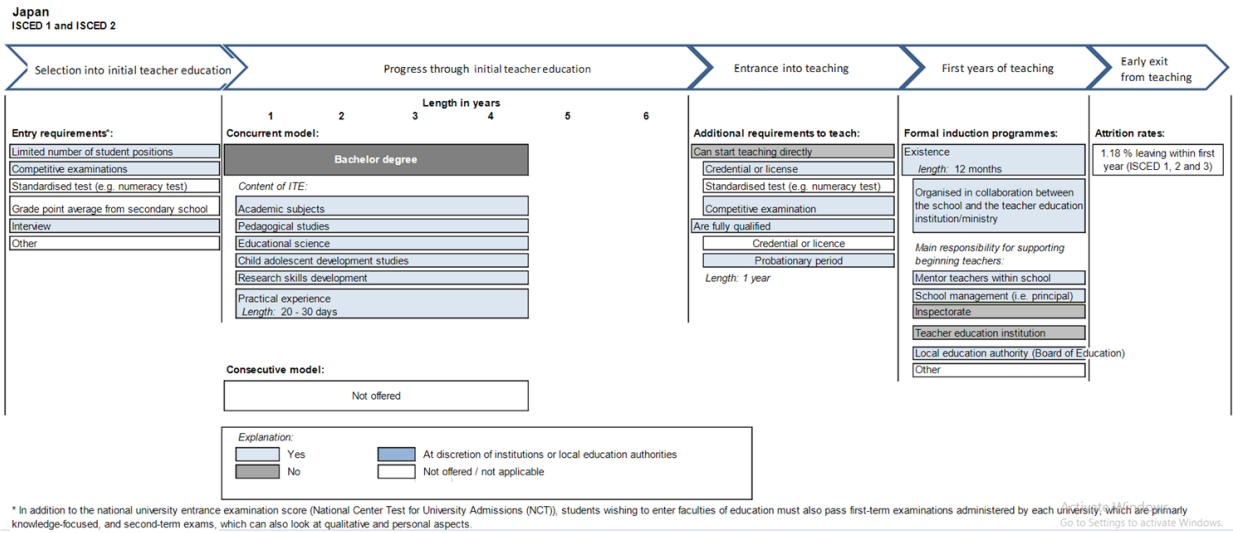
Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (OECD)-ын судалгаанд улс орнуудын бага, суурь боловсролын багш бэлтгэх тогтолцоонд тулгуурлан багш боловсрол эзэмших үйл явцыг зураглан харуулсан байна. Үүнээс бидний судалгаанд сонгосон зарим улс орны зураглалыг орууллаа.

Figure A B.1. Teacher Education Pathway in Australia

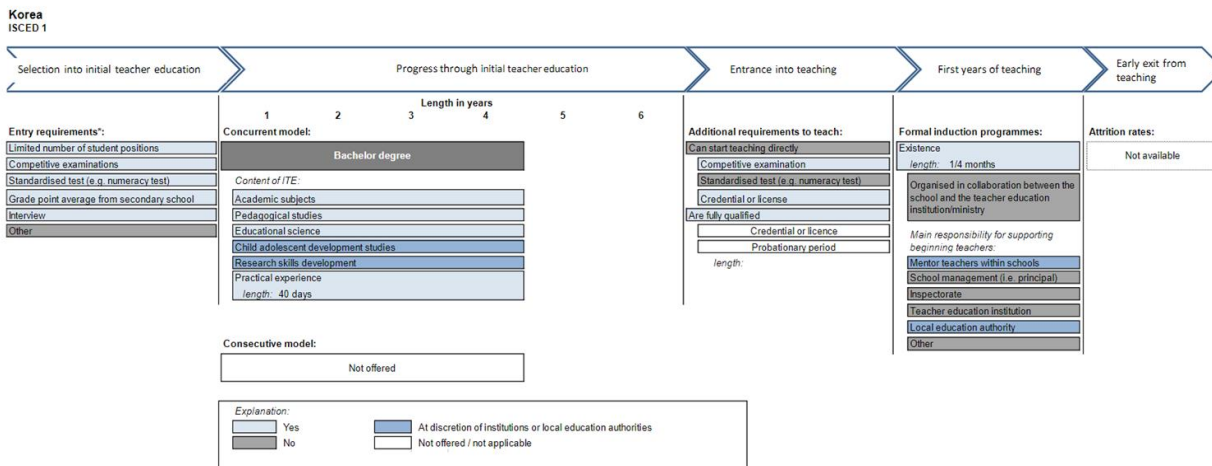
Эх сурвалж: OECD, 2019

Figure A B.2. Teacher Education Pathway in Japan

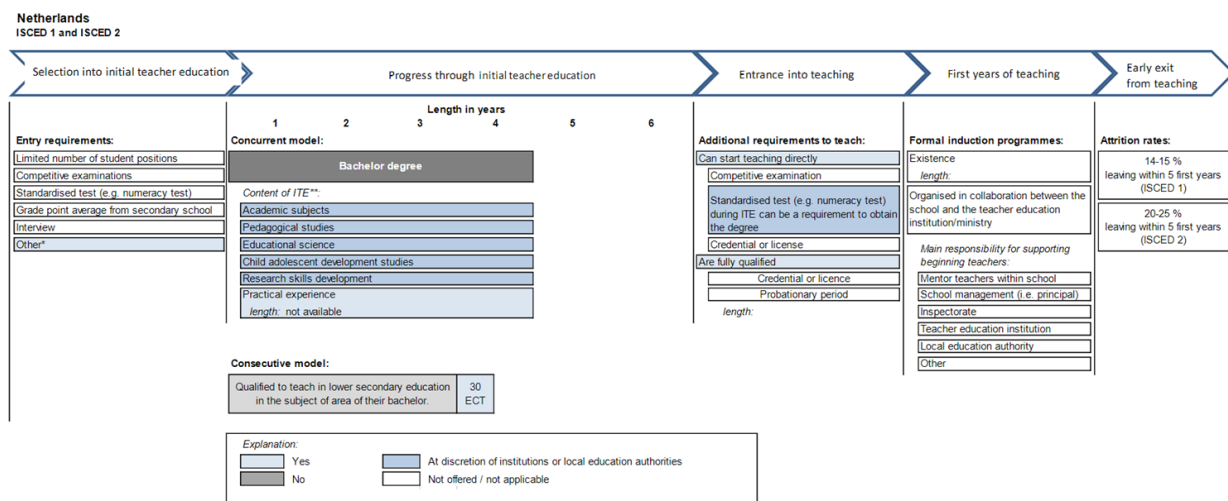
Эх сурвалж: OECD, 2019

Figure A B.3. Teacher Education Pathway in Korea

Эх сурвалж: OECD, 2019

Figure A B.5. Teacher Education Pathway – Netherlands

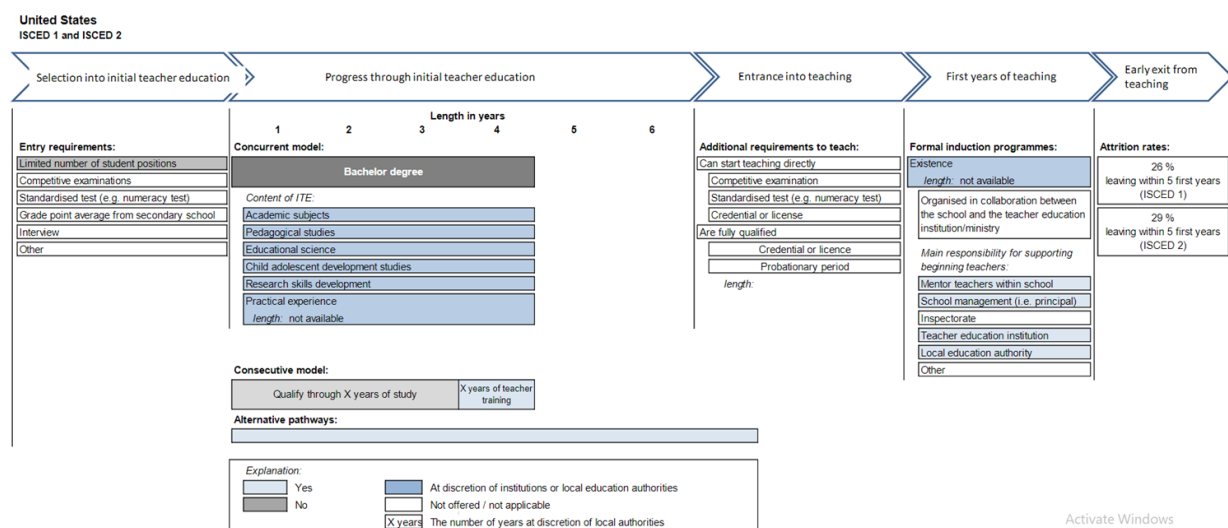

*Teacher candidates entering initial teacher education for primary education (ISCED1) are required to have taken history, geography and nature and science in secondary education. Those who have not been examined in these subjects must take entry tests prior to starting the initial teacher education.

**There are no central guidelines on initial teacher education content. There is a general competence regulation for working as a teacher and teacher education institutions must integrate this into their programmes. ITP's have jointly made their own guidelines on what substantive knowledge minimal should be addressed in the different ITP's. These guidelines are called "knowledge bases". Many ITP's work with a central final test, also made together, to control this substantive knowledge. Every six years, ITE programme quality is checked by an independent accreditation organisation (NVAO).

Эх сурвалж: OECD, 2019

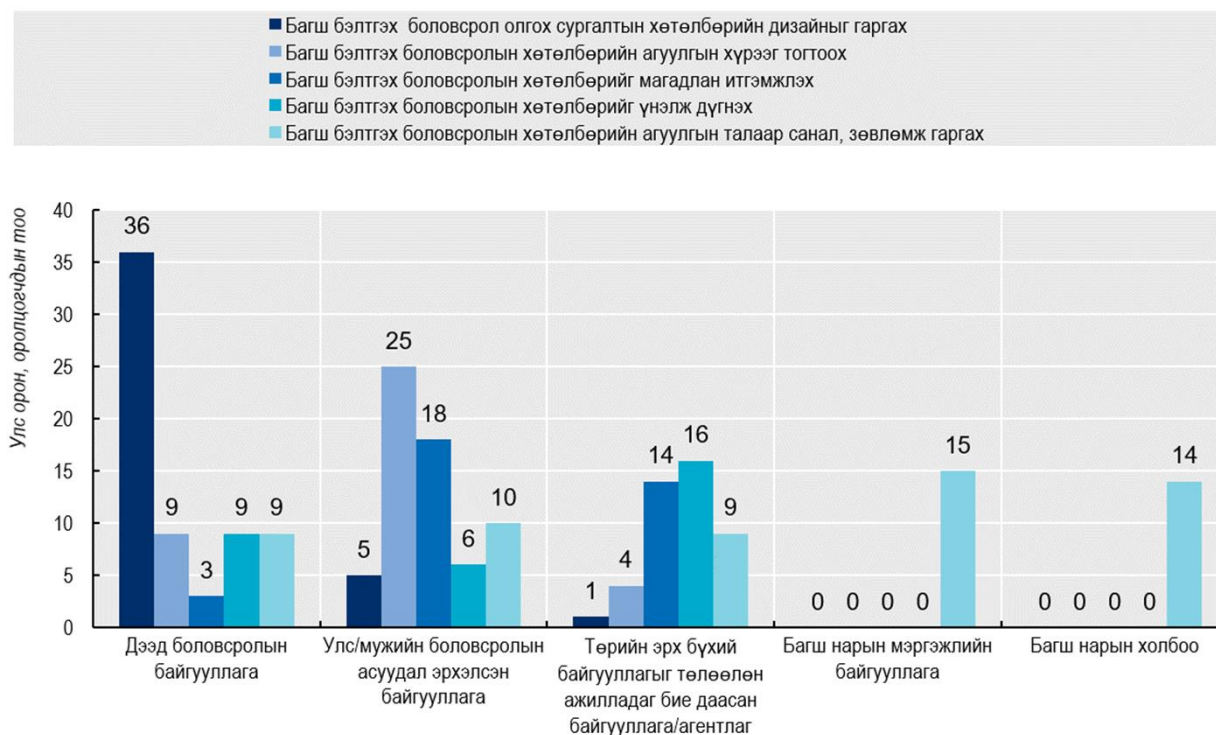
Figure A B.6. Teacher Education Pathway in United States

Эх сурвалж: OECD, 2019

Түүнчлэн Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (OECD)-аас 2022 онд гаргасан судалгааны хүрээнд улс орнууд, бусад төлөөлөл бүхий нийт 40 оролцогчийн өгөгдөлд тулгуурлан төрийн өмчийн сургалтын байгууллагын суурь боловсролын түвшинд судалдаг хичээл/ судлагдахууныг заах багш бэлтгэх хөтөлбөрийг боловсруулах, магадлан итгэмжлэх, үнэлж дүгнэх, санал зөвлөмж өгөхөд оролцогч талуудын үүрэг, оролцоог диаграммаар харуулсан байна.

Зураг 20. Багш бэлтгэх боловсролын талаар шийдвэр гаргахад талуудын үүрэг, оролцоо

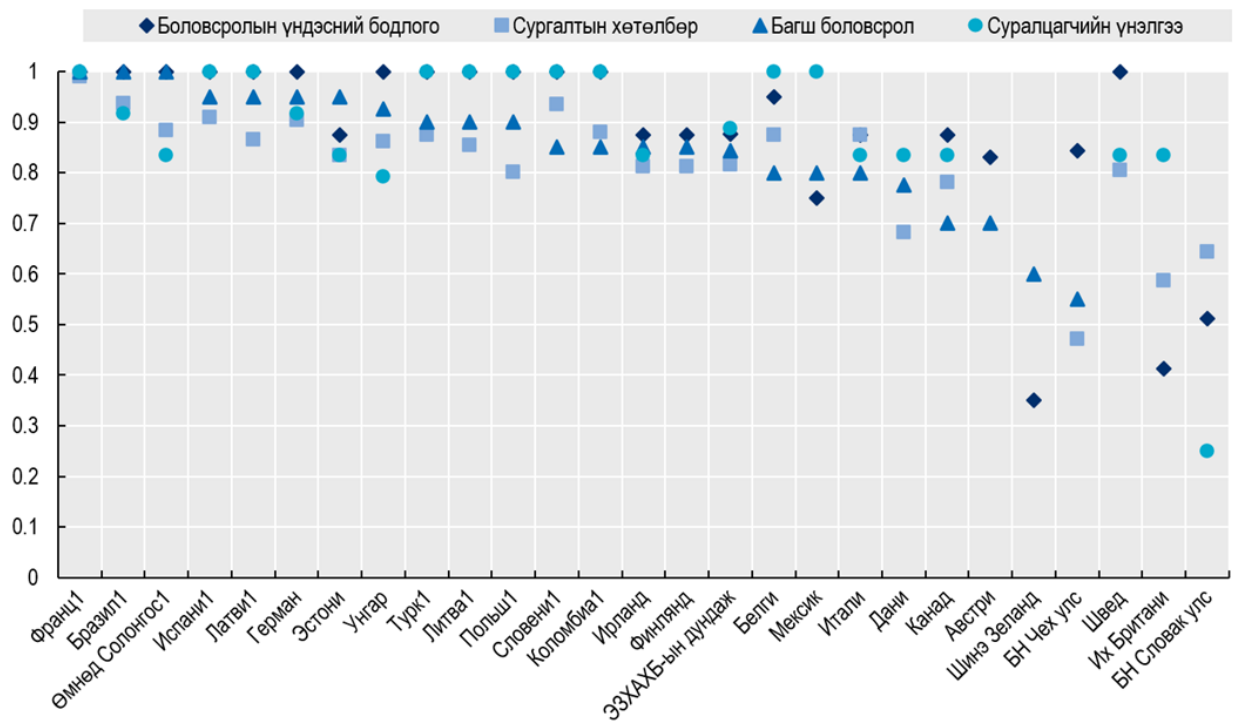

Эх сурвалж: OECD, 2021

Энэхүү судалгаанд оролцогчдын 90 хувь нь багш бэлтгэх боловсролын сургалтын хөтөлбөрийн дизайныг дээд боловсролын сургалтын байгууллага гаргадаг болохыг, 62.5 хувь нь багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрийн агуулгын хүрээг улс эсвэл мужийн боловсролын асуудал эрхэлсэн байгууллагаас тогтоодог болохыг илэрхийлсэн байна. Багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрийг магадлан итгэмжлэх үүргийг улс/мужийн боловсролын асуудал эрхэлсэн байгууллага (45 хувь), эсвэл тэднийг төлөөлөх бие даасан байгууллага/агентлаг (35 хувь) хэрэгжүүлдэг байна. Харин хөтөлбөрийг үнэлж дүгнэхэд бие даасан байгууллага/агентлаг, эсвэл дээд боловсролын байгууллага нь илүү үүрэг оролцоотой байгаа бол багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрийн агуулгын талаар зөвлөгөө өгөх, санал зөвлөмж гаргахад багш нарын мэргэжлийн байгууллага, холбоод бусад талуудаас илүү үүрэгтэй оролцдог болох нь судалгааны үр дүнгээс харагдаж байна.

Дэлхий даяар тогтвортой хөгжил, энх тайвныг чухалчилж байгаа өнөө үед улс орнууд боловсролын үндэсний бодлого, сургалтын хөтөлбөр, багш боловсрол, суралцагчийн үнэлгээнд дэлхийн иргэний боловсрол (ДИБ), тогтвортой хөгжлийн төлөөх боловсролыг (ТХБ) хэрхэн тусгаж байгааг Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагаас (ЭЗХАХБ) гарсан судалгааны үр дүнд харуулсан байна. Зурагт индексийн оноог 0-ээс 1-ийн хооронд авч үзсэн бөгөөд утга нь 1-д ойр байх тусам ДИБ, ТХБ-ыг боловсролын бодлого, сургалтын хөтөлбөр, багш боловсрол, үнэлгээнд илүүтэй тусгасан (буюу ДИБ, ТХБ, эсвэл эдгээрт хамаарах сэдвийг илэрхий дурдсан) болохыг илэрхийлнэ. Улс орнуудын нэрийн ард 1-ийг бичсэн нь тухайн улсын боловсролын бодлогод оноосон утга 1 болохыг илэрхийлнэ (OECD, 2022).

Зураг 21. Дэлхийн иргэний боловсрол, тогтвортой хөгжлийн төлөөх боловсролыг бодлого, сургалтын хөтөлбөр, багш боловсрол, үнэлгээнд тусгах байдал (2020)

ЭЗХАХБ-ын судалгааны тайланд ДИБ, ТХБ-ыг зөвхөн Бразил, Франц, Испани улсууд бага, дунд боловсролын бүх дөрвөн бүрдэлд тусгасан байгаа бол улс орнуудын хагас нь бага, дунд боловсролын бодлогод тусгасан болохыг, харин мэдээлэл өгсөн 23 улсын 3 нь (Бразил, Франц, Өмнөд Солонгос) багш боловсролд тусгасан болохыг дурдсан байна (ЭЗХАХБ, 2022).

ЕРӨНХИЙ ДҮГНЭЛТ

Шинжилгээний үр дүнгээс дараах дүгнэлтийг гаргаж болохоор байна.

- Судалгаанд хамруулсан улс орнуудын гуравны хоёрт бага ангийн багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрийн үргэлжлэх хугацаа 4 жил байна. Бага, дунд ангийн багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрийн үргэлжлэх хугацаа улс орнуудад ерөнхийдөө ижил байна.
- Ихэнх улс оронд бага ангийн багшаар бэлтгэх боловсролын 4 жилийн хөтөлбөрөөр суралцан төгссөн оюутнуудад бакалаврын зэрэг олгож байна. Харин багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөр нь 5-аас дээш жил үргэлжилж буй улс оронд уг хөтөлбөрөөр суралцан төгсөгчдөд магистрын зэрэг олгож байна.
- Улс орнуудад багш бэлтгэх боловсролын хүрээнд судлах агуулгад багш болоод заах академик хичээлүүдээс гадна сурган хүмүүжүүлэх дидактик, хүүхдийн хөгжил, боловсролын психологи, боловсролын социологи зэргийг авч үзэхээс гадна багшаар бэлтгэгдэж буй оюутнуудын судалгаа шинжилгээний чадварыг хөгжүүлэхийг чухалчлан авч үзэж буй улсууд багагүй байна.
- Бараг бүх улс оронд багшаар бэлтгэгдэж буй боловсролын түвшинд оюутныг заавал багшлах дадлагад хамруулж байна. Дадлагын үргэлжлэх хугацаа улс орнуудад харилцан адилгүй байна.
- Улс орнуудад багш бэлтгэх боловсролын сургалтад элсэгчдэд тавих шаардлага дахь нийтлэг зүйл нь бүрэн дунд боловсролтой байх, тухайн түвшний үнэлгээний дундаж оноог харгалзах тухай байна.
- ЭЗХАХБ-аас 2022 онд хийсэн судалгаанд оролцогч улс орнуудын 90 хувь нь багш бэлтгэх боловсролын сургалтын хөтөлбөрөө төлөвлөн зохион байгуулах дизайныг дээд боловсролын сургалтын байгууллага, харин 62.5 хувь нь багш бэлтгэх боловсролын хөтөлбөрийн агуулгын хүрээг улс эсвэл мужийн боловсролын асуудал эрхэлсэн байгууллагаас тогтоодог болохыг илэрхийлсэн байна.

НОМ ЗҮЙ

- Aghion, Philippe, Mathias Dewatripont, Caroline Hoxby, Andreu Mas-Colell, and Andru Sapir. (2010). *The governance and performance of universities: evidence from Europe and the US*. dash.harvard.edu:
<https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/12502061/Governance%20and%20Performance%20of%20Universities.pdf>
- AITSL. (2013). *Australian Professional standards for teachers*. www.aitsl.edu.au:
<https://www.aitsl.edu.au/standards>
- Clinton, J. M., Anderson, M., Dawson, G., Dawson, A., & Bolton, S., & Mason, R, (2016). Systems, frameworks and measures of teacher effectiveness, Centre for Program Evaluation, Melbourne, Australia.
- Commission, E. (2013). *Study on Policy Measures to improve the Attractiveness of the Teaching Profession in Europe*. Luxemburg: European Union.
- Commission, E. (2018). *Horizon-2020*. https://ec.europa.eu/https://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/wp/2018-2020/main/h2020-wp1820-intro_en.pdf
- Credentialing, C. o. (2009, 10). *California Standards for the Teaching Profession*.
<https://www.ctc.ca.gov/>: <https://www.ctc.ca.gov/docs/default-source/educator-prep/standards/cstp-2009.pdf>
- Department, S. R. (2022, 8. 5). *Quality of primary education in selected countries 2017-2018*.
<https://www.statista.com/>: <https://www.statista.com/statistics/264663/quality-of-primary-education-in-selected-countries/#:~:text=Finland%20had%20the%20highest%20quality,highest%20quality%20of%20primary%20education>
- Education, N. I. (2010, 03). *A Teacher Education Model for the 21st Century (TE21)*.
<https://www.nie.edu.sg/>: https://www.nie.edu.sg/docs/default-source/te21_docs/te21_executive-summary_14052010---updated.pdf?sfvrsn=2
- Education, O. M. (2016). www.ontario.ca: <https://www.ontario.ca/page/facts-about-elementary-and-secondary-education>
- ENQA. <https://www.enqa.eu/>: <https://www.enqa.eu/>
- Federation, O. T. *Faculties of Education*. <https://www.otffeo.on.ca/>:
<https://www.otffeo.on.ca/en/advocacy/faculties-of-education/>
- foundation, V. (2013). *Global Teacher Status Index*. London.
- Government, U. S. (2021). *National Nanotechnology Initiative Strategic Plan*. Washington, D.C.
- Han Zhang, Donald Patton, Martin Kenney. (2013). Building global-class universities: Assessing the impact of the 985 Project. *Research Policy*, 165-775.
- INQAAHE. (2022). <https://www.inqaahe.org/>: <https://www.inqaahe.org/>

- Kaiser, F., Maassen, P., Meek, L., Vught, F.van, Weert, E.de., Goedegebuure, L. (2014). *Higher Education Policy: An International Comparative Perspective*. Oxford: Pergamon Press.
- KEDI. (2010,12). *Country Background Report for Korea*. <https://www.oecd.org/https://www.oecd.org/education/school/49363138.pdf>
- KEDI. (2010). *Country Background Report for Korea* -. <https://www.oecd.org/https://www.oecd.org/education/school/49363138.pdf>
- Lisa R. Lattuca, Joan S. Stark. (2009). *Shaping the College Curriculum: Academic plans in context*. San Francisco: Jossey-Bass A Wiley Imprint.
- Ministry of Housing, C. a. (2021). *National Planning Policy Framework*. https://assets.publishing.service.gov.uk/https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1005759/NPPF_July_2021.pdf
- MOE. (2016). *Desired Outcomes of Education*. <https://www.moe.gov.sg/https://www.moe.gov.sg/education-in-sg/desired-outcomes>
- NCEE. *Teacher and Principal Quality*. <https://ncee.org/>: <https://ncee.org/country/korea/>
- Null, W. (2011). *Curriculum: From Theory to Practice*. Maryland: Rowman& Littlefield.
- OECD. (2014). *Indicator D3. How much are teachers paid*. [https://www.oecd.org/https://www.oecd.org/education/EAG2014-Indicator%20D3%20\(eng\).pdf](https://www.oecd.org/https://www.oecd.org/education/EAG2014-Indicator%20D3%20(eng).pdf)
- OECD. (2018). *TALIS 2018 Results (Volume I, II)*. www.oecd.ilibrary.org: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/19cf08df-en/1/3/1/index.html?itemId=/content/publication/19cf08df-en&_csp_=67e65b72be0b468ed3dac915593716de&itemIGO=oecd&itemContentType=book
- OECD. (2022). *Education at Glance 2022*
- Teachers, O. C. (2016). *Ethical Standards*. www.oct.ca: <https://www.oct.ca/public/professional-standards/ethical-standards>
- Teachers, O. C. (2016). *Program Accreditation*. www.oct.ca: <https://www.oct.ca/public/accreditation>
- Teachers, O. C. (2016). *Types of Teaching Certificates*. www.oct.ca: <https://www.oct.ca/public/professional-standards/how-teachers-are-certified/certificates>
- UNESCO, I. (2013). *Glossary of Curriculum Terminology*. Geneva: UNESCO, IBE.
- University, H. (2012). *Harvard University Fact Book 2011-12*. https://oir.harvard.edu/https://oir.harvard.edu/files/huoir/files/harvard_fact_book_2011-12_final.pdf
- University, S. (2014). *Stanford University Common Data Set 2013-2014*. <https://ucomm.stanford.edu/>: <https://ucomm.stanford.edu/wp-content/uploads/sites/15/2018/06/stanford-cds-2013.pdf>
- Unu-Merit, Universiteit Maastricht. (2005). *Country Review Korea*. Netherland.
- VETP-1. (2018). *Mongolian-English Glossary of Terminology Technical, Vocational Education and Training*. Улаанбаатар.

- Worldbank. *Saber systems approach for better education results*. www.saber.worldbank.org:
<https://www.worldbank.org/en/topic/education/brief/systems-approach-for-better-education-results-saber>
- Алтангоо, О. (2022, 02. 18). Элсэлтийн оновчтой бодлого хэрэгжүүлснээр багшийн эрэлт, нийлүүлэлтийг хангах бүрэн боломжтой. (baabar.mn, Ярилцагч)
- Бадарч, Д. (2018). *Дээд боловсролын сургалтын чанар: дээд боловсролын бодлогын өөрчлөлт-8*. Улаанбаатар: ШУТИС, Хэвлэлийн газар.
- Бадарч, Д. (2018). *Дээд боловсролын чанар*. Улаанбаатар: ШУТИС, Хэвлэлийн газар.
- Бадарч, Д. (2021). *Дээд боловсролын онол, арга зүй: Хүний капитал, судалгаа шинжилгээ, бодлого санхүүжилт*. Улаанбаатар: ШУТИС, Хэвлэлийн газар.
- Бадарч, Д. ба бусад. (2017). *Үр дүнд суурилсан боловсрол: Дээд боловсролын бодлогын өөрчлөлт №4*. Улаанбаатар: ШУТИС-ийн хэвлэлийн газар.
- Бадарч, Д., Очирбат, Б., Намнан, Т., Мөнххүж, Б. . (2017). *Үр дүнд суурилсан боловсрол: Дээд боловсролын бодлогын өөрчлөлт №4*. Улаанбаатар: ШУТИС-ийн хэвлэх үйлдвэр.
- Балацкий, Е. (2014). Синдром аритмии реформ в системе высшего образования. *Журнал Новой экономической ассоциации*, 111-140.
- БМИҮЗ. (2022). *Магадлан итгэмжлэгдсэн хөтөлбөрүүдийн жагсаалт*. www.mncea.edu.mn :
- (2019). *Боловсролын салбарын өгөгдөл мэдээллийн боловсруулалтын тайлан*. Улаанбаатар.
- БСШУСЯ, Боловсролын хүрээлэн, ЮНЕСКО. (2019). *Монгол улсын Боловсролын суурь мэдээллийн тайлан*. Улаанбаатар: "Гоо дизайн" ХХК.
- БШУЯ. (2014 оны 04 28). *Нийтлэг шаардлага батлах тухай*. www.mncea.edu.mn
- Де Мартино, М., Ткач, Г.Ф., Коваленко, С.А. . (2020). Современные тенденции государственного финансирования высшего образования. *Высшее образование в России*, 147.
- Лхамцэрэн, Б. (2017). Дээд боловсролын интернациональчлалын тухай асуудалд. *Боловсролын хүрээлэн, Эрдэм шинжилгээний бичиг*, 127-139.
- Орхон, Г. (2018). Дээд боловсролын сургалтын хөтөлбөрийн тухай ойлголтыг тодруулах нь. *Дээд боловсрол сэтгүүл*.
- Плеханова, Н.-и. и. (2021). *Тенденции развития высшего образования в мире и в России*. Москва.
- Салми, Д., Шадрикова, А.П. (2016). Государственная политика финансирования сектора высшего образования. *Журнал НЭА*, 111-143.
- Сүхбаатар, Ж. (2018). Дээд боловсролын засаглал, санхүүжилтын асуудал, шийдэл. *"Тогтвортой хөгжил-Дээд боловсрол" улсын II зөвлөгөөний эмхэтгэл*. Улаанбаатар хот.
- ЗГ-ын тогтоол. (2020). *Боловсролын зээлийн сангийн талаар авах арга хэмжээний тухай*. www.legalinfo.mn : <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=15219>
- Төрийн өмчийн их сургуулиудын санхүү хариуцсан захирал, г. д. (2022). Төрийн өмчийн их сургуулийн санхүүжилтын асуудал. (А. хэсэг, Ярилцагч)

Федерации, П. Р. (2011). *Стратегия инновационного развития Российской Федерации на период до 2020 года*. [http://static.government.ru/
http://static.government.ru/media/files/4qRZEpm161xctpb156a3ibUMjILtn9oA.pdf](http://static.government.ru/http://static.government.ru/media/files/4qRZEpm161xctpb156a3ibUMjILtn9oA.pdf)

Хуснутдинова, М. (2017). Социальный статус профессии учителя: самоопределение российских педагогов. *Психологическая наука и образование*, 38-48.

ЮНЕСКО. (2009). *Коммюнике, Всемирная конференция по высшему образованию 2009 г. Новая динамика развития высшего образования и исследований в целях социальных изменений и развития*. <https://unesdoc.unesco.org/>:
https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000183277_rus

ЮНЕСКО. (2019). *Монгол улсын боловсролын бодлогын тойм шинжилгээ*. Улаанбаатар.

Бага боловсролын багш бэлтгэдэг монголын дээд боловсролын сургалтын байгууллагуудын сургалтын хөтөлбөр:

1. Монгол улсын боловсролын их сургуулийн “Багш бага ангийн боловсрол” сургалтын хөтөлбөр
2. Монгол улсын их сургуулийн Дорнод аймаг дахь салбар сургуулийн “Багш бага ангийн боловсрол” сургалтын хөтөлбөр
3. Монгол улсын их сургуулийн Ховд аймаг дахь салбар сургуулийн “Багш бага ангийн боловсрол” сургалтын хөтөлбөр
4. Монголын үндэсний их сургуулийн “Багш бага ангийн боловсрол” сургалтын хөтөлбөр
5. Орхон их сургуулийн “Багш бага ангийн боловсрол” сургалтын хөтөлбөр
6. Боловсрол соёл эрх зүйн дээд сургуулийн “Багш бага ангийн боловсрол” сургалтын хөтөлбөр
7. Гурван-эрдэнэ дээд сургуулийн “Багш бага ангийн боловсрол” сургалтын хөтөлбөр
8. Дархан дээд сургуулийн “Багш бага ангийн боловсрол” сургалтын хөтөлбөр
9. Засагт Хан дээд сургуулийн “Багш бага ангийн боловсрол” сургалтын хөтөлбөр
10. Хангай дээд сургууль “Багш бага ангийн боловсрол” сургалтын хөтөлбөр
11. Этүгэн их сургуулийн “Багш бага ангийн боловсрол” сургалтын хөтөлбөр
12. Нийгэм, сэтгэл судлалын дээд сургуулийн “Багш бага ангийн боловсрол” сургалтын төлөвлөгөө
13. Идэр их сургуулийн “Багш бага ангийн боловсрол” сургалтын төлөвлөгөө